תנ״ך · ראשונים · אברבנאל

עטרת זקנים

רבנו יצחק אברבנאל

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

עטרת זקנים

רבנו יצחק אברבנאל

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/עטרת-זקנים/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

שער 4
הקדמה 4
מפתח 7
פרק א 9
פרק ב 12
פרק ג 15
פרק ד 18
פרק ה 20
פרק ו 22
פרק ז 22
פרק ח 23
פרק ט 28
פרק י 30
פרק יא 32
פרק יב 33
פרק יג 42
פרק יד 47
פרק טו 52
פרק טז 55
פרק יז 57
פרק יח 61
פרק יט 64
פרק כ 67
פרק כא 72
פרק כב 81
פרק כג 83
פרק כד 87
פרק כה 93
צורות היסודות 97

שער

חברו החכם ומחוקק בישראל השר דון יצחק אבראבינאל
אשר אזן וחקר מחקר חקרוהו חקרי לב לבקש ממנו דרך ישרה וילאו למצא הפתח. והוא בחכמתו כל יקר ראתה עינו ותעלומה הוציא אור באר היטב:
עוד למד דעת את העם מה הם צורות היסודות אשר אדם תועה מדרך השכל וידוע אותם:

הקדמה

כי שמעתי דבת רבים יודעי דעת ומביני מדע חדשים גם ישנים מוציאי דבת אנשים צדיקים וטובים זקני העם ושוטריו מתנבאים במחנה רואי פני המלך ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר. ויוציאו דבתם רעה לאמר ברכו אלדים בלבבם ויחפאו אצילי ב״י דברים אשר לא כן אשר לא כדת שגו ברואה וימירו את כבודם כבוד אלדים בתבנית אבן דומם נופך ספיר ויהלום והוא עון פלילי יום תת ה׳ ג״שם. פקו פליליה אשר כללה מן הגשמות מה שכללה דברו בה׳ ויאמרו איש אל אחיו מן הוא ואיזה הדום רגליו ספיר גזר״תם גזרו אומר עמדו רגליו ביום ההוא על מראה אבן ספיר דמות כסא בחשכה התהלכו במהמורות בל יקומו עזבו את ה׳ ותהי להם חזות הכל חזון נפרץ ויקומו לצחק ויאכלו וישתו: ואולם בעבור זה בני מות המה נתחייבו כליה ממתים מחלד ויקרא ה׳ אלדים ביום ההוא המותה לחסידיו בני תמותה. אם לא כי צורם הצור תמים פעלו הטה אוזן לשמוע אל הרנה ואל התפלה. וציר נאמן לשולחיו בכה ויתחנן לו לא יומת איש ביום הזה הן עוד היום גדול ממותי תחלואים ימותו ועתה למה נמות לעיניך: ויעתר לו אלדים האריך אפו ביום ההוא והיה ביום פקדו ספו תמו מן בלהות חזיוני ובאש ה׳ יבא ותאכל בקצה המחנה החטאים האלה בנפשותם:
נעותי משמוע כדבר הרע הזה נבהלתי מראות החכמי׳ יודעי העתים יושבי על מדין והולכי על דרך התורה ידינו לכף חובה האנשים האלה שלמים הם אתנו כלם קדושים ובתוכם ה׳. אמרתי אני היושבים לפני השם מקום אשר דבר המלך ודתו ההר חמד אלדים לשבתו זה סיני לחזות בנועם ה׳ ללמד להועיל. איכה ואיככה מקום המשפט שמה יגלו פני׳ בתורה שלא כהלכה יצא עתק מפיהם שוא ודבר כזב הכמות נבל ולא חכם מתו בעיונם אנשים ראשי בני ישראל המה כנפול בני עולה נפלו אל תוך הפך וכנפל טמון לא ראו אור והימים הראשונים יפלו אשר חכמו ישכילו טוב טעם ודעת. ורוכבי שמים בחכמתם איך נעו עורים נפילים היו בארץ: המזכירים את ה׳ מלידה ומבטן אמונת אומן חקוקה על לוח לבם יבלו ימיהם בצל החכמה וגם עד זקנה ושיבה אחרי ה׳ ילכו כל

היום וכל הלילה יצקו מים ע"י משה איש האלדים לא ימושו מתוך האהל ורוח אלדים מרחפת על פניהם מי זה אמר זקנים כאלה משער שבתו זה שער השמים והדבר אשר ישים אלדים ברוח דעת בפי כל חושב מחשבות ילד מסכן וחכם ונתן עליו אות ומופת וראיות חזקות נעלם מחכמי ישראל ונביאיו לא ידעו ולא יבינו הכו בסנורי וילאו למצא הפתח. האם כבדו מזוקן זקני העם ושטריו אשר חכמו מחכמת כל בני קדם ומזקנתם חשכו הרואות בארובות ותכהין מראות מראות אלדים עיניהם וכל זקן גרועה חכמים כל עוד שמזקיני' חכמה נתוספת בהם. ואם הזקין בארץ שרשם ומדעתם כי קשה אין בהם תבונה. וידי משה כבדים לסמוך את ידיו עליהם להנחותם במעגלי צדק. הייטב בעיני ה' אשר צוה את אבותינו והדרת פני זקן כי יקום בקרב עמו איש יודע דעת ברוח השכל או חולם חלום גם בלא דעת כמוני היום וירם ימינו ושמאלו אל השמים לדעת אמרי בינה עמוק עמוק דברים שכסה אותם בימים הראשונים היו טובים מאלה זקן שקנה חכמה חכם או נביא והחזיק בזקנו ולא יחמול עליו לאמר רדפו ותפשוהו אמר בלבו שכח אל אמר נבל בלבו אין אלדים. וראה ראיתי כי אם אמת יהגה חכו והנה אמת נכון הדבר אשר פירש עליו אין זה כ"א רוע לב לגלות את חרפתו שכסה עתיק יומין לבאר על ספר עון אשר חטא שהיה חתום באוצרותיו: ואם לא הבין כוונת האומר וטעה מן הדרך הנה הוציא לעז על אותו צדיק ושם לו עלילות דברים והוציא עליו שם רע הלא טוב לי אז לאמר לא ידעתי ספר אמרתי אחכמה בדברי הנביאים והחכמים והיא רחוקה ממני ונעלמה מעיני ובזה ידין לכף זכות הנביאים והחכמים הטובים וישרים בלבותם כמו שצות' התורה האלדית ויורו המורי' ז"ל בחוק המוננו וכמו שכתב הרב המורה בהקדמת ספרו:

והן אני יצחק בן לא"א איש חי רב פעלים הנשא דו"ן יהודה אברבנאל ס"ט קנא קנאתי לכבוד אצילי ב"י וכלכל לא אוכל את הלחץ אשר רבי' מהחכמים הראשונים וחדשים מקרוב באו לוחצים אותם. ואומר עת לעשות מן הבא בידי מנחה מעט צורי למכתם אנושה ומעט דבש לאשכולות מרורותם במגילת ספר כתוב בביאור השגתם אשר אין בה מום ואופן מדעם דעת עליון. לא בחיל ולא בכח הקבלה כי אס ברוחי והעולה בידי מהבנת פשט הכתובים באשר הם. ואקרא שם המאמר הקטן הזה **עטרת זקנים** כי הוא יפרש עטרת תפארת השגת' ויצילם משגיאה. והנה אם היה דעת המגנים השגתם קבלה בידם נחלת אבות ומה' ידי שמתי למו פי אשמרה לפי מחסום כי ה' דבר. אבל החכמים הראשונים איש לדרכו פנו בדבר הזה יש דורשים אותו לשבח ויש דורשים אותו לגנאי איש כל הישר בעיניו בסברת גוברת ברוח חכמה ובינה רוח דעת בפשט הכתובים לכן

אמרתי אין חרצובות הקבלה בידם ושערי תשובה לדבריהם לא ננעלו ואירא כי עירום אנכי מבלי לבוש החכמה ואין בפי תוכחת והן עוד היום נגרשתי מפני העיון והייתי נע ונד בארץ פעם בחוץ פעם ברחובות עובר לסוחר. ומאז חדלתי לקטר מלאכת השמים לדעת חכמה ומוסר חסרתי כל דעת ולא ידעתי החכמה מאין תמצא. והאנשים אשר רדפו אחרי אצילי הע' ושטריו המה הגבורים אשר מעולם ובפרט עטרת תפארת חכמה בצלו נחיה בגוים הרמב"ם ז"ל ועל כן כל השומע יצחי"ק לי יפטיר בשפי יניע ראש מי הוא זה אשר מלאו לבו לחרף מערכות אנשי המלחמ' אנשי השם ויבקש להרוג את משה הלא ידעת כי ירים משה את יד"ו הי"ד הגדולה וגבר ישראל נתן את המו"רה לצדקה מי שלח ידו במשיח ה' ונקה כי ימצא שני אנשים עברים נצים איש באחיהו ידובקו ויכו האחד את השני וזרועו ישבר כל דאלים גבר ואם דמיתי היות אהיה כמוהו כי אערכה מלין נגדו חכמה תחשב: אכן גלוי לכל העמים שנינו אנחנו שמים לרום וארץ לעומק ובמה אושע איפה: אכן שעיפי ישיבוני למה נחבאת לברוח מקום הניחו לנו אבותינו להבין אמרי בינה לא את אבותינו כרת ה' את הברית הזאת תורה צוה לנו משה כי גם אתנו אנחנו אלה פה הקטנים עם הגדולים ואף כי לבם של הראשונים כפתחו של אולם עד לב השמים סוככים בכנפיהם מה למעלה ומה למטה ונחנו מה עוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו והרבה פתחים לנו ולבנינו עד עולם כי תמיד כל היום אחרון על עפר יקום יחפור פארות לבקש את דבר ה' אם יבקשנה ככסף יבין יראת ה' ימצא אוכל לנפשו לא שיערו אבותיו כי רוח היא באנוש והאלדים בשמים לתת לפתאים ערמה לנער דעת ומזמ' ואחרי אשר המה צעירים מהם לימים בשעיפי מחשבותם עצרו כח להלחם באצילי העם כהן ונביא הרחיבו עליהם פה האריכו לשון העלו עפר על ראשם וידו אבן בם לגנות השגתם בעיני כל בעל כנף גם אני לא אחשו' פי כי יחס השגתי להשגתם כפולה מכופלת מערך השגת שכליהם להשגת האצילים אשר רוח אלדים דבר בם אף כי יקללו המה ואני אברך להציל מיד עושק כוונתם הרצויה: על כן על כל דברי האגרת הזאת חצני נערתי אדברה ולא איראם ע"פ התורה לעזרת ה' בגבורים:

והנה ראיתי לשלמות החקירה שאחקור מתחלת הפרשה הנה אנכי שולח מלאך לפניך עד ויקחו לי תרומה יען וביען רוב גופי תורה וסודותיה ודרכי ההשגת האלדית טמונים בתוך אהלה ואעיר ראשונה על ספקות עצומות יתחייבו בה עם זכרון דעות המפרשים והמחברים בהתירם ועלימו תטוף מלתי נגד תשובתם אחר כל אלה הדברים אזכור הקדמות הכרחיות לחומר הדרוש ואמשיך אחריהם היתר הספקות ופירוש הפרשה כאשר עם לבבי: וידעת היום משכיל ונבון כי עם היות המניע הראשון במאמר הזה

השגת הזקנים הנה יבואו בצל קורתו דברים רבים צדיקים וטובים ממנו בשאר הספקות ועניני הפרשה וביעודי האבות ומדרגת אדוננו משה בנבואה כפלים לתושיה מה מתוק מדבש העיון התוריי וכאלו המניע הראשון ההוא ירד מטה מטה במעלת העיון מיתר המושכלות שיבאו במאמר הזה. לכן אמרתי שמעה לי ואם נא מצאתי חן בעיניך קחנו ועיניך שים עליו החל תת עיונך בו מראשו ועד סופו אל תפל דבר והיה אם דבש מצאת אכול דיך ואכלת ושבעת והללת את שם ה' מפיו דעת ותבונה ואם תמצא תפל מבלי מלח או דבר נותן טעם לפגם הקריבהו נא לפחי"תך פחותי העיון ולא ירצה לקרבן אשה לפני כל יודעי דת ודין ואל נא תשת עלי חטאת כי מקוצר העיון גם בלי דעת טעיתי כשה אובד והיו כלא היו דברי אלה אשר שמתי בפיך: ועתה יגדל נא כח ה' ולאין אונים כמוני היום עצמה ירבה:

מפתח

וזה זכרון פרקי זה המאמר

פ"א בספק א' שיתחייב בפרש' מאמרו הנה אנכי שולח מלאך לפניך. ושם הבאתי דעת רש"י ז"ל והבאתי בטולים עצמיים לדעתו. ודעת המדרש גם כן והקשיתי עליו:

פ"ב בספק שני והוא למה לא התפלל משה ע"ה כאן שלא ילך המלאך ודעת הרא"בע והרמ"בן בתשובתו. ודעת הר"ן ג"כ וספקות עצמיים לדעתם:

פ"ג בספק שלישי בפרשה והוא מתי יצא לפועל היעוד הזה והבאתי בו דעת הרמב"ם ז"ל בספר המורה ופירשתי דבריו והבאתי בטולים לדעתו מפשט הכתוב ודעת המדרש ג"כ והקשיתי עליו:

פ"ד בספק ד' בפרשה והוא מה הנרצה בעצם שליחוי המלאך והנהגתו ומאיזה מין מהאמצעיים היה והוא ספק עצום לא שיערו החכמים הראשונים בו:

פ"ה בספק חמישי בפרשה מאמרו כי לא ישא לפשעכם ודעת הרב רבינו נסים זצ"ל בהיתרו. והבטולים המתחייבים לדעתו:

פ"ו בספק ו' בפרשת מיתור הפסוקים כי ילך מלאכי וגו'. לא תשתחוה לאלדיהם ודעת הרמ"בן ובטולים לדעתו:

פ"ז בספקות שביעי ושמיני בפרשה מאמרו ואל משה אמר עלה וגומר ונגש משה וגו' והמפרשים לא אמרו בהם:

פ"ח בספק ט' בפרשה והוא הספק הגדול מאצילי ב"י וטעות השגתם ודעת הרמב"ם ז"ל ושם פירשתי דבריו הסתומים והבאתי בטולים לדעתו ודעות שאר המפרשים גס כן ובטולים לדעתם כפי פשט הכתוב:

פ"ט בספק עשירי בפרשה באמרו ויכסהו הענן ששת ימים והבאתי דעת הרב רבינו נסים ז"ל והקשתי עליו:

פ"י בשני ספקות י"א וי"ב בפרשה מעמידת משה בהר ארבעי' יום וארבעים לילה ומהעדר האכילה שם והם ספקות מעולי ההבנה. והראשונים לא שיערו בהם:

פ"יא בהקדמה אחת נצטרך אליה להיתר הספקות מהיות האומו' כלם תחת ממשלת המשרתים והנהגתם:

פ"יב בהקדמה ב' והיא מהיות האומה ישראלית מיוחדת בהנהגת הש"י לבדו מבלי שהשר או הגלגל יהיה אמצעי בהנהגתם וביארתי זה בדרכים מעולי העיון מאד כפי השכל והדת וביאור דרושים מעולים ודברים מספר המורה דקי העיון ושם הבאתי ה' שרשים בביאור ההשגחה האלדית חדשים אצלי ועניינים אחרים ישמח בהם המעיין:

פ"יג בהקדמה ג' צריכה לביאור הפרשה והיא מהיות ארץ ישראל מסוגלת בטבעה לקבל הניצוץ האלדי וששאר הארצות מונעות אליו. והנה ביארתי זה בדרכים צחים מאד כפי הכתובים ומאמרי חז"ל:

פ"יד בתוספת ביאור להקדמה שלישי' ההיא מהשתלשלו' האומה הנבחרת מאיש אחד וייעודי האבות והוא פרק תוריי מה מתוק מדבש:

פט"ו בהיתר הספק הראשון והשני שזכרתי בפרשה עם קשור הפסוקים הקודמים לפרשה ההיא:

פי"ו בהיתר הספק הרביעי שזכרתי בפרש' עם ביאור ענינים יקרים בהשגחה האלדית:

פי"ז בהיתר הספקות הה' והו' והמשך פי' הפרשה כפי שיעור הספקות:

פי"ח בהיתר הספקות שביעי ושמיני ופירוש יתר דברי הפרשה כפי מה שיאות אליהם וסדר המעמד:

פי"ט בהיתר הספק התשיעי שזכרתי בפרשה וביאור השגת אצילי בני ישראל לדעתי. ושם הבאתי דברי הרב המורה בביאור המרא' הנבואית ופירשתי דבריו באופן נאות מתיחס לשרשיו בנבואה:

פ"כ בהיתר הספק העשירי והשלמת ביאור הפרשה. ושם הארכתי לשון בעניני נבואת אדוננו משה. והם דרושי' מעולים הפלא ופלא תשמח בהם:

פכ"א בהיתר הספקות אחד עשר ושנים עשר וביאור שלשה סבות לעמידת אדון הנביאים בהר ארבעים יום. ובאו בו ענינים אחרים טובים מאד:

פכ"ב בהיתר הספק הרביעי שלא הותר עדין. והשלמת ביאור היתר השלישי שזכרתי בפרשה. ושם חתמתי הדברים בביאור הדרוש ואמתתו. והבאתי פירוש פסוקים מפרשת כי תשא והוא חותם הדרוש הזה:

פכ"ג בהכחשת העד הראשון שהביא הרב המורה בפרק כ"ו חלק שני ממאמר רבי אליעזר לבאר שלבנת הספיר הוא החומר הראשון. ושם פרשתי איך ראוי שיובן דעת ר' אליעזר:

פכ"ד בהכחשת העד השני שהביא הרב על זה בפר' ד' חלק ג' ושם הבאתי ראיות חזקו' לדעתי להכריח שאין הכוונה במראות יחזקאל הנביא כמו שחשב הרב ובו נתתי הערה מה במה שנרמז במראות ההמה לדעתי:

פכ"ה בחתימת המאמר הזה כלו ושם הבאתי ד' בחינות תתדמה בהם האומה הנבחרת לגלגל עם יעודי הנביאים על גלותינו מהרה יגלה אמן:

פרק א

הנה יראה ספק בפרשה באמרו הנה אנכי שולח מלאך לפניך והוא כי מה היה הסבה שרצה הקדוש ברוך הוא לנטוש עמו יעקב חבל נחלתו ולהסיר מעליהם השגחתו הפרטית אשר השגיח בם בדבקות נמרץ בלי אמצעי מיום הוציאו אותם מארץ מצרים ועתה למה הפקיד עליהם מלאך מליץ ינהגם הוא ימשל בם. והנה בפרשת כי תשא כאשר אמר ושלחתי לפניך מלאך היה לו סבה חזקה למה שחטאו בעגל אבל כאן אחרי זכרון המעמד הנבחר ושלמות העם בו וכי שמע עם קול אלדים חיים מדבר מתוך האש ותשובתם הרמ"תה לקיים התורה שאמרו נעשה ונשמע מה פשעם ומה חטאתם שנתחייבו לעונש גדול כזה. וכבר חשב רבינו שלמה זכרונו לברכה להנצל מן הספק הזה באמרו כאן נתבשרו שעתידין לחטוא ושכינה אומרת להם כי לא אעלה בקרבך. הנה ביאר שענין זה המאמר הוא עצמו מה שאומר בפרשת כי תשא ושנזכר כאן לבשר מה שיהיה. ובאלה שמות רבה ג"כ יש מי שדורש כן על דבר העגל. והוא דבר בלתי מתיישב על הלב מפנים רבים: האחד כי הבשורה הרעה הזאת אין לה מקום כי אינה לאות על מה שיהיה באחרית הימים כאות מלך אחז. ואינה על דרך הקהילו אלי וגו' ואעידה בם את השמים ואת הארץ ואינה כדי שישובו בתשובה האומנם אין הצדדים האלה ולא אחד בהם הכרחי כפי ענין הפרשה. ומהם כי הבשורה והיעוד לא תבא כ"א

על מה שיהיה אחרי זמן רב לקץ הימים ואין הענין הזה ככה כי אחרי חדש ימים אירע ענין העגל כלו וא"כ היה מותר שיבשרהו השי"י מה שיהיה אחרי ימים מעטים ומהם שהנה לדעת רש"י זצ"ל קצר הכתוב ולא בשר בחטא שעתידין ישראל לחטוא אבל זכר העונש שימשך עליו והוא זר מאד שיבשרהו בעונש וברעה אשר ימצא. את עמו ויעלים החטא כי בזה יתן מקום לאדוננו משה ע"ה להתרעם ולאמר למה תעשה כה לעבדיך. ומה שאמר רש"י שעתידין לחטוא אינו בפשט הכתוב. ומהם שהנה לדעתו יקצר הכתוב ג"כ ולא יבשר בתפלת אדון הנביאים שהתפלל על הגזירה וחזר בה השם יתי ואם יבשר בעונש איך לא יבשר בסליחה שהיה יותר ראויה לבשורה ושהיה תכלית הענין וישמיט החטא שהוא התחלת הענין והסליחה שהוא התכלית ויבשר בעונש שהוא אמצעי ביניהם. והנה בפרשת כי תוליד בנים הודיעם החטא ואחריו העונש ובסוף יבשר בסליחה אמר ושבת עד ה' אלדיך וכו' כי אל רחום ה' וכו'. ועוד שאין המקום הזה ממה שיאות בו ענין הבשורה הזאת. כי תחלת הפרשה במשפטי התורה ומצותיה ועלית הרגל ואיך סמוך לזה יבשרהו בעונש העגל ויחזור לענינו הראשון באמרו ואל משה אמר עלה אל ה' שהוא מענין מתן תורה. גם כי כתב רש"י ז"ל שהפרשה ההיא ואל משה אמר וכולי קדמה למתן תורה וא"כ נכתבו הדברים אשר לא כדת ובזולת סדר. וכבר הקשה על רש"י ג"כ בזה הרמב"ן ז"ל בפרשת כי תשא מצדדים אחרים אינם מענין המאמר הזה ולכן לא באו הנה. ובאלה שמות רבא אמרו ד"א הנה אנכי שולח מלאך לפניך. אמר לו הקב"ה מי ששמר את האבות ישמור את הבנים וכן אתה מוצא באברהם כשברך את יצחק הוא ישלח מלאכו לפניך ויעקב אמר המלאך הגואל אותי מכל רע אמר להם הוא גאלני מיד עשו הוא הצילני מיד לבן הוא זנני ופרנסני בשני רעבון אמר הק"בה למשה אף עכשו מי ששמר את האבות ישמור את הבנים שנאמר הנה אנכי שולח מלאך. הנה יראה מדבריהם שהנהגת העם על ידי מלאך הוא דבר ראוי ואינו עונש אליהם כי אם כמו שהיה אצל אבותם:

ועם היות שהושרשנו בדבריהם ז"ל שאין משיבין על האגדה ושהדרש ידרש והמקרא יתיישב על פשוטו הנה לא אחדל מביאור הביטולים שיתחייבו לדעת המדרש בזה:

והראשון מהם כי האבות לא היתה הנהגתם על ידי מלאך כי ילך לפניהם השם והוא היה מנהיגם אבל המלאך הנמצא בדבריהם הוא כמלאך שבא לחנניה וחבריו בגו אתון נורא וכמלאך שבא לדניאל בגובא די אריותא אשר אין אחד מהם המנהיג אותם כי אם השלוחים שישלח השם יתברך להושיעם. והם אצלי במדרגת הכלים שלוחי ההשגחה לא שהם היו השומרים והמנהיגים בין שני הענינים הפרש רב כמו שיתבאר זה בשלמות

בפרק רביעי מזה המאמר: ולזה תמצא באברהם שאמר הוא ישלח מלאכו לפניך ואמר שהמנהיג יתברך אלדי השמים ואלדי הארץ הוא ישלח לפניו המלאך שליח השגחתו לישר דרכו: ויעקב אמר האלדים אשר התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק האלדים הרועה אותי מעודי עד היום הזה. המלאך הגואל אותי מכל רע יברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבותי וגומר. ראה שבענין ההנהגה וההשגחה אמר האלקים כי האל יתברך לבדו הוא המשגיח בם אבל המלאך הוא הכלי הפועל גזרת המנהיג והוא אמרו המלאך הגואל אותי מכל רע שיגאלהו בגזרת עירין ובמימר קדישין. וכל אחד ר"ל האל המנהיג והמלאך הפועל כליי אמר שיברך בפעולתו הנערים ובפיי התורה אשר לי פיי הפסוק באופן אחר: הנה התבאר שהאבות לא היתה הנהגתם ע"י מלאך. ואין לך שתאמר שבערך הכלי שולח המלאך ג"כ הנה למשה כמו שהיה לאבות כי המלאך הכליי תמיד ילך עמהם ולא היה זה דבר חדש להודיעו והתורה אמרה במה שעבר ויסע מלאך האלקים ההולך לפני מחנה ישראל. ועוד כי הוא אומר כאן בביאור השמר מפניו ושמע בקולו אל תמר בו כי לא ישא לפשעכם וזה לא יאמר על הכליי אם היה שאינו המנהיג במוחלט והנה יבא כל זה בשלמות בפ"ד הנז' בע"ה:

וביטול שני שאף שנודה שהיתה הנהגת האבות ע"י מלאך לא היה מתחייב שיהיה כן בימי משה אשר נעלה מעלתו כפלים לתושיה מעל מדרגות האבו' והכתוב אומר וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם וגו' אשר הכוונה בו שהיה מעלתו בנבואה נבדלת הפלא ופלא ממעלת האבות ואם כן איך יאמר שהשומר את האבות ישמור את הבנים כי הנה יתחייב היות נבואת משה על ידו כמו שהיה נבואת האבות. כל שכן אחרי מתן תורה שהיה עול גדול בחוקו ע"ה ועונש גדול אליו ואיך יודה בדבר:

וביטול ג' והוא כי אף שנודה ג"כ שמעלת משה היה כמעלתם בנבואה האלהית ובדבקותו מה שאינו כן עדיין יקשה מאד אם היה שמיום צאת ישראל ממצרים היתה הנהגתם על ידו יתברך ולא ע"י מלאך איך משה ע"ה יקבל הנה שירד ממעלתו מטה מטה וישתעבד להנהגת המלאך והיה ראוי שיאמר לפניו יתברך שיעלם בקדש ולא יורידם ממנו כיון שכבר באו בצל קורתו והונהגו ממעלתו. הנה מכל הצדדים האלו יתבאר עם שהביטולים האלה יתבארו עוד בשאר הפרקים שהספק הראשון נשאר בחזקו:

פרק ב

והספק השני שיתחייב בפרשה הוא למה לא בקש משה ע"ה כאן על הגזרה הזאת ואם הענישם האל יתי' על לא חמס בכפם איך לא נתרעם עליו ולא שם תפלה לאלהים והיה ראוי שיתפלל לשם יתי' שישוב מחרון אפו וילך בתוכם לא ע"י מלאך אלא הק"בה בכבודו ובעצמו כאשר עשה עד הנה כמו שהתפלל על זה עצמו אתרי עון העגל. ואם קבל הענין הנה איך בקש להרויח אחרי מעשה העגל כי שם התפלל לבטל הגזרה הזאת. וכבר התעוררו המפרשים להתיר הספק הזה והיה דעת ראב"ע והרמב"ן ג"כ ז"ל שאין המלאך הנזכר כאן הוא הנזכר בפרשת כי תשא כי שם לא נאמר בו כי שמי בקרבו כמו שנא' כאן וכאן לא אמר כי לא אעלה בקרבך כמו שאמר שם ולכן קבלו משה כאן ולא קבלו בפרשת כי תשא. והמלאך הזה לדעת הרמב"ן הוא המלאך הגואל ששמו כשם רבו והוא מלאך הפנים שעליו אמר פני ילכו. ואם אין פניך הולכים. וכמו שהעמיק בזה סודותיו: וממה שיורה פשט הכתובים יודע שהמלאך הנזכר בשני המקומות האלה הוא אחד בעצמו ושאינו כמו שחשבו האנשים האלה שלמים הם ז"ל. וזה לפי שכמו שזכר החוקר. הכח הנה יוכר ויובדל מפאת הפעל שימשך ממנו. וביאר ארסטו שאין דרך אלינו לעמוד על מציאות השכלים הנבדלים ועל מספרם כי אם מפאת פעולתם ותנועת הגרמים המתנועעים מהם וכיון שהפעל שזכר שיעשה המלאך בשני אלה המקומות פעל אחד מתדמה הנה א"כ המלאך הנאמר בשניהם הוא אחד ואינו שנים כדברי המפרשים האלה. ואמנם שהפעל אחד ומתדמה בהם יראה מאמרו כאן הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך ולהביאך אל המקום אשר הכינותי. ושם נאמר ושלחתי לפניך מלאך וגרשתי וגו' אל ארץ זבת חלב ודבש וגו'. הנה ביאר בשניהם שהמלאך לא יעשה כי אם השמירה להביאם אל הארץ. וא"כ מי יתן ידעתי במה יתחלפו המלאכים האלה ובמה יודע שאינם אחד. ומה שאמרו המפרשים כי לא נזכר בפרשת כי תשא במלאך ההוא כי שמי בקרבו למה שלא היה במעלה העליונה ההיא כמלאך הנזכר כאן ששם האל יתי' בקרבו אינו כלל כי כל מלאך וגם כל נביא שלוח השם יתברך נאמר ששמו בקרבו ושכח האלהות חל עליו וכמו שאמר הנביא אשר ידבר בשמי. וא"כ המלאך הנזכר בפרשת כי תשא בהיותו שליח האל יתברך מבואר ששמו בקרבו ושידבר בשמו. האמנם נזכר בו כאן בפרט כי שמי בקרבו לפי שהזהיר ואמר השמר מפניו ושמע בקולו לזה הוצרך לתת סבה לשישמעו בקולו. ואמרו כי שמי בקרבו ר"ל דבריו יוצאים ממני וכן פי' ראב"ע והרמב"ם ג"כ ואנקלוס תרגם מסכים לזה ארי בשמי מימריה אבל בפרשת כי תשא למה שלא הזהיר שמע בקולו אל תמר בו לא הוצרך לומר שם כי שמי בקרבו עם היותו

נודע בעצמו שאחרי היותו שליח שם האל בקרבו. והנה לא הזהיר שמה במלאך שמע בקולו אל תמר בו כמו שעשה הנה לסבה שנזכר בזה המאמר בג"ה: ועוד שאם נודה שהיה יתר שאת ומעלה באחד מהמלאכים האלה ואינם אחד כדברי המפרשים הנה כפי פשט הכתובים המלאך הנזכר בפרשת כי תשא היה גדול המעלה והערך כפי מה שיאות לשלמות העם והטבתו מהמלאך הנזכר כאן. ויתבאר זה מב' מקומות האחד מאמרו הנה השמר מפניו ושמע בקולו ויורה שנבואת משה תהיה ממנו אבל בפרשת כי תשא לא זכר שהמלאך יצום ויזהירם אבל שילך לפניהם כאחד הכלים שיעשה השם יתברך לשמירתם אמנם האזהרה והנבואה תבא מהאל יתברך ומבואר הוא שיבחר משה וכל העם שיהיה השמירה לבד ע"י המלאך ולא הנבואה משתהיה הנבואה ושמירה שניהם על ידו וינהיגם בכלל. והמקום השני מאמרו כאן כי לא ישא לפשעכם ויורה שהוא ממדת הדין ושם נאמר כי לא אעלה בקרבך וגו' כי עם קשה עורף אתה ויורה שהמלאך ירחם עליהם יותר מהאל ושהוא היה ממדת הרחמים וכל זה ממה שיורה שאם נודה בחלוף המלאכים יהיה המלאך הנזכר בפרשת כי תשא יותר נאות ומועיל אל העם מהמלאך הנזכר הנה. ואין לאומר שיאמר שגם שנודה בחלוף המלאכים ויתרון המלאך הנזכר שם בערך הטבת העם ותועלתו. הנה המלאך ההוא בעצמו הוא קטן השפע והשלמות מהמלאך הנזכר כאן אשר הוא מעולם הרוחניות והשפע עם שאינו כל כך מועיל לעם הנבחר כי הנה מגמת אדון הנביאים אינה כי אם להועיל לעם ולהצילו ולכן אין ראוי שנאמין שיקבל המלאך שלא יועילם למעלתו בעצמו ולא יקבל המלאך הגואל אותם מכל רע בהיותו פחות המעלה ממנו. ועוד שאיך יאמרו המפרשים האלה שהודה משה ע"ה הנה בשליחות המלאך לדעתו שהוא גדול המעלה ולא קבלו בפרשת כי תשא לדעתו שהמלאך ההוא לא היה כ"כ מעולה כי הנה אדון הנביאים ע"ה אמר שמה ואתה לא הודעתני את אשר תשלח עמי ויורה שלא ידע עדין אם הוא המלאך הנזכר כאן או מלאך אחר ואם לא נתברר זה אצלו איכה ואיככה בקש שלא ילך בתוכם והיה ראוי שישאל ראשונה אם הוא המלאך הראשון ואם היה הוא עצמו יודה בדבר. ואם יהיה זולתו יבקש עליו שלא ילך בתוכם. ועוד כי גם שיהיה המלאך הזה שמו כשם רבו והעלול הראשון הנה היה ראוי שיבקש משה שלא יעלה מעליהם השם ולא יודה בהליכת המלאך כי אם תהיה הנהגתו במקום ההנהגה האלהית אשר תעלה מעליהם הנה באמת המלאך עם כל עלוי מעלתו היה טוב העדרו ממציאותו. וכבר הרגיש הרמב"ן בספק הזה ואמר שלא נאמר כאן כי לא אעלה בקרבך לפי שבהליכת המלאך הזה לא יעלה מעליהם השם והוא דומה להיתר הרב רבינו נסים ז"ל שאזכור בזה הפרק ובכלל ביטולו יבוטלו דבריו.

הנה התבאר א"כ מכל מה שאמרתי שהיתר הראב"ע והרמ"בן בספק הזה לא יתכנו בפשט הכתובים: והחכם רבינו נסים ז"ל בדרשותיו הביא היתר הספק הזה באופן אחר ואמר שכאן לא אמר השם יתי כי לא אעלה בקרבך ועם היות שאמר הנה אנכי שולח מלאך לפניך לא היה מתחייב מזה שלא ילך השם יתי בתוכם ולזה לא נצטער משה כאן כי למה יקשה לו זה ממה שאמר ושלחתי את הצרעה לפניך ואין במשמעות המלאך והצרעה שיעלה השם יתי מעליהם אבל אפשר יהיה המלאך כלי משמרתו והצרעה כלי מפצו. אבל בפרשת כי תשא כשאמר לו השם יתי בפירוש כי לא אעלה בקרבך אז הבינו ישראל ברוע העניין והתאבלו ונצטער משה ובקש שילך בתוכם. זהו היתר החכם הזה. ויהיה לדעתו עניין המאמר הזה הוא מה שאמר בפרשת כי תשא כדעת רש"י ז"ל אם לא שיאמר שכאן נזכר ברמז ולא הבינו משה ובפרשת כי תשא בא יותר מפורש ואז הבינו משה עם היות שסכלו במה שקדם: וכמה ספקות עצומות יתחייבו לדעתו. **הראשון** הוא הספק הראשון שזכרתי בפרשה כי אם היה הכוונה האלהית באמרו הנה אנכי שולח מלאך שלא ילך יתי בתוכם עם היות שמשה לא הבינו כי אם אחרי עון העגל. א"כ מה היה הסבה שנגזרה הגזרה הרעה ההיא על העם על לא חמס בכפיהם. עם היותו הגדול שבבטולים שנאמר שאדוננו משה השלם מכל ילוד אשה עם היות נבואתו במראה ולא בחידות לא יבין כוונת השם יתי ויסכל דבריו. ואיך לא זכר זה בפרשת כי תשא והיה ראוי שיתנצל ויאמר השם אלהים אם קבלתי ביאת המלאך היה שלא הבנתי כוונתך ועתה שפירשת שלא תלך בתוכינו אחלה פניך אל נא תעזוב אותנו כי על כן ידעת חנותנו במדבר: ועוד כי איך לא יבין משה מאמרו הנה אנכי שולח מלאך לפניך שלא ילך עמהם השם. כי הנה הוא דבר מבואר בעצמו ואם לא היה כן היה א"כ ביאת המלאך מותר ודבר בטל בהשאר ההשגחה האלדית באופן שהיה קודם לכן. כי כמו שעד עתה לא נצטרכו למלאך כי ילך לפני ה' ככה לא יצטרכו אליו עתה. ולהיותו יתי תמים פעלו בלי מותר כלל הנה יהיה בהכרח שליחות המלאך אות עצמיי הכרחיי שיעלה מעליהם השם יתברך ולא ילך עוד בתוכם:

וכבר הרגיש החכם בספק הזה וחשב להתירו עם מה שזכרו חז"ל במכילתא במכת בכורות משנתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע שעם היות שאמרו ז"ל ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך כו' היה הכוונה שהוא יתי יעבור על כל פני' אבל לא ימנע שיעברו עמו משחיתים עו שי רצונו וכמו שאמר ובא ה' אלקים וכל קדושים עמך: והנה עם שנודה להסכמת שתי המאמרים הסותרים האלה כדרך החכם הזה אשר הוא בחלוף האמת וכמו שאפרש בע"ה בפרק ד' מזה המאמר. עם כל זה לא ידמה הנדון

לראיה כי במכת בכורות לא ימנע שיהיו משחיתים רבים עם ה' יתברך ולא יכה וישחית האחד מה שיכה האחר מה שאי אפשר שיהיה בהנהגת העם כי בהיות המשגיח האל יתי שמו לא יהיה מקום לשתי המנהיגים. אם לא שקצת העם ינהיג האל יתי וקצתו ינהג המלאך או יהיה האחד שומר והאחד מגרש האויבים וזולתו מהפעולו' או שיתחלפו במונהגים שינהג השיי השלמים שבעם והמלאך ינהיג היותר פחותים שבהם. והנה באי זה מהאופנים שיהיה היה ראוי שיבקש אדוננו משה שכל העם ובכל הענינים יהיו מושגחים ומונהגים מהאל יתי ולא מהמלאך. ועוד כי לפי דרך החכם מה ענין אמרו השמר מפניו ושמע וגו' ויורה בהכרח שנבואת משה תהיה על ידו וגם מה ענין אמרו כי לא ישא לפשעכם ואם היה הסליחה עמו יתחייב בהכרח שלא ילך השם יתברך בתוכם: **ואמנם** מה שהביא החכם מהצרעה אינו דומה למלאך בשו' צד כי לא צוה בה שישמעו בקולה ולא ימרו את פיה ולא אמר בה כי לא תשא לפשעכם כמו שאמר במלאך לפי שהיה מבואר שהצרעה היה כלי להכות את העמים בלי בחירה ורצון מה שאין כן המלאך שההנהגה מסורה אליו בהחלט כמו שמבואר נגלה בדברי הפרשה: אבל מה שלא זכר הנה כי לא אעלה בקרבך אינו למה שזכר החכם כי"א לענין שאבאר בזה המאמר בפירוש הכוונה האמתית בפרשה: הנה בארתי הפסד מה שזכרו החכמים האלה בהיתר הספק השני הזה. והוא אשר רציתי לבאר בזה הפרק:

פרק ג

והנה יתחייב ספק שלישי והוא אם היה שהאל יתברך גזר אומר כאן לשלוח לפניהם מלאך אשר יוציאם ואשר יביאם ולדעת המפרשים הראשונים ראב"ע והרמ"בן לא התפלל עליו אדון הנביאים והשם יתי לא חזר מהגזרה ההיא אם כן איך לא נתקיימה ולא יצאה לפועל והנה כל ימי אדון הנביאים השגיח השם יתי על עמו כרועה עדרו ירעה בשלם שבפנים ואין עמו אל נכר ולא מלאך יתערב בהנהגתם. והרב האלקי בפרי ל"ד חלק שני מספר המורה אמר זה לשונו זה הכתוב אשר בא בתורה והוא אמרו הנה אנכי שולח מלא' לפניך ענינו מה שהתבאר במשנה תורה שהשם אמר למשה במעמד הר סיני נביא אקים להם וכו' וכתב עוד ואמנם ענין זה המאמר שהוא יתברך הודיעם שיקים להם נביא אשר יבואהו המלאך וידבר עמו וכו' ואין כוונת הרב המורה שהמלאך הנאמר הנה הוא נביא כמו שפירשו מפרשי ספרו ונשתבשו כמו שיוכיחו דברי הרב בזה הפי עצמו באמרו שיקים להם נביא שיבואהו המלאך ואם היה כוונתו שהמלאך הזה הוא נביא מה לו להזכיר המלאך שידבר לנביא. וגלה עוד דעתו בפ"ז חלק שני

ושם אמר בביאור שהמלאך הנזכר כאן הוא שכל נבדל ולא נביא. אבל כוונת הרב היא באמת שיעד הקי"בה למשה שאחרי מותו לא יקום כמוהו במעלת הנבואה שינבא פנים בפנים כמו שלא יהיה עוד בעתיד מעמד אלקי כמעמד הר סיני אבל יקים אליהם נביאים שינבאו על ידי מלאך וצוה שעם היות הדבור ההוא שיבא לנביא מפאת המלאך הנה לא נזלזל בכבודו לפי שדבריו הם בשם השם ולפי זה יפרש הרב המלאך הנאמר הנה בשכל נבדל והוא השכל הפועל שיבא לנביאי להודיעם מה שצריך להנהגת העם או הכח המדמה שיכנה בשם מלאך כמו שבא בדבריו במקומות מספרו. ויצא אם כן היעוד הזה לפועל בנביאים שנבאו על ידי מלאך אחרי מות משה איש האלדים. וזהו שאמר הרב ענינו מה שהתבאר במשנה תורה לא אמר הרב פירושו כי הוא לא יפרש שם המלאך על הנביא אבל אמר ענינו ר"ל כוונת כללות זה המאמר הוא מה שאמר במשנה תורה כי היה כוונת שתי המאמרים אחת: ולפי שלא נחשוב שיפרש שם מלאך בנביא אמר עוד ואמנם ענין זה המאמר שהוא יתברך הודיעם שיקים להם נביא שיבואהו המלאך וידבר עמו. זה הוא כלל כוונת הרב בזה ונתיר לדעתו שלשת הספקות שזכרתי בפרשה בפרקים האלה: ועם היות שדברי הרב בכל מקום אין בהם נפתל ועקש ובפרט במה שדבר בעניני הנבואה שהגדיל עצה הפליא תושיה אף כי אנכי אעננו. הנה לא אחדל מהראות הספקות יתחייבו לדעתו מפשט הכתובים יען וביען שמתי פני הנה להבין אמתת כוונת הכתוב על דרך הפשט לא לחקור בעניני הנבוא' ומדרגותיה כדרך הרב המורה שם:

ואומר שמפשט הכתובים יראה שהמלאך הזה ינהג כל ימי היות ישראל במדבר לא עוד עד בואם אל ארץ נושבת ולכן אמר הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך ולהביאך אל המקום אשר הכינותי. ואמר עוד כי ילך מלאכי לפניך והביאך אל האמורי והחתי והפריזי. וידוע שבימי משה בא ישראל לאמורי וגרש שני מלאכי' סיחון ועוג. וכן כתב רש"י כל זה ממה שיורה שהמלאך הזה ילך במדבר בימי משה עד הכנסם לארץ כי לא זכר בו שיעשה דבר בארץ כי אם בדרך ובמדבר: ואמנם מה שאמר במשנה תורה נביא אקים להם הוא מיעד לאחרי שיבאו לארץ לא בהיותם במדבר וזה הוא שאמר שם כי אתה בא אל הארץ אשר ה' אלדיך נותן לך לא תלמד לעשות כתועבות הגוים ההם כו'. ביאר שהמצוה שיצוה היא בעצם וראשונה אחרי שיבואו לארז וכמו שאמר נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה' אלדיך כו'. להגיד שהיה מדבר אחרי מות משה. אם כן ענין שליחות המלאך אינו מה שהתבאר במשנה תורה כדברי הרב כי המלאך ינהג במדבר והנביא יבוא אחרי היותם בארץ והוא כמו הצרעה שאמר כאן אחרי יעוד המלאך

ושלחתי את הצרעה. וכמו שכתב רש"י הצרעה לא עברה את הירדן וסיחון ועוג הם החתי והכנעני לפיכך משבעה אומות לא מנה אלא אלו. וחוי אף על פי שהוא מעבר הירדן והלאה שנו רבותינו במסכת סוטה על שפת הירדן עמדה וזרקה בהם מרה וכו'. הנה אם כן כפי טבע הפרשה אין ענין המלאך הנה מה שאמר בנביא במשנה תורה. ועוד שלפי דעת הרב מה ענין אמרו כי לא ישא לפשעכם ואף על פי שהנביאים ינבאו על ידי מלאך לא ימנע מפני זה שיכפר השם יתברך לישראל כשיחטאו לפניו ולא תבא הכפרה למלאך ההוא כי הוא יתבר' מוחל וסולח לעוונות עמו ישראל: ואם היה הכוונה כדברי הרב מי יתן ידעתי מה תועלת היה בידיעה הזאת לישראל והיה ראוי שיודיעם שיקים להם בכל דור ודור נביא מורה צדק ויזהירם שישמעו בקולו ואין צורך להודיעם שתהיה נבואת הנביאים ע"י הכח המדמה ובאמצעות השכל הפועל כי כלם בשם ה' אל עולם ידברו ואין לעם לחקור האמצעיים בנבואה כי ידיעתם שהנבואה שפע שופע מאת השם יתברך באמצעות השכל הפועל על הכח הדברי תחלה ואחר כך על הכח המדמה כמו שגדרה הרב בפרק שלשים וששה חלק שני היא ידיעה בלתי מועלת ואולי שתזיק ההתפלספות הזה:

והרל"בג פירש המלאך הנזכר כאן שהוא נביא ופירש המלאך הנזכר בפרשת כי תשא שהוא השכל הפועל. והנה יתחייבו אליו הביטולים שזכרתי לדעת הרב המורה. עם היותו הזר שבדברים שיפרש המלאך כאן בנביא והמלאך הנזכר שם בשכל נבדל עם היות שבאו הדברים בשניהם שוה:

ובמדרש תנחומא אמרו ז"ל שהמלאך הזה הוא אשר בא אל יהושע ביריחו והשתחוה לו ושזהו אמרו שם אני שר צבא ה' עתה באתי אני שבאתי למשה רבך ולא קבלני. ונטה הרמ"בן לדעת הזה וחשב שאז יצאה לפעל הגזרה הזאת: ודברי המדרש רחקו מאד מפשט הכתובים לסבות. האחת לפי שדרך הדרש הוא שהמלאך הזה בא על צד העונש ושהדבור הזה הוא עצמו מה שנאמ' בפרשת כי תשא. ולזה מה שאמרו שם אמר הק"בה אומות העולם בגדו בי ונתתי להם שרים שיהו משמשין אותם אף אתם כן אני נותן לכם מלאך שיהא משמר אתכם שנאמר הנה אנכי שולח מלאך לפניך וגו' הנה כשזכיתם וקבלתם את התורה והייתם עושים רצוני הייתי מהלך לפניכם שנא' והי' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך ועכשו עשיתם ע"ז כאומות העולם איני משלח לפניכם אלא מלאך שנא' הנה אנכי שולח מלאך לפניך וגו'. ראה מה בין הראשונים לאחרונים הקב"ה אמר למשה הנה אנכי שולח מלאך לפניך השיבו איני חפץ אלא לך יהושע ראה את המלאך ונפל על פניו שנא' ויפול יהושע על פניו ארצה וישתחו עד כאן: הנך רואה

בעיניך שלדבריהם בא הדבור הזה על צד העונש ויתחייב להם הספק הראשון שזכרתי בפרשה בפ"א מזה המאמר. ותמה אני מהרמב"ן איך קבל מחז"ל מזה המאמר שהמלאך הזה הוא אשר בא אל יהושע ולא קבל שהיה זה על צד העונש ומאמרי מדובק: השני. כי כמו שזכרתי מפשט הכתובים יראה שביאת המלאך הזה היה לשמור ישראל במדבר ולהביאם אל ארץ הנבחרת לא עוד ואם היה הוא שבא אל יהושע איך לא זכר שתהיה ביאתו תמידית במדבר ובארץ אם היה שאחר כך בא אל יהושע לארץ והיתה הנהגתו תדירה: השלישי. כי אם המלאך הזה בא על צד העונש ובא לישראל על הצד שהיו שאר השרים מושלים ביתר האומות להיות ישראל עובדי עבודה זרה כמו שנראה מדבריהם הנזכרים אם כן איך בא אחר כך ליהושע והנה ישראל לא היו אז עובדי עבודה זרה ואינם ראויים לעונש כזה ומה לו ולהם. והיה זה אם כן עול בחק האל יתברך להענישם על לא חמס בכפיהם. ויהושע איך לא צעק ולא נתרעם עליו והיה לו לומר ובמה יודע איפה כי מצאנו חן בעיניך אני ועמך הלא בלכתך עמנו ונפלינו אני ועמך וכו'. כמו שאמר משה רבו בעת הכעס ובהיותם עובדי עבודה זרה איך לא אמרו יהושע בעת רצון אם היה ביאת המלאך עונש גדול על עבודתם אלדים אחרים וצעק יהושע לפני ה' על מתי העי ולא צעק על הדבר הרע הזה. וכל זה ממה שיורה שדעת המדרש כפי פשט הכתובים לא יתכן. ולא יצאה לפועל הגזרה הזאת והוא הספק הגי בפרשה:

פרק ד

וראוי שנעיר עוד בזה ספק רביעי עצום מאד. והנה יובן הספק אחרי הנחת הקדמה אמתית והיא שמה שיפעל האל יתברך בהשגחתו בעולם המורגש הזה על ידי אמצעיים הנה האמצעיים ההם יהיו מאחד משני מינים: המין האחד הוא מין האמצעיים שהם בעלי שכל בחירה ורצון וראוי שיקראו אמצעיים בחיריים יען יפעלו כאשר יבחרו וירצו: והמין השני הוא מהאמצעיים אשר הם במדרגת הכלים ואין להם בחירה במה שיפעלו כי אס כפי המסודר אליהם בפעל ההוא. ומזה המין הם הכחות והפעולות הטבעיות וכמו שאמר עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט ואלה אין ראוי שיקראו מנהיגים כי אם אמצעיים כליים: וכבר נמצא לחכמינו ז"ל יאמרו בדבר מהדברים שיעשהו האל יתברך מבלי אמצעי ונרצה בו אמצעי בחיריי אבל הכלים לא יכחישו שימצאו שם כי הנה במכת בכורו' שבא בקבלה האמתית שעשאה הק"בה בעצמו ובכבודו לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף כו'. נרצה שלא בא ההכאה ההיא מאחד משרי מעלה מטבעיהם ורצונם כי אם מהאל יתי בעצמו אבל לא ימלט משתעשה על ידי כלים אם שיהיה אויר

שנתעפש אז בלי סבה טבעי מתייחס למזגי בכורי מצרים. או שהשליט עליהם פתאום היציאה מהשיווי או בזולתו מהאופנים שעל ידו באו למות בפתע ולכלי הזה רמזו רז"ל באמרם משנתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע. ואינו סותר למה שאמרו ודרשו על ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך וכו' כי שם ישללו היות שם אמצעי בעל בחירה ורצון יעשה ההכאה במצרים והצלת ישראל וקראוהו מלאך שרף שליח שכלם שמות יתארו לאמצעיים הבחיריים: אמנם באמרם משנתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין ירמזו לכלי ההכאה ולכן אמרו אינו מבחין כי אין לו בחינה ובחירה. ומאחר שישולח הכלי לפעול לא יחדל מהפעולה מפני זכות המקבלים. זאת היא הסכמת המאמרים באמת ולא כמו שחשב הרב רבינו נסים ז"ל:

ואחרי ההקדמה הזאת אומר כי שליחות המלאך הזה שאמר הנה אנכי שולח מלאך לפניך לא ימלט משיהיה מהמין הראשון מהאמצעיים או יהיה מהמין השני מהם: ואם נאמר שהיה הכוונה האלדית במלאך הזה שיהיה אמצעי ינהיג האומה בדעתו ובחירתו יקשה מאד אם כן עצם השליחות האלדי כי יתחייב שיהיה אז הרצון האלדי להיות העם הנבחר כשאר האומות המיוחדות להנהגת המשרתים ולא יהיה ביניהם הפרש כלל יען כל האומות מעשה השם יתברך ופעל ידיו ולא יושגחו ממנו כי אם על ידי אמצעיים מנהיגים מיוחדים אליהם. ולדעת חז"ל שאמרו שהמלאך הזה בא אל יהושע והוא שר צבא ה' יתחייב שיהיו ישראל בארץ הנבחרת כיתר האומות בארצותם לגוייהם. ובמה יודע איפה היותם מושגחים בהשגחה פרטית. ומה ענין ייעודו לאברהי והייתי להם לאלדים ומאמר אדוננו משה ואתכם לקח ה' וגו' ארץ אשר ה' אלדיך דורש אותה וגו'. ואמר ה' בדד ינחנו ואין עמו אל נכר. ועוד כי אם תהיה הנהגתם על ידי מלאך איך תהיה ההשגחה כפי פעולות הפרטית ומחשבותם כי מערכת השמים והנהגת האמצעיים המוגבל' בעצמה לא תתן הטוב וההצלח' על עשיית החוקים והמצוות הנה מכל הצדדים האלה יתבאר שלא היה המלאך הזה מהמין הא' מהאמצעיים: ואם נאמר שהיה המלאך הזה מהמין השני מהאמצעיים והוא כלי ישלח השם יתברך לעשות רצונו במדרגת הצרעה יקשה אם כן צורך ההודעה הזאת ואמרו הנה אנכי שולח מלאך לפניך ויורה שהיה שולחו אז ואם הוא כלי פעולתו כבר התבאר שתמיד ילך בתוכם וכמו שאמר קודם לזה ויסע מלאך האלדים ההולך לפני מחנה ישראל. ובכיוצא המלאך הזה אמר המשורר כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך: ועוד כי אם היה כלי איך אמר כאן השמר מפניו ושמע בקולו אל תמר בו כי לא ישא לפשעכם וזה בלתי אפשר שיאמר על הכלי הפועל בלי בחירה ורצון: ועוד כי בפרשת כי תשא אחרי עון העגל אמר ושלחתי

לפניך מלאך וגומר. כי לא אעלה בקרבך וגומר. ואם היה המלאך כלי מה היה ענשם בזה ומה ענין אמרו כי לא אעלה בקרבך וגו' יורה שהיה המלאך במקום האל יתי מה שלא יאמר בכלים הפועלים בלי בחירה ורצון והוא לא יסתור דבר מההנהגה האלדית כמו שאמרתי. גם מה שאמר ובמה יודע איפה כי מצאתי חן בעיניך הלא בלכתך עמנו וגו'. אין ענין לו אם היה המלאך כלי מכלי פעולות ה' כי הכלי יצטרך אל פועל ואם ישלח כלי הנה ילך עמהם: הנה התבאר מאופן הפסוקי' שמה שאינו אפשר שיהיה המלאך השליח ההוא מהמין השני מהאמצעיים. והוא מבואר אם כן שצריכים אנחנו היתר מספיק לזה. לפי שלא ראינו לחכמים הראשונים שקדמונו ישתדלו בהתירו ויעירו עליו: וכבר דברתי עם חכמי הארץ הלזו בספק הזה ושמעתי דעתם בו וקצתם ראיתי בכתב וחי האמת את כלם ישא רוח:

פרק ה

והנה נעיר עוד ספק חמישי בפרשה באמרו כי לא ישא לפשעכם: וזה משני פנים. האחד שיראה שהיה הכוונה האלדית בזה לומר אל תחשבו להתנהג עם המלאך הזה כאשר התנהגתם עמי שממרים הייתם ואנכי הייתי סולח. לא תעשון כן כי הוא לא יסלח כמוני וא"כ יהיה הליכת המלאך קשה לישראל מהליכת השם יתי לפניהם: אמנם בפרשת כי תשא אמר כי לא אעלה בקרבך כי עם קשה עורף אתה פן אכלך בדרך ויורה שלתועלת ישראל היה שולח המלאך לפניהם להיותם חוטאי' ושהוא יקל ענשם וירבה לסלוח מהשם יתברך. ולפי זה יהיה שליחות המלאך והנהגתו לעם יותר טוב אליהם מההנהגה האלדית ונמצאו א"כ שני המאמרים סותרים זה את זה: האופן השני מהספק הוא כי איך אמר כי לא ישא לפשעכם שיורה שהסליחה בידו. והנה השי"ת הוא הסולח לא המלאך. ואם נאמר שהיה כוונתו שלא יסלח מה שימרו במלאך כמו שיסלח מה שימרו נגדו להיותו מקל בכבודו ולא בכבוד המלאך הנה פשט הכתוב לא יסבלהו כי היה ראוי שיאמר כי לא אשא לפשעכם אבל אמרו כי לא ישא לפשעכם יורה כמעט שנמסרו ביד המלאך במדרגת האלדות ולעבדו שכם אחד:

ורש"י ז"ל כתב כי לא ישא לפשעכם אינו מלומד בכך שהוא מן הכת שאינן חוטאין. ועוד שהוא שליח ואינו עושה אלא שליחותו והן דברי אגדה נאותים בטעם העדר הסליחה אבל לא נתן סבה למה תלה הסליחה במלאך ולא באל יתי. ומה שיראה מהסתירה בתועלת ביאת המלאך כמו שזכרתי:

והחכם רבינו נסים ז"ל השיב לשני הספקות האלה יחד ואמר שאמרו פן אכלך בדרך הוא על צד העונש שאם יחטאו לפניו לא יסלח להם אבל יכלה אותם כרגע וזהו עונש עצום ראוי שיראו ממנו מאד. אמנם אמרו כי לא ישא לפשעכם אינו ע"צ העונש שאין יכולת ביד המלאך להעניש אבל הכוונה בו שכאשר יצווה המלאך דבר לתועלתם לא ימרו בו כי אם לא ישמעו בקולו ויעשו חלוף מה שיצוה אותם לא ימשך אליהם התועלת והטוב המסודר להגיע במה שצוה כי יתבלבל הסדר וההנהגה והשפע המגיע ממנו. והמשל בזה כ"א יצוה המלאך להלחם ראשונה עם האמורי הזהירם שלא יעברו דברו ללכת להלחם עם החתי כי יגיעם מזה היזק אי איפשר לקנות ממנו התיקון והסליחה למה שהיה השפע המסודר על ידי אמצעיים מוגבלים אי איפשר שישתנה ויעבור השפע ההוא באמצעי אחר וסבה אחרת. ולכן הזהירם שישמרו עצמם מהרע המגיע מהפסד ההנהגה המסודרת כי המלאכים יש להם הנהגות מיוחדות כמו שאמר בספר דניאל שר מלכות יון. ובזה הותר הספק מב' הפנים שאין הכוונ' באמרו לא ישא לפשעכם על צד העונש הבחיריי ולכן לא יסתור למה שאמר פן אכלך בדרך וגם שאין הכוונה הנה בסליחה כ"א שאין ביד המלא' לתקן מה שיעוותוהו ולזה ראוי שישמעו בקולו. זהו דעת החכם ז"ל בהיתר הספק הזה:

ועם העיון הנה היתרו לא תמלט מחולשה רבה וספקות. וזה כ"א היה כמו שזכר החכם הזה עצמו שבאמרו הנה אנכי שולח מלאך לפניך לא יתחייב מזה שלא ילך עמהם אבל ממכון שבתו ישגיח בהשגחה פרטית כראשונה כמו שזכרתי מדבריו בפ"ב מזה המא' הנה אע"פ שישראל לא ישמעו דברי המלאך וימרו בו למה יהיו בלתי ראויים לכפרה מהאל. ועם היות שיתבלבל הסדר וההנהגה איך נאמר שהש"י לא יוכל לתקן את אשר עותו בני ישראל במרדם במלאך בהיותו משגיח ודבק בם כמו שעשה בהיות ישראל עוברים מצותו כי עם היות במצותו מהתועלת והטוב שלא יעלם והיה משורת הדין שיתחייבו עונש גדול ולא ימשך אליהם הטוב המסודר מהציוי האלדי ההוא הנה ברצות ה' יהפוך את הקללה לברכה ובאי זה אמצעי שיהיה לא תקצר ידו מהושיע וככה בהיות הדבור ע"י המלאך: ועוד שבמשנה תורה אמר והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי הנביא אשר ידבר בשמי אנכי אדרוש מעמו. וידוע שכל הנביאים היתה הנהגתם ע"י מלאך שהוא השכל הפועל ולפי דעת החכם הזה היה ראוי שיאמר והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי הנביא לא ישא לפשעו כמו שאמר כאן כיון שהענין כלו תלוי בבלבול הסדר וההנהגה. אבל אמרו אנכי אדרוש מעמו יורה שהוא עונש מהש"י על עוברי דברו והוא ממה שיוכיח שאין הכוונה באמרו הנה לא ישא לפשעכם בלבול הסדר כ"א עונש

אלדי כמו פן אכלך בדרך: ועוד כי לשון הכתוב לא יסבול פירושו כי היה ראוי שיאמר אל תמר בו כי תאבדו דרך והיא לא תצלח כיון שהכוונה כלה הי' בבלבול הסדר לא שיזכור לשון סליחה ויתלה אותה במלאך וכל זה ממה שיורה שדעת החכם והיתרו לא יתכנו. וישאר הספק הה' במקומו:

פרק ו

וכבר יראה ג"כ ספק ששי בייתור הפסוקים שבאו בפרשה. ויתבאר הייתור ראשונה באמרו כי ילך מלאכי לפניך כו' והוא בלתי צריך אחרי אמרו הנה אנכי שולח מלאך כו' כי שני המאמרים ענינם אחד. וגם שלשון כי ילך מלאכי ינהג מנהג הסבה והוראתה ואין ענין בפסוק הקודם יהיה זה סבתו:

והרמ"בן אמר ולכן פי' כי ילך מלאכי לפניך וכו' בהביאו אותך אליהם להודיע כי הוא המכחיד אותם וכו'. ואין דבר מפורש בזה ר"ל בשליחות המלאך ובהבאתו אותם לארץ שהוא רוב חלקי הכתוב ועקרו שלא נמצא במה שקדם מהפסוקים. ויראה עוד ייתור הפסוקים ובלתי סדורם אמרו לא תשתחוה לאלדיהם וגו' כי הכנסת ע"ז בזה המקום והברכות הנמשכות אליה הוא דבר בלתי הכרחי בסדר הפרשה וכבר הזהירה התורה על הע"ז בזולת זה המקום והיה ראוי שיזכור אחרי אמרו והביאך אל האמורי כו' את אימתי אשלח לפניך שהוא ענין מקושר עם ההכנסה לארץ ונצחון האויבים שהוא דרוש הפרשה באמת. והרמ"בן ז"ל כתב שלהיות חטא ע"ז חמור מאד הזהירה עליו התורה בכמה מקומות. ועם שהשתדל הרב לתת סבה בהכפל הזהרת ע"ז הנה לא נתן טעם להכנסת הדברים האלה שלא במקומם וכבר יראה מדבריו שהוא ז"ל הרגיש בחולשת טעמו:

פרק ז

וראיתי להעיר עוד בפרשה ספק שביעי וספק שמיני. האחד והוא הספק השביעי באמרו ואל משה אמר עלה אל ה' ושבעים מזקני ישראל והוא כי אחרי נתינת התורה ושזכו הזקנים במעמד הנבחר ההוא כפי מעלתם והכנתם למה שהיה כל העם מקצה הגיע למדרגת הנבואה איש לפי אכלו וכפי הכנתו כמו שזכר הרב המורה מה צורך היה בהשגה הזאת והנה לא בא אליהם דבור כלל כ"א מה שהשיגו הם מעצמם ולכן יקשה למה יצוה בעלית הזקנים עתה אחרי שלא בא אליהם נבואה כלל ואולי שבעבור זה כתב רש"י ז"ל שהפרשה הזאת קדמה למתן תורה ומאשר הוקשה אליו אמרו ואת כל המשפטים פירש שהם ז' מצות בני נח ושבת וכבוד אב ואם ופרה אדומה ודינין שנתנו

במרה ופי' ויכתוב משה את התור' מבראשית עד מתן תורה וכתב ויאמר ה' אל משה לאחר מתן תורה. ומבואר נגלה בדברי הפרשה שפשט הכתובים לא יסבול פירושו כ"א שיקשה הענין ליתר המפרשי' שפירשו הפרשה כלה כפשוטה: והספק השני מאלה והוא השמיני בפרשה הוא באמרו ונגש משה לבדו והם לא יגשו כי הנה בהם זכר ההשגה שהשיגו אבל במשה לא זכר בפעם הזאת שיבואוהו דבור כלל ולא שהשיג השגה כזקנים. והיה א"כ מהמותר הליכתו שמה והיותו נגש לבדו בלעדיהם ללא צורך:

פרק ח

בספק תשיעי בפרשה והוא המניע הראשון בזה המאמר ותחלת המחשבה בו. והוא באמרו ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו ואמרו חז"ל שהיה ראוי לשלוח בהם יד ואמרו במדבר סיני רבה ותאכל בקצה המחנה בקצינים שבעם ושהם אצילי בני ישראל אשר ראו את אלדי ישראל שהתפלל עליהם משה ולא נענשו עד שנשרפו בתבערה: וישאר לדעת מה פשעם ומה חטאתם שנתחייבו כליה על השגתם זאת. וכבר חתר הרב האלדי המאיר לארץ ולדרים עליה הרמב"ם ז"ל לדעת מה השיגו האנשים האלה ומה היה טעותם ועל מה יורה זה המשל כמעשה לבנת הספיר: ובחפשי אמתחות ספריו מצאתיו מדבר בדרוש הזה אחת הנה ואחת הנה בארבעה פרקי' מספרו הנכבד בפ"ה ח"א ובפ"כח ח"א עצמו ובפ"כו ח"ב ובפ"ד ח"ג: אמנם בפרק הראשון מהם והוא הה' מהח"א הנז' אמר ז"ל אבל אצילי בני ישראל הרסו ושלחו מחשבותם והשיגו אבל השגה בלתי שלמה ולזה אמר עליהם ויראו את אלדי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר ולא אמר ויראו את אלדי ישראל לבד כי כלל המאמר אינו רק לדקדק עליהם ראייתם לא לתאר איך ראו. ואמנם דקדק עליהם תוכן השגתם אשר כללה מן הגשמות מה שכללה חייב זה הרסם קודם שלמותם ונתחייבו כליה עכ"ל: ובפ' כח ח"א הנז' גלה עוד דעתו בזה ואמר ז"ל ואשר השיגוהו הוא אמתת החומר הראשון אשר היה מאתו ית' והוא סבת מציאותו וכו': ובשני הפרקים האחרים שזכרתי הביא עדים בדבר כפי דעתו במשל הזה והנה יבואו מאמריו בהם בפרקי' האחרונים מזה המאמר. ומי יתן ידעתי כוונת הר' ודעתו בהשגת הזקנים האלה ומה הגשמות שכללה השגת' ובמה נשתבשו כי זה בלתי מבואר בדבריו צ"ע רב בהם. וכתב החכם הנרבוני שהיה דעת הרב בזה שזקני ישראל השיגו שהשכל הפועל סבה קרובה לחומר הראשון מה שאינו כן כי השכל במה הוא שכל לא יניע החומר. ואפלא ממנו כי העון הזה קטון הוא לשיחייב כליה לזקנים ראשי בני ישראל המה. והנה ראיתי מאמר ראש הפלוסופים והביאו הרב עצמו בפ"י

ח"ב שיחס השכל הפועל אל היסודות ומה שהורכב מהם יחס מניע כל גלגל לגלגלו ולפי זה לא טעו הזקנים לדעתו. והחכם ר' זרחיה הלוי ז"ל הבין מדברי הרב שדעתו בהשגת הזקנים שהיה ה' יתי כח בגלגל השמש. והוא כפי מה שאחשוב מחשבה נפסדת בדברי הרב האלדי כי הנה הוא אומר בביאור ואשר השיגוהו הוא אמתת החומר הראשון אשר הוה מאתו יתי ולא זכר הרב דבר מגלגל השמש ולא שהיה הש"י כח בו. ואולי לקח זה החכם הסברא הזאת ממה שכתב הר"לבג בפירי התורה כמו שאזכור בסוף הפרק הזה. ודומה לזה כתב הרא"בע ז"ל כמעשה לבנת הספיר הוא הכסא שני כמראה אבן ספיר דמות כסא וכו' וזה הכסא הנטוי על השמים הנראים עכ"ל. אבל דברי הרב כמה הם מרוחקים מהכוונה הזאת. **והן** אני דברתי עם חכם אחד מחכמי דורנו והיה סברתו שהזקנים השיגו שהיה השם יתי צורה כוללת גשמית קשורה עם החומר הראשון איננו נמלט ממנו רגע אחד. ועם היות בצד מה דברי הרב יסבלו הפירוש הזה אין ראוי שנחשבהו אמתי בביאור דבריו כי לא אמר ואשר השיגוהו הוא שהיה השם יתברך סבה צוריית דבקה בחומר הראשון אבל אמר ואשר השיגוהו הוא אמתת החומר הראשון אשר היה מאתו יתברך והוא סבת מציאותו וכו' ואמר עוד וייחס החומר ההוא לשם יתברך להיותו ראש בריאותיו המחייב ההויה וההפסד הנה ביאר שהחמר הזה לא ייחסו אותו לשם יתברך בהתיחסו לצורה כ"א בסבה פועלת בו ההויה וההפסד:

וגם אני שמעתי גבר חכם בעיניו מחכמי המוננו דורש במקהלות ברבבות עם ישראל שהיה דעת הרי המורה שהשיגו הזקנים שהיה הש"י גשם מה. והבין זה מאמרו דקדק עליהם תוכן השגתם אשר כללה מן הגשמות מה שכללה: נבהלתי מראות החכם ההוא בדרך חשך וצלמות ונראה שלא ראה דברי הרב בפ"כח מהח"ב ודבריו בשאר הפרקים חלילה חלילה לצדיק יסוד עולם מלמד להועיל הרב המורה צדק יחשוב על אצילי בני ישראל נשיאי עדה קריאי מועד אנשי שם מה שהבינו ממנו החכמים האלה אחרי מה שהעידה התורה עליהם ויראו את אלדי ישראל ות"א וחזו ית יקר אלדא דישראל. ועם שאנכי לא נקראתי במאמר הזה לבאר דברי הרב הנה להצילו מפי אריות חושבים עליו מחשבות און אחוה דעי בפירוש דבריו קודם החקירה על דעתו אם יסכים לאמת אם לא:

ואומר שכוונת הרב הוא שאצילי בני ישראל הרסו בעיונם האלדי וקודם שנשלמו בהקדמות ההכרחיות להשגה השלמה הרסו לעלות אל השם לראות ולפי שלא הקדימו מה שראוי להקדים לא היתה השגתם שלימה. והכוונה שההשגה השלמה היה ראוי שתהיה מהמאוחר אל הקודם כמו שהשיג יעקב אבינו סולם מוצב ארצה שהוא העולם השפל וראשו מגיע השמימה שהוא עולם הגלגלים והנה מלאכי אלדים עולים ויורדים

שהוא עולם השכלים והנה ה' נצב עליו שהיא הסבה הראשונה מניע בלתי מתנועע והיה ראוי שאצילי העם ישיגו השגתם בזה הדרך עצמו אבל המה לא עשו כן כי לא הרגישו בגרמים השממיי' ולא בשכלי' הנבדלים אבל היה השגתם לבד מציאות החומר הראשון ומציאות הסבה הראשונה וכאלו אין במציאות בכללו כ"א הש"י שהוא המניע בלי אמצעי כלל לחומר הראשון והמורכבים ממנו. וזה שאמ' בפ"כח ח"א הנזכר ואשר השיגוהו הוא אמתת החומר הראשון אשר היה מאתו וכו'. ואמרו עוד בסוף הפרק והיה השגתם א"כ החומר הראשון וייחסוהו לשם להיותו ראש בריאותיו המחייב ההויה וההפסד והוא מחדשו וכו'. ואמר שהם השיגו שהיה הש"י סבת החומר ההוא ומניעו בלי אמצעי וזה בב' פנים. האחד שבראו אחר האפס המוחלט בתחילת הבריאה השני שהיה מניעו להפשיט צורה ולקבל צורה ויפרש הרב הכתוב ויראו את אלדי ישראל ר"ל שהם השיגו מציאות הסבה הראשונה ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר ר"ל שהיה מסבתו בלי אמצעי החומר הראשון הנמשל בלבנת הספיר והוכיח שיאמר לבנת הספיר על החומר הראשון בשני עדים האחד הביאו בפ"כו ח"ב ממאמר ר' אליעזר הגדול שמים מהיכן נבראו וכו'. והעד השני הביאו בפ"ד ח"ג מאמרו באופנים כעין אבן תרשיש ות"י ב"ע כעין אבן טבא וכמו שנבאר בפ"כג ובפ"כד מזה המאמר: ותראה עוד שדעת הרב האלדי בהשגת הזקנים מה שאמרנו ממה שכתב בפ"ה ח"א הנזכר אבל אצילי ב"י הרסו ושלחו מחשבתם והשיגו אבל השגה בלתי שלימה ירצה שהרסו בעיונם מבלי שיקדימו ההקדמות ההכרחיות להשגת הבורא והשיגו שהוא נמצא ושהוא יכול ואחד ומשגיח בעולם השפל והוא סבת הויתו והפסדו אבל היתה השגה בלתי שלימה לפי שלא השיגו האמצעיים המניעים להויה ולהפסד כמו שזכרתי ואמר עוד הרב כי כלל המאמר אינו רק לדקדק עליהם ראייתם לא לתאר איך ראו ר"ל שאמרו ויראו את אלדי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר אינו תואר ההשגה וביאור האמצעיים אשר בהם הגיעו אליה ר"ל שהשיגו מציאות האל ית' ושהיה האמצעות ההויה וההפסד כי זה א"א לשתי סבות. האחת לפי שאם היה הכוונה כן היה זוכר בהשגתם הגלגל והנבדלים כי הנה במראה יעקב ובמראות יחזקאל הנביא תמצא שנזכרו בשלימות. אבל אצילי בני ישראל לא השיגו גלגל ולא שכל נבדל והוא ממה שיוכיח כי כלל המאמר אינו לתאר אופן ההשגה איך ראו. והסבה השנית אמרם ז"ל ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו מכלל שהיה ראוי לשלוח בהם יד ואם היה כלל המאמר לתאר איך ראו לא היו ראויים לשלוח בהם יד ולהעניש כי היה אופן ההשגה כראוי וכמו שהשיגו השלם שבחוקרים ושבנביאים ומפני הסבות האלה גזר אומר הרב המורה שכלל המאמר אינו לתאר איך ראו כי אם

לדקדק עליהם ראיתם ושאמרו ויראו את אלדי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר הוא מהות ההשגה שהשיגו הסבה הראשונה מניע קרוב לחומר הראשון כמו שזכרתי ולזה אמר הרב עוד דקדק עליהם תוכן השגתם אשר כללה מן הגשמות מה שכללה רוצה לומר כי לפי שמניע היסודות להתהוות אינו כמניע הגלגל שיניעהו ע"צ התשוקה אבל מניע החומר הראשון והיסודות בהרכבתם א"א שיניעם כי אס בכח גשמיי כי הרוחני לא יפעל במורגש הגשמי כ"א בכח גשמיי ובשימשש. לכן כללה השגת הזקנים מן הגשמות שיחסו לבורא גשמות מה אחרי אמרם שהוא מניע קרוב לחומר. ולפי שהחטא יהיה נערך כפי החוטא וכפי החטא והיו האנשים האלה זקני ישראל ושטריו היה החטא יותר עצום מצד החוטא ומצד החטא עצמו וגם מצד הזמן שהיה במעמד הנבחר זמן מוכן לקבל השלמות והגעת הידיעה באמת ובלתי ראוי שיקרה בו הטעות ושבוש הדעת. ולכן השיגם מהעונש עד שנתחייבו כליה כי שגגת תלמוד עולה זדון והתפלל עליהם משה אדוננו והאריך אפו ה' יתי להם עד שנשרפו בתבערה: זהו דעת הרב באמת ואין בו אחת מהכפירות שהבינו ממנו חלילה לו ואמנם נמשך דעתו לגנות השגת הזקנים להמשך אחר דעת המדרש:

ישתבח הבורא שבראו להשלמת עמו ולגלות דרכי החכמה האלדית תורת ה' תמימה ואשרי מי שבא להבנת דבריו בעיון זך ואמונות משובחות כי זה ממה שישירהו להבין אמרי בינה ובל יראה בדברי הרב נפתל ועקש אף כי אנשים מבני ישראל מהם גם בלא דעת ומהם נלכדים בשחיתות אמונותם נכשלו בהבנת דברי הרב המורה בהרבה מקומות מספרו יפלו אל תוך פח מינותם וסכלותם במהמורות בל יקומו וידברו העם באלדים ובמשה. אוי להם לבריות מעלבונה של תורה אוי להם כי רחקו ממנו כי דברו עליו תועה לא האמינו לדברו לא ירדו לכוונתו רדפוהו בזמימותיהם והמה לא ידעו דרכיו כלם נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת:

ואחרי ביאור כוונתו בהשגת הזקנים וראית גם כן מה שהכבידו חז"ל בגנות השגתם באמרם שקצצו בנטיעות וכל אחד מהם לדרכו פנו. הנה ראוי שנחקור כפי פשט הכתובים אם יקרה בגנות השגתם מהספקות או יסכים לאמת אחרי אשר אין זה בידם קבלה כ"א סברא גוברת בפירוי הכתובים כמו שזכרנו בהקדמת זה המאמר: והנה אעיר על הבטולים שיתחייבו לדעת המגנים בכלל בין לדעת חז"ל בין לדעת הרב המורה. האי מהם שאם היה השגת הזקנים משובשת כדעתם איך לא פירשה ההורה טעותם אבל אמר עליהם ויראו את אלהי ישראל וגו' ויחזו את האלדים וגו' ות"א וחזו ית יקר אלדא דישראל וזה ממה שיורה שלא נשתבשו המה בהשגתם כיון שהחליט עליהם אמרו ויראו את

אלדי ישראל ויחזו את האלדים אשר יעיד שהשיגו וראו יקרו ועלויו ית׳ כדעת המתרגם ואתה ראית דברי הרב המורה בפ״מה ח״ב בסופו שאמר שהעליונה שבמדרגות הנבואה היא שינבא במראה בכלל. ואם כן זכו הזקנים האלה למראה הנבואה שתאר באמרו ויראו ויחזו. והנה לא יאמר זה אם היה שנשתבשו בהשגתם כמו שאמרו: והספק השני לדעתם הוא אמרו ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו והוא שם חדש לא נודע להם עד עתה ולא קראם בראשונ׳ כי אם זקנים והיה ראוי שיאמר ולא שלח ידו אליהם כי בידוע שבזקנים ידבר ואם היו האצילים הם הזקנים מה צורך בשינוי השם הזה אליהם. והספק הג׳ לדעתם הוא כי למה הוסיף בהם ויחזו את האלדים והנה כבר אמר ויראו את אלדי ישראל וכיון שהשגתם אחת ומתדבקת מה ראה להוסיף שנית לבאר ויחזו את האלדים אחרי שכבר פרט השגתם ואמר שראו את אלדי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטוהר: והספק הד׳ לדעתם באמרו ויאכלו וישתו ואם היה כוונתו לגנות ענינם ושנטו אל הגשמיות היה ראוי שיסדר טעותם זה סמוך לביאור ההשגה ויאמר ויראו את אלדי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטוהר ויאכלו וישתו ואחרי כן יאמר ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו: והספק הה׳ הוא לדעת הרב המורה שפירש לבנת הספיר על החומר הראשון ויקשה לדעתו א״כ אמרו עוד וכעצם השמים לטוהר וא״א שיאמר זה על החומר הראשון שהוא לא ידמה לעצם השמים בצד מהדמויים וגם יהיה בלתי ראוי שתי משלים סמוכים לנמשל אחד והרב לא זכר דבר מזה המשל השני והסתיר פנים ממנו:

הנה מכל הספקות האלה יראה שדעת המדרש והרמב״ם המגנים השגת הזקנים אינו ממה שראוי שנאמין בפירוש פשט הכתוב ואמונתו: ומשבח אני אחרוני המפרשים שהסכימו היות השגת הזקנים תמימה משיבת נפש אשר אין בה מום כי הגיעו לכוונת הכתוב כמו שיראה מפשוטו: ופי׳ ראב״ע ז״ל לא שלח ידו שחיו ולא אירע להם דבר מפסיד עם היות שהזקנים ההמה לא התנבאו קודם לכן: והרמב״ן ז״ל פי׳ שהזקנים נזהרו ולא הרסו לעלות אל ה׳ לראות ושלהיותם מוזהרים בדברי האל כראוי לא שלח ידו אליהם ולא הזיקם: והנה עם טוב השערתם בשבחם השגת הזקנים הנה בפי׳ הפסוקים לא ימלטו מהספק הב׳ והג׳ שזכרתי לדעת המגנים. וגם כי יהיה דבר בלתי הכרחי שיאמר שנזהרו הזקנים ושלכן לא נענשו כי בידוע כ״א לא חטאו ולא הרסו לעלות לא יפרוץ בהם הש״י פרץ על פני פרץ כי הוא אל אמונה ואין עול לא יחפוץ במות צדיק: והרב רלב״ג ז״ל פי׳ שהזקנים השיגו מציאות הש״י וראו שהוא אדון כל העולם בכללו לא אדון הארץ בפרט והנה ראו שתחת רגליו כמעשה לבנת הספיר שהוא הגרם השממיי והוא גם כן כעצם

השמים לטהר ולזה היה אדון השמים עם היותו אדון הארץ וזכר שלאלו הזקנים אצילי בני ישראל לא שלח ידו השם יתי להזיקם עם היות שהשיגו מושג חזק כזה שהמשיג אותו ימות כמו שאמר מנוח מות נמות כי אלדים ראינו. ואמר יעקב כי ראיתי אלדים פנים אל פנים ותנצל נפשי ואמר השמע עם קול אלדים חיים מדבר מתוך האש כאשר שמעת אתה ויחי אבל התענגו כאלו היו אוכלים ושותים זהו הביאור הנאות לדעתי וכן הסכימו חז"ל מקצתם כי זאת ההשגה היתה נאותה וצודקת וקצתם גנו אותה והרב המורה נמשך לסברת המגנים עכ"ל: והנה גם לפירושו ישיגהו הספק הבי והגי שזכרתי לדעת המגנים. וגם יקשה לדעתו עוד אמרו לא שלח ידו כי למה יענישם ומה שאמר שלחוזק המושג היו מחוייבי מיתה אינו ראוי כי זה יצדק במשיגים הדרושים המעולים מזולת הקדמותיהם כי הריסתם זאת יחייב אליהם הצער והרעה וכמו שהוכיחו ממנוח ומיעקב ומישראל במעמד הנבחר שלא היו ראויים להשגתם. אבל אצילי בני ישראל אם היה שהשיגו מה שראוי והקדימו הדברים הראויים להקדים למה יחוייב בהם המות לשיאמר לא שלח ידו. הנה מכל הפנים האלה יראה שגם דברי החכמים האלה בפיי הפרשה לא יספיקו ולא יעלו על לב: והנה ראיתי מדברי אנקלוס שמכח דבריו ראוי שנאמר שיהיה דעתו נוטה לדעת המפרשים האלה המשבחיי השגת הזקנים לא לדעת הרב המורה ויתבאר זה ראשונה מאמרו וחזו ית יקר אלדא דישראל וזה לא יאמר אם היה השגתם משובשת וכמו שאמרתי. וגם מאשר תרגי ויאכלו וישתו והוו חדן בקורבניהון דאיתקבלו ברעוא כאילו אכלין ושתין. ראה איך נמשך לשבח ענינם לא לגנותם ואמר לא הוה נזקא שלא השיגם עונש כדברי המפרשים. וישיגהו א"כ הספקות שישיגו למפרשים שזכרתי:

פרק ט

ואמנם בסוף הפרשה ראוי שנעיר עוד ספק עשירי והוא באמרו וישכון כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן ובמסכת יומא אמרו שאלו ששה ימים שלא נכנס משה אדוננו ע"ה לענן היה לפי שנצרך להתבודד בהם ומזה למדו שכל הנכנס למחנה שכינה טעון פרישה ששת ימים וזה לדעת האומר והוא האמת בעצמו ויכסהו הענן חוזר למשה ששת ימים אחרי עשרת הדברות שהיו בתחלת הארבעים שעלה משה לקבל הלוחות. וכמו שהביאו רש"י ז"ל. ובזה מהספי מה שלא יעלם כי מה היה הסבה שלא הוצרך משה פרישה במעמד הר סיני כשנתנה התורה האלדית אם היה שנצטרך אליה אחר כן במקום ההוא עצמו ושמדרך כל הנכנס למחנה שכינה הוא שיתפרש ששה ימים והספק הזה כבר העיר עליו החכם רבינו נסים ז"ל

בדרשותיו והשיב על זה שאדון הנביאים לא הוצרך פרישה מפאת עצמו כי לא היה צריך אליה כ"א להיותו משל ודוגמה לדורות וזה כי אין ספק שההפרשה תצטרך למי שיצטרך אליה כדי להעתיק נפשו מענין אל ענין וכדי שיהיה מוכן לקבל שפע או לעשות מעשה לא היה מוכן בתחלה. וזה הענין איננו צודק במשה כלל כי אחרי ראותנו שהיה מתנבא בכל עת שירצה כמו שאנו מקובלים מזה סמוכים על המקרא שאמר עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם הנה נראה שהיה מוכן בכל עת בשוה לא יצטרך לפרישה להיותו מוכן תמיד אבל היה פרישתו כדי לתת משל שכל הנכנס למחנה שכינה יצטרך פרישה קודם ולא יקל ראשו. ומזה הטעם לא נפרש במעמד הר סיני לפי שמצד עצמו לא היה טעון פרישה. זהו דעת החכם במלותיו:

ואמנם שאין אמתת הענין כמו שחשב יראה מטענות. האחת כי אלו היה הענין כן כמו שחשב החכם היה נמשך המנהג במשה בכל עת שיכנס למחנה שכינה יצטרך הפרישה ואינו כן שלא מצינו פרישה כי אם בזה המקום לבד וזה ממה שיורה שאין זה משל ולמוד לדורות כי יאמר האומר שלא נפרש משה כאן להיות הגזרה כללות מצורך ההפרשה לנכנס לאלדות כ"א להיות הענין גדול המעלה ממה שאין הפה יכולה לדבר וכמו שאמר ונתתי לך את לוחות האבן והתורה והמצוה ולא נלמוד א"כ מכאן שכל הנכנס למחנה שכינה יצטרך הפרשה כי הנה מצינו משה עצמו נכנס שמה ולא נפרש הרבה פעמים. ועוד כי עם כל דברי החכם לא הותר הספק למה לא נצטרך משה הפרש' במעמד הר סיני כ"א היה הענין לתת בנין אב ללמוד לדורות למה נתן הבנין אב במקום הזה ולא במקום אחר והיה ראוי שבמעמד הר סיני בעת נתינת התורה תהיה ההפרשה והבנין אב. וגם כשנתבונן בדברי רז"ל במ' יומא לא נמצא בדבריהם שיאמרו שהיתה הפרישה משל ודוגמא לדורות אבל יאמרו שמשה אדוננו בעצם ובאמת נצטרך לפרישה ושזה בנין אב לכל הנכנס למחנה שכינה שיתפרש ויתבודד קודם לכן ק"ו מאדון הנביאים שנצטרך אליה. וזהו אמרם שם אלא מר מהיכא יליף מסיני דכתיב וישכון כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים מאי ששת ימים זה בנין אב וכו'. והחכם הנז' פי' בדבריהם מאי משה שהרי משה לא היה צריך לפרישה שהיה מוכן בכל עת כמו שתראה מדבריו. וחוץ מכבודו שאין כוונתם כך אלא לומר מאי ששת ימים רוצה לומר מה צורך באמרו שכסה הענן ששת ימים להר והלא ימים רבים כסהו אם היה שחוזר ויכסהו הענן להר. אבל ר"ל שכסה הענן למשה ששת ימים והוא הפרישות שתאר בשם ענן ושאלה הימים היה מעורב בחומרו ונצטרך להפרד ולהפריש ממנו כד לזכות במחזה ההוא ואז ויקרא אל משה ביום השביעי כי היה אז באופן מהפרישות מהחומר העניי שהיה כבר ראוי והגון

למראה האלדית ההיא. זהו אמות המאמר ופירושו לא שיאמרו שהיתה ההפרשה בלתי הכרחית למשה כי אם להיותו משל ודוגמא לדורות: והבן אמרם שכל הנכנס למחנה שכינה טעון פרישה כי הנה יכוונו בזה המאמר ענין מעולה נפרשהו בג"ה הנה א"כ ביארנו שאין היתר החכם מספיק בספק הזה והוא אשר רצינו לבאר:

פרק י

בספק י"א וספק י"ב בפרשה והם באמרו ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעי' לילה ופי' במשנה תורה לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי והספק הי"א הוא ישיבת משה בהר כל הזמן הרב הזה כילא ימלט אם שנאמר שהוצרך לשבת שם כל הזמן ההוא בעבור הלוחות שנעשו ונכתבו באותו זמן ולא היה איפשר שיהיו נעשים ונכתבים בזמן יותר קצר או נאמר שלא הוצרך לשבת שם כי אם ללמוד המצות והדינים כלליהם ופרטיהם ודקדוקיהם ואין לנו שנאמר שהיה צורך הישיבה בהר בעבור הלוחות כי היה בכח האלדי איפשר שיהיו נעשים ונכתבים ברגע אחד כי הפעולות האלדיות אין להם זמן שרשיי וכמו שיבא בשורש השלישי מההשגחה האלדית פ"ב מזה המאמר. וא"כ מה הכריח הזמן הגדול הזה לפעל הלוחות האם נכתבו בדרך טבעי יצטרך לזמן מוגבל מתיחס לפעולה. אף כי העולם בכללו נברא בו' ימים ואיך יצטרך פעל הלחות ארבעים יום וארבעים לילה. ועוד כי גם שנודה שפעל הלוחות יחייב הזמן הרב הזה עדין יקשה ולמה ישב משה בהר כל הזמן ההוא בלי מאכל ומשתה והוא נס גדול נעשה בלי צורך כי היה יותר טוב שיעשה האל יתברך הלחות ויכתוב עליהם עשרת הדברים ואתרי היותם בשלמותם יצוה למשה שיעלה להר לקבלם ולא יצטרך לשבת שמה כל הזמן הפעל כיון שהוא ע"ה לא עזר בפעולתם דבר מה: ומלבד כל הבטולים האלה הנה יקשה עוד אם הארבעים יום הראשונים נצטרכו לפעל הלחות. למה ישב בהר בפעם השנית ארבעים יום ג"כ והנה לא נעשו אז לחות אחרות כי"א התפלה על עון העגל ולמה יהיה הישיבה על זה בזה המספר מהימים בעצמו לא פחות ולא יותר. הנה מכל הפנים האלה יראה שלענין הלחות לא היה צריך משה אדוננו ע"ה לשבת בהר ארבעים יום וארבעים לילה ואם נאמר שהיה צורך הישיבה ללמוד התורה והמצות וכמו שאמר והתורי והמצוה אשר כתבתי להורותם. הנה יקשה גם כן מאד צורך כל אותו הזמן הרב שישב שם והיה איפשר שילמדם בזמן מעט ואין מחסור ביד השם להודיעו התורה כלה על רגל אחד. ואתה תראה שביום מתן תורה נתנו עשרת הדברים וכל הדינים הנזכרים בפרשת אלה המשפטים ועשה משה כל הפעולות שזכר שעשה אחרי רדתו מההר וכמו שאפרש וכפי

הערך הזה בימים מעטים תשלם הידיעה כלה כ"ש כפי הרצון האלדי אשר יפעל הדברים בזמן שירצה אף כי הידיעה התבאר בזולת זה המקום שתקנה בזולת זמן. וגם לדעת האומר שבת ודינין במרה איפקוד. ועוד כי אם הוצרך הזמן הרב ההוא כדי ללמוד המצות והדינים ונשלמו באותם הארבעים יום וארבעי' לילה למה כשישב משה בהר פעם שנית לבקש על עון העגל ישב זה המספר הקצוב בעצמו ארבעי' יום וארבעים לילה ובפעם השלישית שישב לקבל לחות אחרונות למה ישב גם כן זה המספר מהימים והלילות. והנה לא היה צריך ללמוד תורה ומצות לשיצטרך כל אותו הזמן כי כבר קנה אותם בימים הראשונים: ועוד כי מה היה הצורך שישב משה בהר כל זה הזמן ללמוד תור' נבדל מהעם בלי מאכל ובלי משתה והיה די שבהיותו בתוך העם יודיעהו הש"י דיני התורה ומשפטים יום ליום יביע אומר ולילה ללילה יחוה דעת כמו שהרבה מהמצות נאמרו למשה אחרי כן אמר עמדו ואשמעה וגו'. ובאתהו התשובה מפיו ית' הוצא את המקלל וגו' כן בנות צלפחד דוברות וגו'. ורבים אחרים ובזה הדרך עצמו היה איפשר שיקנה משה ביאור המצות ולא יצטרך לשבת בהר כל הזמן ההוא זהו הספק האחד עשר בפרשה:

והספק השנים עשר הוא בהעדר המאכל והמשתה. ואם היה שלא יעשה הק"בה נס כי אם להכרח וצורך רב כמו שהשורש אצלנו מה ההכרח אשר חיוב שיהיה אדוננו משה כל אותו הזמן נעדר המזון והמשקה. והנה מדרך החסידות שיתן האדם לכל דבר חוקו ולא יעשוק מצרכי גופו הצריך אליו ביושר ובתמים כמו שלא יעשוק מצרכי נפשו וכמו שהוכיח החבר למלך הכוזר: ואם היה העדר האכילה והשתייה לצורך והכרח רב מי יתן ידעתי למה לא העיר עליו הכתוב הנה ואמר ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה ולא אמר לחם לא אכל ומים לא שתה כמו שזכרו במשנה תורה והוא האמת בעצמו: והנה לא ראיתי לאחד מחכמינו הראשונים והאחרונים דבר בתשובת הספקות האלה ולא שמו אליהם לבם וחי האמת לא לקלותם כי הם הגדולות שבספקות:

ומפני כל הספקות התרי עשר האלה שזכרתי בפרשה דברתי אני אל לבי לחשוב מחשבות בהיתרם ושצריכים אנחנו לבאר הפרש' כלה באופן תמלט מכל הספקות האלה אחר הקדמת הדברים ההכרחיים לחומר הדרוש וזכרון מעלות האבות ומדרגת אדוננו משה אשר כל זה מענין המאמר מאד: וזה החלי לעשות ולבך תשית לדעתי ואת אשר ישים האלדים בפי אותו אדבר:

פרק יא

בהקדמה אחת נצטרך להיתר הספקות. הסכימו הראשונים והוא האמת בעצמו שכל האומות בארצותם וגוייהם הם תחת ממשלת הככבים ויש לכל אומה מיוחדת כוכב מיוחד בשמים. ואמנם שיש לגרמים השממיים מבוא והנהגה במשפטי האדם התבאר ראשונה בהויתו והפסדו מאשר הגרמים השממיים מניעים היסודות ומרכיבים אותם ומשפיעים במורכבים כח והכנה לקבול צורתם ולהיות ההויה וההפסד כפי תנועות הגרמים ההם היה שימשכו מדות ורשמים לפי המזגת המורכבי' ההם מהארבעה איכיות. ולכן היה מהמחוייב שרוב מדות האדם ומקריו ימשכו אחרי תנועות הגרמים ההם. ולפי שכל אומה ואומה ועם ועם כלשונו מדינה ומדינה תתחלף כפי מצב הגרמים השממיים היה שיש לכל כוכב כח והכנה מיוחדת בכל עיר ועיר וכמו שהתפרסם לבעלי החכמה ההיא: ולפי שהאדם מורכב משני סוגים נבדלים סוג מעולם המוחשים והוא חומר גופו וכחותיו. וסוג מהעולם המושכל האלדי והוא שכלו ואינו כהרכבת אישי הב"ח הבלתי מדברים שהחלק האחד יתלבש ויתעצם בחלק האחר ויתאחדו באופן שהפסד הגוף יכלול גם הפסד הנפש וכלותה להיותה כח גופני מה שאין כן האדם שרוחו ונשמתו מתחלף בסוג לטבע הגוף בלתי מתערב בו אך הוא נקשר בגוף הקשר מציאות לבד עד שלזה היה אמצעי בין המוחשים ובין המושכלים ואינו אחד מהם בהחלט ולכן היה נצב הקומה מבין שאר ב"ח ופניו פונות לא למעלה ולא למטה כי אם באמצע. הנה בעבור זה מהצד אשר ידמה לבר אלדין והיה האדם בצלם אלדים והוא בבחינת העיון וההשכלה היה מפעל השכל הנבדל כמו שאמר כי רוח מלפני יעטוף. והדברים הגשמיים אשר בהם נמשל כבהמות בני חיי ומזוני במזלא תליא מילתא להיות הגלגל הוא המהוה אותו והמתמידו בטובה או בהעדרו כפי תנועותיו ושנוי מצביו: הנה התבא' שכפי הסכמת החוקרי' כלם היה המין האנושי בכלל וכל אומה ואומה ממנו תחת ממשלת הכוכבי' במה שיצטרכו לגוף ויהיו ג"כ נכנעים לנבדל במה שיצטרכו לשכלם עם היות שמזג הגוף ממה שיבין ויעזור או שימנע פעל השכל וההשגה העיונית. ואמנם הסכמ' זה לשרשי תורתנו מבואר במקומות אמר בפרשת בראשית ויתן אותם אלדים ברקיע השמים להאיר וגו'. וכתב הרב האלדי והביאו הרמ"בן ענין הממשלה דבר אחר זולת האורה והוא אצילות ושפע העליונים בתחתונים. ואמר בפרשת ואתחנן ופן תשא עיניך השמימ' וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא השמי' ונדחת והשתחוית להם ועבדתם אשר חלק ה' אלדיך אותם לכל העמים תחת כל השמים: הנה ביאר שהכחות העליונים מושלים בתחתונים ואמר תחת כל השמים להעיר הסבה אשר

בעבורה יהיו האומות והעמים נכנעים לצבא השמים והיא כי להיותם תחת השמים ראוי שימשלו בהם ויפעל העליון בתחתון ולזה מ"ש הנביא ומאותות השמים אל תחתו כי יחתו הגוים מהמה להגיד שהם מושלים בתחתונים. אמנם ממשלת הנבדל בעם ג"כ התבאר באמרו ובכל אלדי מצרים אעשה שפטים וארז"ל אין הק"בה נפרע מאומה עד שנפרע מאלדיה שני יפקוד ה' על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה באדמה. והאלוהות האלה הם מניעי הגלגלים המושלים באומות ההם כי שם אלדים נאמר על השכלים הנבדלים כמו שביאר הרב המורה פ"ו ח"ב. וכן פירשו בספרי הוא אלדי האלדים אדון השכלים הנבדלים. ולשרים האלה הנבדלים רמז ג"כ בספר דניאל באמרו ושר מלכות פרס עומד לנגדי והנה שר מלכות יון בא ואלה השרים אינם הכוכבים המושלים באומות כ"א מניעי הגלגלים ההם אשר אליהם ראוי שיוחס ההנהגה ההיא בעצם וראשונה התבארה א"כ ההקדמה הראשונה מאשר האומו' כולם בארצותם הם תחת ממשלת הגרמים השמיימים:

פרק יב

בהקדמה שנית יצטרך אליה למה שיבוא.והוא שהאומה ישראלית מיוחדת בהנהגה האלדיית בשלמות הגופיי והנפשיי מבלי שהגלגל או השר יהיה אמצעי בהנהגתה וביאור ההקדמה הזאת הוא בזה האופן. הנה היוצר ית' לא ברא כל אחד מהשלש עולמות באופן שוה מהשלמות אבל יתבאר שבעולם השכלים ובעולם הגלגלים ובעולם השפל בכל אחד מהם ברא חלק אחד מיוחד מעולה ושלם שיעור רב משאר חלקי העולם. והחלק ההוא ראתה החכמה העליונה להנהיגו בעצמו ולהשפיע עליו מהטוב והשלמות בדבקות נמרץ בלי אמצעי כלל לא שיהיה האמצעי גשם ולא שיהיה שכל נבדל. הלא תראה בעולם המלאכים שכפי דעת החוקרים הראשונים השכל המעולה מהם הוא העלול הראשון והוא היושב ראשונ' במלכות והוא השלם מכל השכלים ויקבל מהשפע שיעור נמרץ והוא אשר יהיה דבקותו לאלוד ית' בלי אמצעי כי הוא העלול ראשונה ממנו ויתר שכלים אינם במדרגה ההיא מהשלמות ולא יהיה דבקותם בלי אמצעי אבל יקבלו השפע זה מזה בהשתלשלו' מסודר כמו שהתבאר בזולת זה המקום. עם שהחכם ב"ר בפירושו לדברי ארסטו אמר שאין ביאת הרבוי מהאל יתב' והשתלשלות הדברים ממנו בדרך עלה האחד לאחר והוא עלה לאשר למטה ממנו אבל יבואו מהאחד הפשוט יתברך שכלים רבים מתחלפי ההשגות מצד התחלפות פשיטותם ברוב או במעט כמו שיושפעו בנים רבים מאב אחד שעם התחלפותם בעצמם כלם יבואו ממנו לא שיהיה

האב סבה לבן והבן סבה לבנו כדעת ראשוני הפילוסופים. אבל מלבד שהסברא הגוברת בהשתלשלות הנמצאות והתאחדם והיות הנמצא כלו כאיש אחד וגם מפאת המתנועעים השממיים שיחסם זה לזה במקיף ומוקף יהיה יחס המניעים בעלה ועלול. כל זה יעיד שדעת הפילוסופים הראשונים יותר צודק ואמתי. הנה תורתנו הקדושה וחז"ל העידו שהאמת כסברתם אמר הנביא וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש יי' צבאות ותרגם יב"ע ומקבלין דין מדין יורה שההשגה בקדושה האל יתי מושגת אצלם בהשפיע האחד על השני כהשפעי העלה על עלולו ולזה מ"ש מסדרי התפלות וכולם מקבלים עליהם עול מלכות שמים זה מזה ונותני רשות זה לזה להקדיש ליוצרם בנחת רוח ירצו בנתינת הרשות השתלשלות הסבות כמו שאמרתי התבאר א"כ מזה שיש בעולם המלאכים חלק מיוחד והוא העלול הראשון שבא בלשונם ז"ל ששמו כשם רבו שהוא היותר מושפע משאר השכלים והוא מקבל השפע מהאל יתי בלי אמצעי כלל ושאר השכלים כמו שלא יגיעו לאותה המדרגה מהשלמות בעצמם כך לא יקבלו השפע האלדי כי אם על ידי אמצעיים והם סבותיהם המשפיעות עליהם בהשתלשלות ההוא. ואם היה ההשתלשלות אחד מתדמה בכולם או הוא נחלק למחנות הנה אבאר בזה המאמר הדעת התוריי בזה. אמנם בעולם הגלגלים הענין ג"כ מבואר שיש בו חלק אחד מיוחד נעלה בשלמותו והוא מושפע מהאל יתי בלי אמצעי. וזה כי עם היות בו גלגלים רבים הנה לא ישתוו בשלמותם אבל הגלגל העליון הוא הקודם במעלה ושלמות לכלם והוא מקומו של עולם מנהיג ומקיף בכלם. והוא אשר לעוצם מעלתו ישיג בתנועה אחת מהשלמות יותר ממה שישיגו שאר הגלגלים בתנועות רבות כמו שהתבאר בספר השמים והעולם ולהיותו המעולה מהגלגלים במעלה ושלמות היה מניעו בלי אמצעי האל יתי בעצמו לא שכל נבדל אחר כמו שהסכים עליו ארסטו כפי מה שהבין ממנו ב"ר שהוא הבין בזה כוונת דבריו באמת באות הלמד מספר מה שאחר הטבע. עם היות שב"ס והנמשכי' אחריו מכללם הר"לבג בספר המלחמות אשר לו ור' משה בן לוי במאמרו שעשה בזה חשבו שמניע הגלגל העליון הוא העלול הראשו' לא הסבה הראשונה והיא מחשבה נפסדת כדברי ראש הפלוסופים וכפי האמת בעצמו כי הטבע לא יעשה בטל ואיך יהיה השכל הראשו' בלתי ההנע' גם כי להיו' התנועה ההיא מדובקת כוללת שאר התנועות והיא התנועה ההיומית באה מציור אחד יחוייב שיהיה הוא הציור האלדי הכולל כי התאחדות הרבים בתנועה אחת ובכוונה אחת א"א שיהיה כי אם בענין אחד פשוט קושר את כולם וממנו נשפעים שאר הענינים המניעים חלקי הגלגל תנועות מיוחדות ומצד המניע ההוא יקרא העולם אחד כמו שהאדם מצד כחו השכלי יהיה אחד א"כ צורת העולם מצד שהיא אחת באה

מפעל אחד והוא הסבה הראשונה והמניע הראשו' ית' ולפיכך יאמר ב"ר שמציאות האל ית' התבאר בחכמת הטבע ואמנם הרב המורה גלה דעתו בשלמות בפ"ע ח"א בשיתוף מלת רכב ואמר שהאלוה יתהלל שמו הוא מניע הגלגל העליו' אשר בתנועתו יתנועע כל מתנועע. והביא זה הרב ג"כ בפ"א ח"ב. אמנם בפ"ד ח"ב אמר סותר לזה ז"ל ולא יתכן שיהיה השכל המניע הגלגל העליון הוא המחוייב המציאו' שכבר השתתף עם השכלים האחרים בענין אחד והוא הנעת הגשמים ויבדל כל אחד מהאחר בענין והיה כל אחד מהי' בעל שני עניני א"כ א"א מבלתי סבה ראשונה לכל זהו מאמר ארסטו ודעתו על אלו הענינים מבוארים כפי שכלם בספרים הנמשכים אחריו עכ"ל. ויראה הסתירה בדבריו מבוארת אבל מחשבתי בזה ואחשוב שהוא האמת בדברי הרב שדעתו הוא מה שזכר בשאר הפרקים שהאל ית' הוא המניע ועל זה בנה מופתו לבאר מציאות האל אבל כאן המשי' הרב הדברים האלה כפי דעת הנמשכים אחרי מה שהתפרסם אצלם מדעת ארסטו בזה ולכן אמר זה הוא המא' ארסטו ולפי שאינו מבואר בדבריו אמר הרב מבוארים כפי שכלם בספרי' הנמשכים אחריו. ראה מדברי הרב שהרגיש בחולשת הדעת הזה ויחסו למפרשים דברי ארסטו ולא יחסו אליו ואמר כפי שכלם לפי שאין זה כפי שכל הרב ולכן אמר בסוף הדברים והנני אבאר לך מה שבתורתנו ממה שמסכים לאלה הדעות. ומה שבא שהוא כנגדם בפרקים אלו עכ"ל. הנה ביארתי שאין סתירה בדברי הרב כי בפ"ע ח"א ובפ"א ח"ב דבר כפי דעתו ודעת התורה ובפ"ד ח"ב ביאר כפי דעת ב"ס והנמשכים אחריו והוא המין הראשון מסבות הסתיר' שזכר הרב בהקדמת ספרו וכבר זכר החכם הנרבוני בפירושו לאיפשרות הדבקות ובפירושו לספר המורה ג"כ ביטול המופת שזכר הרב לבאר שאין המניע הראשון הוא הסבה הראשונה ואמר שלא ישתתף הראשון יתעלה עם שאר השכלים בהנעה כי הוא רצוני כולל והם חלקיים הכרחיים יעויין מדבריו. ולפי שתורתנו ודברי הנביאים ומדברים ברוח הקדש יאמתו הדרושים בלי מופת כלל ראוי שנסמוך עליהם ויעקב אבינו במראה הסולם אמר והנה יי' נצב עליו וכמו שכתב הרב המורה שר"ל קיים נצחיי מניע בלתי מתנועע ומשה אדוננו אמר רוכב שמים בעזרך ובגאותו שחקים ופירש הרב שר"ל רוכב שמים שהוא מניע הגלגל העליון והמשילו במלת רכיבה ואמר ובגאותו שחקים להגיד כי שאר הגלגלים ירכיב בגאותו ר"ל כי בתנועת הגלגל העליון יתנועעו שאר הגלגלים בתנועת החלק בכל וזה קראו גאוה אבל ההנעה בלי אמצעי קרא רכיבה וישעיהו הנביא אמר וראה את ה' יושב על כסא לרמוז ג"כ שהוא מניע הגלגל העליון שנקרא כסא כמו שאמר השמים כסאי ולכן אמר המשורר סלו לרוכב בערבות ביה שמו ובחגיגה אמרו ז"ל ערבות רם

ונשא שוכן עליו שני סולו לרוכב בערבות. ואמרו ג"כ ערבות שבו צדק ומשפט צדקה גנזי חיים גנזי שלום גנזי ברכה נשמתן של צדיקים ורוחו' ונשמות שעתידות להבראות ועל שעתיד הק"בה להחיות בו את המתים. ואמרו צדק ומשפט שני' צדק ומשפט מכון כסאך. צדקה שני' וילבש צדקה כשריון. גנזי חיים שני' כי עמך מקור חיים. גנזי שלום שני' ויקרא לו ה' שלום. גנזי ברכה שני' ישא ברכה מאת ה'. נשמתן של צדיקים שני' והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלדיך. רוחות ונשמות שעתידות להבראות שני' כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי. וטל שעתיד הקב"ה להחיות בו את המתים שנאמר גשם נדבות וגומר. הנה התבאר מדבריהם אחרי אשר כל אלה הדברים הם מיוחסים בפסוקים אליו יתי' והמה אמרו שהם בערבות שיחוייב שהאל יתי' מניע הגלגל העליון ההוא הנקרא ערבות. והעולה מכל זה שהגלגל העליון הוא המעולה שבכל הגלגלים והוא מתנועע מהסבה הראשונה ודבקותו עמו בלי אמצעי כלל. ושאר הגלגלים יתנועעו משאר השכלים כל אחד מהם יניע גלגלו כמו שהאל יתי' יניע הגלגל העליון ההוא ולזה מה שאמרו בפרקי ר' אליעזר שבעה רקיעים ברא הק"בה ומכלם לא בחר כסא כבוד למלכותו אלא ערבות שני' סלו לרוכב בערבות הנה יאמתו בפי' מה שאמרתי. והחכם הנרבוני כתב בפירושו לכוונות הפלוסופים שע"כ אמרו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד לרמוז על כבוד המלכות שהוא ההנעה לגלגל העליון מבין שאר הגלגלים: אמנם בעולם ההויה וההפסד עם היותו בכללו חסר השלמות והוא בחלקיו נעדר הנצחיות. מתהפך בתחבולותיו כל היום ועלהו יבול והוא לקברות יובל הנה הפלא ה' מהמרכב האחרון שהוא מין האדם כולל הכחות כלם חלק מיוחד היא האומה ישראלית והשלימה מכל עם מכל לשון ביתר שאת ומעלה כדי להשפיע בה מהטוב והשלמות חלק גדול בהנהגה נפלאת בדבוק נמרץ בלי אמצעי כלל ושאר האומות הכניעם לממשלת הגרמים השממיים ומניעיהם כמו שבא בפרק הקודם. הנה א"כ התבאר כפי שרשי התורה האלדית שבחר הש"י בעולם השפל הזה חלק מיוחד והשלימו בכל מה שאיפשר כפי טבעו כדי להנהיגו בהנהגה אלדית ודבוק נמרץ בלי אמצעי כלל כמו שבחר העלול הראשון בעולם המלאכים והגלגל העליון בעולם הגלגלים גם לדעת הפלוסוף ושרשיו להנהיגם ולהשפיע בם שפע רב בלי אמצעי והנה יתבאר עוד בזה המאמר כפי הדעת התורני המקובל אצלנו שהדבוק הזה בכל העולמות אינו מתדמה אבל יתחלק למחנות: ואמנם ענין הדבוק הזה וההשגחה הפרטית הזאת בלי אמצעי שאמרתי שהשגיח הש"י באומה הנבחרת יתבאר בה' שרשים:

השרש הראשון שהעם הנבחר ידבק לאל ית' בלי אמצעות גשם וביאור זה כי הכחות הנאצלות ממנו ית' על ברואיו אשר האצילות ההוא הוא דבוקם לאל והשגחתו בהם הוא על שני פנים האחד דבקות בלי אמצעות שום גשם ר"ל כי אין מטבעם חומר ולא טבע מנגד לקבול השפע ולהתמיד באותו הדבקות ואין בין הבורא ית' ובין הברואים האלה אמצעי גשמיי ואלו הם השכלים הנבדלים שאין ההשפעה הנמשכת אליהם מהסבה הראשונה באמצעות גשם מה והשני הנמצאים שאינם דבקים בלי אמצעי כי אם מכח עובר מהיוצר ית' אליהם באמצעות גשם עליון הוא הפועל בחומר השפל. והנמצאים האלה אין הדבוק בהם עצמיי ואין השי"י בתוכם אך עומד בם כבודו וטובו לא הוא בעצמו בלי אמצעי. והנה האומה הנבחרת המושגחת ממנו ית' הדבקה בו אין דבקותה באמצעות גשם אמצעי ואין השפעתה והשגחתה באמצעות הגלגל אבל היא בכלל ובפרט דבקה בש"י והשגחתו ועצמו ית' ביניהם מבלי שימשול בם גלגל ולא כוכב והיא הנקראת בלשוננו הקדוש שכינה ואמרו חז"ל שכינה שרויה בינינו ואל זה רמזו חז"ל באמרם שצורת יעקב אבינו חקוקה בכסא הכבוד והוא הסוד שהעלי' ראב"ע ז"ל בפרשת האזינו. ואמות השורש הזה התבא' מדברי אדוננו משה באמרו ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא השמים ונדחת והשתחוית להם ועבדתם אשר חלק ה' אלדיך אותם לכל העמים תחת כל השמים ואתכם לקח ה' וגומר ופסוקים אחרים רבים יורו הפנה הזאת. וכבר יפול בזה ספק לא מעט אם יש מבוא לגרם השממיי באומת ישראל וארחיב הדבור בו אחרי זה במקומו הראוי ודי לנו עתה לדעת בלי ספק שהשגחתה אינה על ידי הגלגלים כי אם מאת הסבה הראשונה עצמה והוא השורש הראשון:

השורש השני שהאומה הנבחרת לא תדבק לסבה הראשונה ית' גם באמצעות שכל נבדל אחר. זזה כי דבוק השכלים לאל ית' מלבד העלול הראשון עם היות שלא יהיה השגחתם ודבוקם באמצעות גשם הנה לא ימלט מהיות באמצעות שכל אחר והוא עלתו המשפיע עליו כי היה השפעתם בהשתלשלות ההוא כמו שזכרתי וכן הענין בשאר הגלגלים מלבד העליון כי כולם יתנועעו משכלים נבדלים עלולים מהאל ית'. והיו א"כ השכלים הנבדלים מלבד העלול הראשון והגלגלים מלבד העליון המקיף בהם השפעתם והשגחתם באמצעות שכל נבדל לא מהש"י. הנה האומה ישראלית עם קדוש לה' אינה כן כי היא תדבק לש"י גם מבלי שכל נבדל אמצעי ביניהם כי אם השם ית' בכבודו ובעצמו הוא ישפיע וישגיח בם בלי אמצעי כלל. ומזה הצד מההשגחה והשפע הזה האומה הישראלית תתדמה לעלול הראשון ולגלגל העליון עס היות שיתחלפו ברוב

השפע בכמותו ואיכותו חילוף רב. וכתב הרב ר' חסדאי שהדבר אשר בעבורו יוחדו יוצאי ירך יצחק ויעקב אבותינו לדבקות הזה היה מעשה העקדה ושלזה אמר שם ה' יראה בשם בן ארבע אותיות כלומר שעם היות שהיה המלאך יתערב בהנהגתם הנה בזכות המעשה הזה יזכו להיותם מושגחים מהאל יתּ'. וזהו ה' יראה וקודם המעשה לא אמר כי אם שם אלדים כמו שאמר והאלדים נסה את אברהם אלדים יראה לו השה וגו' והוא שם נאמר ג"כ על השכלים הנבדלים כמו שהתבאר מדברי רז"ל והביאו הרב המורה בפי"ו ח"ב. ואיפשר לדעתי שיאמר אברהס אבינו ה' יראה לפי שהמדבר אליו היה המלאך כמו שאמר ויקרא אליו מלאך ה' מן השמים וגו' וצוהו אל תשלח ידך אל הנער השיבו אברהם ה' יראה ר"ל אינני חפץ בלבד במצות המלאך כי אם שהאל יתּ' ישגיח בענין הזה והוא יהיה המשגיח בזרעי עוד כל ימי הארץ. הנה התבאר מזה שהעם הנבחר ידבק לאל מבלי שכל נבדל אחר יהיה אמצעי בהנהגתם. והכוונה באמצעי הנה הוא באמצעי הבחיריי לא באמצעיים אשר הם במדרגת הכלים כמו שאמרתי בפי"ד מזה המא'. והתבאר מזה אם כן השורש השני:

השורש השלישי שהפעולות הנמשכות מהדבקות האלדי אינו מההכרח שישמרו יחס והכנה במקבלים כלל. וזה שהטוב וההשפעה הבאה מהשי"י ע"י אמצעיים הנה יחוייב בהכרח שיהיה יחס שמור בין האמצעי המשפיע ההוא ובין האומה או האיש המקבל וזמן קצוב מוגבל יעבר בו הפעל ההוא המושפע ובהסתלק היחס וההכנה והזמן יעדר מיד השפע הנמשך להיותו נמשך בטבע ובסדור מוגבל אי אפשר שישתנה אבל בהדבק האומה בשם יתּ' בלי אמצעי לא יצטרך יחס כלל ולא הכנה במקבל הכרחית ולא זמן מוגבל לפי שכל הדברים מוכנים בחוקו יתּ' כפי כחו הב"בת. וברצות ה יתן הכנה במקבלים לקבל הפעל ממנו כמו שפי' ואמר וברוח אפך נערמו מים יאמר שעם היותם נגרים בטבעם ובלתי מוכנים להיותם נערמים הנה ברוחו ורצונו נערמו כי זולת זה ר"ל בהיותם צריכות ההכנה במקבל על כל פנים היה חסרון בחק הפעל יתּ' כיון שפעולתו תלויה בהכנה מה. וגם שנאמר שהתנאי הוא במקבל ולא בפועל אין זה כלום שהרי התנאי במקבל הוא תנאי בפועל בצד מה לפי שבמציאותו יפעול ובהעדרו לא יוכל לפעול. והזמן המוגבל ההכרחי בפעולות לא יצטרך בהכרח בפעל האל יתּ' וכמ"ש לכל זמן ועת לכל חפץ ביאר שעת אחד והוא החלק מהזמן הקטן שאיפשר יספיק לחפץ האלדי כי הזמן הוא מקרה דבק בתנועה השממיית בעצם וראשונה. ולזה הפעולות האלדיות לא יצטרכו לזמן קצוב ולא להכנה מוגבלת. הנה זה יגזור הסברא הישרה כפי השכל. ואמנם כפי עדות הפסוקים ראוי שנאמין שהיכולת האלדי לא יפסיקהו הכנת

המקבל או העדרו כמו שהיה הענין במעמד הר סיני שעם היות בלתי אפשר היות כלם מוכנים להנבא הנה לא קצרה יד השם מהושיע ומהשפיע עליה' נבואתו ולזה ג"כ בא בקבלה שראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל וכו' וזה מפאת הרצון האלדי בלתי הכנה מה. וזה ענין אמרו למשה נגד כל עמך אעשה נפלאות וגו' וראה כל העם וגו'. ואמר במקום אחר השמע עם קול אלדים וכל זה להגיד שהעם הבלתי מוכן בטבעו זכה להנבא מפאת היכולת האלדי ולהיותו מושפע בזולת אמצעי. ואם נמצא הכנה במקבל הפעולה האלדית באמרו רצון יראיו יעשה ואמר יהב חכמתא לחכימין וכו' הנה ראוי שיובן זה מהיות רצון האל יתי שיהיה המקבל מוכן אבל לא שיהיה הכרחי כי אם ירצה הנה בהעדר ההכנה לא יפסוק מלפעול. **אמנם** ביתר האומות להיות דבקותם ע"י אמצעיים היה הטוב והרע בהם כפי הכנתי וביחס שמור בהסתלק היחס ההוא לא יעבר הפעל והשפע ההוא וזהו לדעתי מאמר ירמיה הנביא רגע אדבר על גוי ועל ממלכה לנתוש ולנתוץ ולהאביד ושב הגוי ההוא מרעתו וגו' ורגע אדבר על גוי ועל ממלכה לבנות ולנטוע וגומר שהכוונה שמה שהגזרות הנגזרות על האומות ויתר הגוים יהיה כפי הכנתם ולכן תשתנה הגזרה בשנוי הכנתם והיה כלל מאמריו שישובו בתשובה שאם יהיו רשעים לא יבא אליהם הטוב כמו שלא יבא על האומות בעשותם הרע בעיני ה'. מה שלא יהיה בטוב שעם היותם בלתי ראויים אליו בטבעם וטבע הארץ הנה עם העדר ההכנה כפי טבעם אין מחסור ביד השם להושיע ולהטיב. וכמו שבא בדבריהם כל יעוד שיצא מפי הק"בה לטובה אפי' על תנאי אינו חוזר. התבאר מזה השורש השלישי:

השורש הרביעי שהשכינה הזאת וההשגחה והדבוק הזה יעשה בנו שתי פעולות להשלים שני חלקי האדם. וזה כי הדבוק הזה ישלים הכח השכלי במושכלות מעולות והשגות עצומות בהיות המושג בתכלית השלמות והם המושכלות האלדיות והתוריות. וישלים הכח הגופני באופן מהשלמות הצריך לו מהיותו נושא זה הכח השכלי וזה בהכינו לו יתי הטובות המדומות בפנים מהשלמות שלא יחסר כל הכנה להגיע האדם אל שלמותו. וחסרו' הדברים אשר מחוץ לא ימנעו ממנו הטוב ויהיו לפי זה הטובות המדומות הכנה אל השלמות והטוב האמתי לא טובות בעצמם ובאמת והיעוד שהש"י יעד בהם אינו להיותו שכר אחרון ותכלית עצמיי כי אם להיותם מכינים אל השלמות בדרך הסרת המונעים וכמו שביאר זה הרב האלדי בפי' המשנה אשר לו: ולזה לא יקשה בעיניך איך יסודרו מההשגחה והשכינה האלדית אשר היא בעצמה שכל פעולות גשמיות וטובות מדומות. כי הנה יהיו בעבור שהעדרם לא יעיק וימנע הטוב העצמיי השכליי והוא שלמות נפשנו באמונות ומעשים אמתיים תוריים ולזה התנה ר' יהונתן

שיהיה גבור ועשיר לפי שהעדר זה לא ימנע מההתבודדות: ואמנם שהשכינה האלדית ודבוקו ישלים הכח הגופני בא מבואר ביעודי התורה והנביאי' אשר נדרו ושלמו טובות גשמיות ואין להם מספר. אבל שתשלים הכח השכלי אם בעיון הפשוט מבואר מהחכמים ואם בנבואה כבר נפל בזה מחלוקת בין המחברים. וכתב הרב האלדי בפ"לח ח"ב ז"ל ודע כי הנביאים האמתיים יגיעו אליהם השגות עיוניות אמתיות בלי ספק לא יוכל האדם בעיון לבד להשיג הסבות אשר יתחייב מהם הידוע ההוא וכו' והר"לבג חשב שבנבואה ובחלום לא יושג דבר עיוני כלל כי אם הדברים המעשיים: ולפי דעתי שהר"לבג חשב להמשך אחר דעת הפלוסוף במ"ב מספר החוש והמוחש ועלה על לבו שהפלוסוף השווה החלום והנבואה בזה והיא מחשבה מוטעת יען הפלוסוף מודה בביאור שהוא לא ידבר מהנבואה כלל כי נעלמה מעיני כל חי. ושם כתב שהנבואה תבדל מהחלום בשהנבואה תבא להודיע ענינים מדעיים ובחלום ובקסם יגיעו הענינים ההווים לבד וא"כ גם לדעתו בנבואה תבא ידיעת העיוניות ואיך לא יהיה כן והנה בחלום תבא השפע בכח המדמה לבד ולכן אי איפשר שיספיק להגיע אל העיוניות אבל בנבואה תבא השפע על השכל ועל המדמה יחד ולכן יחוייב שכמו שהמדמ' יפעל פעולתו ככה השכל יפעל הפעל המיוחד לה בעיון ג"כ והוא האמת כמו שביאר בשלמות הרב האלהי בפרק הנזכר:

השורש החמישי שהדבוק הזה וההשגחה האלדית הזאת אינה נקנית בלמוד שכליי ולא בחקירה רבה כי אם בחסד אלדים ויתבאר זה מאשר היה התדבק השי" בנמצא שפל חומרי שהוא האדם הנה הוא דבר יוצא מהטבע והגדול שבפליאות ולכן היה הלמוד וההתפלספות להגיע אליו שוא ודבר כזב והחקירה שכלית לקנין זה לא לעזר ולא להועיל ולכן תמצא שיחול השפע והדבוק גם על הבלתי מוכנים אליו כמו שהיה במעמד הר סיני מה שלא יהיה הלמידה והעיון השכלי כי לא ימצא באיש גרוע השכל גס בטבעו והיה זה לפי שהעיון הוא לאדם מאשר הוא אדם ויצטרך א"כ להכנת שכלו וצאתו מהכח אל הפועל. אמנם הדבוק הזה וכ"ש הנבוא' היא לאדם מהצד שהוא יותר מעולה מהאדם אבל במה שהוא דומה אל השכל נבדל עלול ראשון או הגלגל העליון וא"כ איך יקנה זה בלמוד וכמו שההשכלה הוא תכלית האדם באשר הוא אדם ככה הדבוק הזה הוא שלמות ישראל במה שהוא ישראל שיתחלף בזה התכלית כמו שיתחלף תכליתו מהיותו חי מתכליתו מהיותו מדבר ולזה לא באה בתורת משה פלוסופיא עיונית ולא חקירות הגיוניות ומופתים בדרושים המעולים להיות ההצלחה למעלה מהשכל חוץ מהטבע לא יצטרך לקנינה כ"א אמונה ומעשים רצויים והציור בתולדות הדרושים

שהעמידנו התורה עליהם לא במופתים המביאים אליהם ולז"א המשורר דרך אמונה בחרתי. ואמר סעפים שנאתי וזה שורש גדול נצטרך אליו בעניני תורתנו עס היותו הפך דעת החוקר ב"ר אם במה שאמר בסוף המ"ב מספר החוש והמוחש שמי שחשב שהידיעה איפשר שתהיה בזולת למידה הוא דעת בטל. ומה שאמר ג"כ באגרת אפשרות הדבקות כי ההצלחה האמתית היא נקנית בלמידה. הנה כאשר התחלפה הצלחתיו האלדית להצלחה הפלוסופית כך תתחלף באופני קנינה וכמ"ש אדון הנביאים על זה ועתה ישראל מה ה' אלדיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלדיך ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו ולעבוד את ה' אלדיך וגו' זהו השורש החמישי. הנה התבאר ענין ההשגחה האלדית בלי אמצעי והדבוק האלדי בנו בשרשים האלה כפי מה שיחייבהו העיון התוריי ושאין אמצעי כוכב גלגל ולא שכל נבדל מושל באומה הנבחרת כמו שהוא בשאר האומות וכבר בא אמות זה במקומות רבים מהתורה האלדית אמר כי עם קדוש אתה להי' אלדיך בך בחר ה' אלדיך להיות לו לעם וגו'. כי חלק ה' עמו וגו'. ה' בדד ינחנו וגו וכאלה רבים: ובפ"כד מפרקי ר' אליעזר אמרו ר' שמעון אומר בדור הפלגה קרא הק"בה לשבעים מלאכים הסובבים כסא כבודו אמר להם באו ונרד ונבלבל לשונם לשבעים לשונות ולשבעים אומות והפילו גורלות ביניהם כל אחד גוי וכתבו ולשונו נפל גורלו של הק"בה על אברהם וזרעו שנאמר כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו. הנה הסכימו על מה שאמרתי. האמנם ישאר לספק על זה ממה שאמר בספר דניאל ואין אחד מתחזק עמי על אלה כי אם מיכאל שרכם. ואמר ובעת ההיא יעמוד מיכאל השר הגדול העומד על בני עמך והיתה עת צרה וגומר וזה ממה שיורה שיש שר מושל בישראל כמו שהוא בשאר האומות הפך מה שאמרתי: אבל אחשוב בתשובת זה שאתה לא תמצא שאמר במיכאל שר מלכות ישראל כמ"ש שר מלכות יון שר מלכות פרס לפי שהשרים ההם להיו הנהגתם תמידית וטבעית אליהם החליט עליהם שר מלכות פלוי אבל ישראל למה שלא היה להם בהנהגתם שר לא אמר שר מלכות ישראל ולפי שבזמן ההוא היו בגלות בבל והיה מהיעוד האלדי בימי הרעה ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה וגו' יהיה מחמלת מיכאל בראותו שהאל יתי מסתיר פנים ממנו ואין שר עליהם כי אם שרי האומות מליצים עליהם רעה לעמוד להליץ טוב על אומתנו עם היותו בלתי ממונה עליהם והיה זה מאתו לשתי סבות. האחת להיותו העלול הראשון ולכן קראו השר הגדול להיותו יושב ראשונה במלכות ומשפיע על שאר השכלים בלתי מקבל מהם וכמו שאמר והכהן הגדול מאחיו שהוא הממונה על כלם ולהיות מיכאל בענין ההשפעה שישפיע על שאר השכלים ההם ולא יקבל מהם מתדמה בצד מה לאלוד

יתי היה מחמלתו לרחם על ישראל בעת צרה כמו שירחם עליהם השי״י בהיותם ראויים אליו. ולהיות מדרכו וטבעו להשפיע טוב ושלמות על זולתו היה מליץ טוב גם על ישראל כי הטוב והשלם ישמח בהטבה:

והסבה השנית כי להיות ישראל בעולם השפל החלק המובחר והמעולה ממנו כמו שהיה מיכאל בעולם השכלים הנבדלים ושניהם כל אחד בערכו יתדבקו לאל מבלי אמצעי כמו שזכרתי הנה מפני ההתדמות הזה יכמרו רחמי מיכאל לדרוש שלומם וטובתם בעת גלותם ולזה אמר יעמד מיכאל השר הגדול העומד על בני עמך והיתה עת צרה כלומר שלהיות עת צרה וצוקה והשי״י מסתיר פניו מבית יעקב יעמד על עמדו מיכאל שהוא השר הגדול כלומר להיותו הגדול והעלול הראשו׳ עם היותו בלתי ממונה עליהם וילמד עליהם זכות ואם היה מיכאל שר ממונה עליהם תמיד איך יאמר יעמד מיכאל ואין איש מתחזק עמי על אלה כי אם מיכאל שרכ׳ והנה להיותו שר ישראל היה הענין יותר ראוי לו מלגבריאל המדבר אבל מלשון יעמוד ואין איש מתחזק עמי יראה שמיכאל לא היה שר ממונה על העם כי אם כפי שעה ידרוש שלומם. ומזה הצד אמר מיכאל שרכם ר״ל השר המדבר בעת ההיא עליכם. זהו דעתי בפסוקים האלה מסכים לאמת: והר״לבג אמר בפירושו לספר דניאל שמיכאל הוא השכל האנושי והוא שר ישראל להגיד כי אין שר ממונה עליהם כי אם שכלם בהדבקו בש״י מה שאין כן בשאר האומות ואשר פרשתי יותר נכון בפשט הכתובים. הנה התבאר מזה ההקדמה השנית שעם ישראל בלתי נכנעים לשום מזל או שר בלתי לשי׳ לבדו והוא אשר רציתי לבאר:

פרק יג

בהקדמה שלישית נצטרך אליה לביאור הפרשה והיתר ספקותיה. והיא שארץ ישראל הנבחרת יש לה בעצמה סגולה נפלאה ויחס גדול לקבל הנצוץ האלדי ולהיות העם היושב בה מושגח ודבק לאל יתי בלי אמצעי ויתר הארצות מונעות לזה ובלתי סובלות אותו וביאור זה כי כמו שהגלגל הקשר היותר חזק מחלקיו עם המניע אותו הוא בעיגול הגדול האוזר אותו אשר הוא באמצע ברחק שוה מקטביו וגם בעיגול הזה מקומות יהיה אחד מהם יותר מוכן להראות פעל הנבדל בו והוא מקום הכוכב כי שם באמת ימצא היחס היותר חזק והקשר היותר נראה בנבדל ככה מכל הישוב בכללו נתיחד חלק ממנו מיוחס ומסוגל להראו׳ מפעלי האלהות בו והיא הארץ הנבחרת ונתיחד עוד חלק ממנה והוא ההר חמד אלדים לשבתו המקום אשר בחר ה׳ לשכן שמו שם והוא הר ציון אשר הוא לכל היישוב כערך מקום הככב בגלגל ביתר שאת ומעלה. הנה המקום הזה העיר ההוללה

ירושלם הבנויה נקשרה בקשר אמיץ בדבקות נמרץ אלדי ורוח אלדים ושכינתו ילין בה תמיד ישגיח ביושביה בהשגחה פרטית דבקות גדול בלי אמצעי מה שלא ישגיח בהיותם ביתר הארצות: וכמו שעינינו הרואות שנתיחד ארץ מה מהארצות בשתצמיח בה צמח מיוחד ועץ עושה פרי לא יצמח בארץ אחרת ויהיה זה כשתצטרף אל טבע הארץ וסגולתה העבודה הראויה להולדת הצמח ההוא ככה תתיחד א"י בסגולה אלדית נפלאה להדבק באנשיה ההשגחה האישיית בלי אמצעי לצמיח בתוכה עץ החיים הנצחיים ועץ הדעת את ה' ואהבתו את עמו. וזה כשתעזר הארץ עם המעשים והתורות התלויים בה אשר הם העבודה הראויה אליה. ולא תצלח העבודה ההיא בארץ אחרת להוליד הפרי האלדי ההוא ולא יצמח אותו הפרי שם בלעדי העבודה ולכן תצטרך הכנת העבודה ההיא אשר היא משפט אלדי הארץ. לשתוליד מה שבטבעה וסגולתה להוליד והולידה והצמיחה הדבקות וההשגחה ההיא. ואולי שלזה רמז הנביא ישעיה באמרו כי כרם ה' צבאות בית ישראל ואיש יהודה נטע שעשועיו יקרא בית ישראל הארץ הנבחרת שהיא הבית וישראל הוא בעל הבית הדר שם והנה אמר שבית ישראל הארץ הקדושה היא כרם ה' צבאות אשר ייחד לעצמו במבחר המקומות כמו שאמר בקרן בן שמן. והמשיל האומה הנבחרת בנטע הכרם שנטע בה האל יתי העם הנבחר כדברי המשורר גפן ממצרים תסיע תגרש גוים ותטעה והיה סוף המאמר שעם היות טבע הארץ היה ראוי שיעשה ענבים מתוקים ומעוליי הנה לא היה כן אבל עשתה באושים וזהו ויקו לעשות ענבים ויעש באושי׳.

ואמנם שארץ ישראל נתיחדה בסגולה הנפלאה הזאת התבאר מארבעה מקומות:

הראשון ממה שבא בקבלתם ז"ל שאדם הראשון מעשה ידי יוצר אלדי לא בראו האל יתי מארץ אחרת כ"א מארץ ישראל כמו שאמי בפ"ב מפרקי ר' אליעזר חבה יתירה חבב הק"בה לאדם הראשון שבראו ממקום קדוש וטהור ומאיזה מקום לקחו מבית המקדש והכניסו לאפדנו שני ויקח ה' אלדים את האדם ויניחהו בגן עדן ולזה מה שאמי ג"כ שאדם וחוה נקברו במערת המכפלה להעיד כי המה השלמים מכל ילוד אשה נבראו ומתו בארץ הקדושה ההיא אשר זה ממה שיעיד על שלמותה:

השני ממה שצוה הש"י לאברהם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך. והיה זה לפי שטבע הארצי כלם היה מונע גדול להיות האב ההוא מושגח מהשם ודבק בו וטבע הארץ הקדושה עוזר גדול בזה והיא בסגולתה תסייע להדבק באברהם השפע האלדי. וכמו שעובד האדמה כשימצא אילן שפריו טוב במדבר יעתיקהו אל אדמה נעבדת כדי שיצליח בה ויהיה פרדסי אחרי שהיה מדברי ככה האל יתי מצא אברהם בארץ בלתי מוכנת לתשלום שלמותו ולהיותו עץ נתמד למראה וטוב למאכל

העתיקו משם לפרדסו והיא הארץ הנבחר' ונטעו שמה כדי שתצמיח בשלמות ותדבק בו ההשגחה הפרטית המסוגלת בטבע הארץ ההיא:

השלישי יתבאר מעלת הארץ ושלמות' מפאת עקידת יצחק אבינו שלא נעשה כי אם בהר המוריה בארץ הקדושה ההיא והוא המקום אשר נוסד' בו אחרי כן בית קדשנו ותפארתנו ויעקב אבינו לא ראה נבואתו כי אם בארץ ההיא ובמקום ההוא ולכן גזר אומר שלא באתהו הנבואה לזכות נפשו ובר לבבו וגודל אמונתו כי אם מטבע הארץ וסגולתה וזה שאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלדים ולזה לא כרת האל בריתו לכל אחד מהאבות כי אם בארץ ההיא לא חוץ ממנה כמו שהאריך בזה מאד החכם בספר הכוזר מ"ב:

המקום הד' שיתבאר ממנו עוד שלמות הארץ וסגולתה הלא הוא ממצות השמטה והיובל אם בשמיטה אמר שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' לבאר כוונת המצוה וטעמה וששביתת הארץ בשנה השביעית אינה לשתוסיף הארץ כח ותתחזק בעמדה שמוטה כמו שחשב הרב המורה בפ"לט ח"ג מספרו. אבל היה שביתת הארץ להורות כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש וכמו שביום הששי היו מכינים לחם משנה מפני כבוד השבת ושלא ימצאוהו בשדה ביום השבת ככה זכר בשנה הששית ועשתה תבואה לשתי השנים. וכמו שהעם הנבחר לזכרון הפנה הזאת ישמרו את יום השבת היום השביעי ככה הארץ הנבחרת תעיד על זה בשמיטה מעבודת' השנ' השביעית ולזה נתן הסבה ואמ' שבת שבתו' תהיה לארץ ואמר שבת לה' ר"ל לפי שהאל ית' שבת בשביעי ולא הזכיר לשון מנוח' או השקט כי אם לשון שבת להדמותו לשבת בראשי' כמו שאמרתי. ואמנם היובל בא בשנת החמישי' להעיד על יום מתן תורה שנתנה ביו' החמישי' ליציאת מצרים ולזה אמר וקדשתם את שנת החמשי' שיהיה להם שנת קודש לכל דבר כמו שהיה יום המעמד האלדי הנבחר ההוא קדש לה' ולזה ג"כ אמר בו והעברת שופר תרועה מה שלא אמר בשמטה למה שהיובל יורה על נתינת התורה שכתוי' בו וקול השופר הולך וחזק מאד עד שלזה קראוהו יובל על שם השופר כדברי המפרשים וכאלו הארץ ההיא למעלת קדושתה עם היותה בלתי מדברת תעיד בפנות האלה מה שיעיד עם ישראל בשבתותיהם חדשם ומועדם. והנה תעיד על זה הארץ בזמן היותר נכר שבה והוא השנה מענין התבואה המתחדשת בה: הנה התבא' שלמות הארץ ודבוקה בשם ה' ולזה חתם הדברים בסוף הפרשה באמרו והארץ לא תמכר לצמיתות כי לי הארץ כי גרים ותושבים אתם עמדי. ואמר שלא ימכרו הארץ לצמיתות לפי שהיא מיוחדת לש"י מבין שאר הארצות כלם אינם תחת ממשלת מנהיג אחר וישיבת ישראל

בארץ אינה כי אם כגרים ותושבים בה וכאלו הארץ הנבחרת היא בית מושב האל יתי והוא בעל הבית וישראל עמו בתוכה כאורח נטה ללון. ולכן בעשותו משפט אלדיו ישכון בטח ושאנן בביתו ולא יחרדוהו לצאת ממנה החוצה ובהיותי רעיי וחטאים להי תקיא אותם הארץ וינערו רשעים ממנה הנה מארבעת המקומות האלה יתבאר שלמות הארץ הקדושה ודבקותה לאל יתברך עד שזכותה תגין על עמה כמו שתגין עליהם זכות האבות אמר וזכרתי את בריתי יעקב וגו'. ואמי והארץ אזכור להגיד שזכות הארץ כזכות האבות. ולזה מה שתקנו חזיל שידקדק אדם בתפלתו לכוין דעתו לירושלם כמו שאמר בדניאל וכוין פתיחן ליה בעיליתי נגד ירושלם ושהעומד בירושלם יכוין לבו למקדש ולקדש הקדשים כמו שנרמז בתפלת שלמה והתפללו אליך דרך ארצם והתפללו אל הבית הזה כמו שזכרו זה במסכת ברכות. וכמסכים לזה אמרו אוירא דארעא דישראל מחכים. ואמרו כל המהלך ארבע אמות בארץ ישראל מובטח לו שהוא בן העולם הבא התבאר מכל זה שהארי הנבחרת מסוגלת בטבעה להדבק בעם היושב בה הניצוץ האלהי וההשגחה החושיית בלי אמצעי: ואמנם ששאר הארצות משוללות מהמעלה הזאת ומהסגולה הנפלאת ההוא ושטבעם ועצמותם מונע גדול להדבק ההשגחי האישיית בעם היושב בהם יראה מכמה מקומות אם ממה שאמי אדוננו משה בפרשת והיה עקב אמר המוליכך במדבר הגדול והנורא וגוי המוציא לך מים גומי המאכילך מן במדבר וגוי יבאר שהיה החסד האלדי עמהם והנס הגדול משני צדדי מצד הדבר בעצמו כי היה המים והמן בזולת סבה טבעית. ומצד המקום והוא המדבר הבלתי מוכן להעשות בו הנסים ההם. וכמסכים לזה אמר גכ בפרשת האזינו בהנחל עליון גוים וגו' עד ואין עמו אל נכר. ואמר כי בהנחל האל העליון יתי הארצוי כלם לאומות היישוב והיה זה בהפרידו בני אדם והם בוני המגדל שהפיצם על פני האדמה הנה אז בהנחילו אותם הציב גבולות עמים והם ארצות שבעה עממים שתהיה ירושה למספר בני ישראל. וכזה מההוראה על שלמות הארץ שמתחלת היישוב לקחה האלדים לו. ונתן הסבה למה הציב השיי הארץ ההיא לישראל ואמר כי חלק הי עמו יעקב חבל נחלתו כלומר שבעבור שיהיו מושגחים ממנו בפרט הנחילם הארץ המוכנת לזה מכל הארצות. וזכר עוד שהדבק ההשגחה האלדית בארץ הנבחרת אינו נס כל כך גדול להיות הארץ מכינה מאד אליו. אבל בארץ המדבר שמצד עצמה היא בלתי ראויה להשגחה ומונע גדול אליו היה החסד האלדי יותר גדול ונפלא בהנהיגו אותם שם מבלי אמצעי וזהו ימצאהו בארץ מדבר ועיכז יסובבנהו בעננ כבוד יבוננהו בתורה ובמצות ובכל ידיעה יצרנהו מהאויבי כאישון עינו. ריל כאישון עין האדם שהקיף עליו יתי כמה כתנות ולחיות כדי לשמור עין הראות למעלתו. וזכר

שהיה זה בחפץ גדול וגבורה רבה כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף וגומר. ומלבד כל זה הנה החסד הגדול שעשה עמהם במדבר המונע אליו בטבעו הוא שבהיותם שמה ה' בדד ינחנו ואין עמו בהנהגתם אל נכר ר"ל שר או מזל כ"א הקב"ה בכבודו ובעצמו. הנה התבאר שטבע המדבר והוא הדין ביתר הארצו' מונע גדול לדבוק האלדי ההוא. ולזה אמרו בב"ר מתוך בני ישראל לא בחר הקב"ה בעולמו אלא בארץ ישראל ובארץ ישראל בחר בבית המקדש ובבית המקדש בחר בקדש הקדשי'. ואחשוב אני שזאת הכוונה בעצמה כוונו חז"ל במה שדרשו ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך והכתי כל בכור אני ולא שרף ובכל אלדי מצרים אעשה שפטים אני ולא שליח אני ה' אני הוא ולא אחר: וראוי שנבין מה הדרש' שדרשו במלת ועברתי זולת מה שדרשו בוהכתי ובכל אלדי מצרים וגו' ואין בענין העברה דבר כי אם ההכאה למצרים ומשפט אלהותם ושני העניני' דרשו בפירוש באמרם והכתי כל בכור ובכל אלדי מצרים אעשה שפטים ויקשה אם כן מה דרשו בהעברה. ולפי דעתי שהם כוונו שבענין ההוא יוכללו שלשה פליאות. הראשונה והוא הקודמת בסבה לכלם. היא הדבק ההשגחה האלדית הפרטית באומה בלי אמצעי כלל בהיותם במצרים עם היות טבע הארץ מונע גדול לזה. והפלא השני הוא מיתת הבכורות עם היות כפי שרשי הטבע ובריאות האויר דבר זר מאד: והפלא השלישי הוא משפט האלדות והם השרים המושלים עליהם המליצי' בעדם טובה והמשפט הוא הסרת הכח המסור אליהם מתחלת הבריאה. ולזה אמרו ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך והכוונה בזה שעם היותם בארץ מצרים תדבק שמה ההשגחה הפרטית בלי אמצעי עם היותו בלתי ראוי כפי טבע הארץ. והפלא השני דרשו והכתי כל בכור אני ולא שרף ר"ל שימותו הבכורות עם היותם בטבעם ומזגם נכונים לבריאות. ולזה אמר בהם ולא שרף כלומר שלא ימותו מהחום הנכרי הממית במגפות הנקרא בלשונם מלאך המות. והפלא השלישי דרשו באמרם ובכל אלדי מצרים אעשה שפטים אני ולא שליח. כלומר שאע"פ שמפאת המערכת השממיי ופעולות השריי היה ראוי שיגדל מעלת עם המצריים הנה הוא יתי' יסירם מגבורה בענין שלא יוכלו לעמוד להציל עם מצרים. ולזה חתמו הדברי' באמרו אני ה' אני הוא ולא אחר ר"ל כי להיות האל יתי' גבוה מעל גבוה יוכל להשפילם ולעשות בהם שפטים מה שלא יפול בלתי בה' לבדו המושל עליהם. הנה התבאר שארץ מצרים בטבעה והמדבר ג"כ מצד טבעם ועצמותם מונעות הדבוק הזה ולא יסבלוהו ולזה אמרו בחכמתם מאמר כולל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה וכן בדוד הוא אומר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלדים אחרים לומר לך שכל הדר בחוצה לארץ כאלו עובד ע"ז: והסבה בזה שארץ ישראל אינה

מסורה לממשלת השרים כי אם להנהגת השי״י שהוא אלדי האץ לבדו ולכן היה העם היושב בה מושגח מהאל ית׳ והדרים בחוצה לארץ לא יונהגו מאותה ההשגחה כי אם מהנהגת השרים ולזה כנו הענין בעובד אלדים אחרים. ולהעיר על ההשגחה ההיא אמר ארץ אשר ה׳ אלדיך דורש אותה תמיד מראשית השנה ועד אחרית השנה וזו היא הסבה בעינה שאין נבואה שורה כי אם בארץ ישראל כמו שהביאו חז״ל במסכת יומא וענינו כי כל המתנבא לא נתנבא כי אם בה או בעבורה כמו שזכר החכ׳ למלך הכוזר: כל זה להדבק ההשגחה האישיית האלדית בארץ הצבי ההיא ושאר הארצות כלם וכ״ש ארץ מצרים והמדבי׳ מונעות לזה מצד טבעם והוא אשר רצינו לבאר בזה הפרק ויבא תוספת אמות לזה בפרי׳ הנמשך:

פרק יד

בתוספת ביאור להקדמה השלישית מהשתלשלות האומה הנבחרת ויעודי האבות: ממה שראוי שנתעורר הוא שהשלתלשלו׳ האומ׳ הנבחרת היה מאב אחד אבי עד שר שלום אברהם אבינו ונמשכה ממנו צו לצו קו לקו מאיש אל איש. ואין זה כשאר האומות מאדום וישמעאל שנקבצו עמים רבים מחולפי המשפחות והאומות לקחת אמונתם. אין כאלה ישורון לא נאספו עמים רבי׳ מקצה הארץ לעבור תחת השבט לעבוד את ה׳. לא המיר גוי אלדים עבודתם הקדומה ויבאו להשתחוות למלך ה׳ צבאות: לא כן עם ה׳ כולם בני איש אחד בארץ כנען זרע אברהם הוא החל לקרוא בשם ה׳ וממנו ליצחק וממנו ליעקב ולשבטים נמשכה האמונה והתיחסות הדת האלדית הנה לדעתי היה זה מאתו ית׳ לארבע סבות ותועלות עצומות נמשכות מהשתלשלות ההוא:

התועלת הראשון כי להיות טבע האדם שיתדמה לאביו ולאמו במזגו ותכונותיו במדותיו ובדעותיו ראה השי״י שיהיה העם הנבחר נמשך בהשתלשלות מאב אחד ושיהיה אב אחד שלם בכל מה שיאמר שלמות באופן שיוצאי חלציו ילכו בדרכיו למען אשר יצוה את בניו ושמרו דרך ה׳ ולזה היה אב היחס הטהור הזה אברהם אבינו יען נמצאו בו האמונות האמתיות והמדות המשובחו׳ בשלם שבפנים. ומבני אברהם יצחק לבד יען נתדמה לאביו מה שלא נתדמה אליו ישמעאל ושאר בני קטורה. ומבני יצחק בחר לנחלה לו יעקב חבל נחלתו להיותו איש תם וישר בחלוף עשו אחיו וכבר למדנו זה התועלת ישעיהו הנביא ע״ה אמר שמעו אלי רודפי צדק מבקשי ה׳ הביטו אל צור חוצבתם וגו׳ כי נחם ה׳ ציון וגו׳ הקשיבו אלי עמי וגו׳. ואחשוב שהנביא יוכיח לישראל שיהיו רודפי צדק במדותיהם שהצדק הוא האמצעי והמובחר שבשני קצוות המדות ושיהיו

מבקשי ה' והוא באמונו' שתמיד כל היום יבקשו לדעת את ה' ושבזה יתדמו למולידיהם ולפי ששלש' שותפין יש באדם אביו ואמו והקב"ה זכר שראוי שילמדו מהם ויתנהגו במדותיהם וז"ש הביטו אל צור חוצבתם והוא הש"י צור עולמי' וכמו שאמ' צור ילדך וגו' כי הוא אשר חוצבו ונמשכו ממנו כל ההווים ובכיוצא הלשון הזה אמר החכם הבדרשי במאמר בחינת העלם אוהב התחקות על שרשי מחצב אנושותו שהם האל ית' והמלאכים ואמר שיביטו ג"כ אל מקבת בור נוקרו ממנו והם אברהם ושרה וביאר איך ילמדו מאברהם ושרה ואמר הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם שהם הבור נוקרו ממנו כי אחד קראתיו ר"ל כי אני קראתיו אחד ומיוחד בין האנשים בשלמותו והבן אמרו כי אחד קראתיו כלומר אני הבוחן לב וחוקר כליות קראתיו אחד ומיוחד והוא ממה שיורה שהוא מיוחד כיון שבעל העסה מעיד עליה ובזכות שלמותו זכה לברכת הזרע ולכן ראוי שבמה שעתיד להיות יהיה מבורך וזהו ואברכהו וארבהו בלשון עתיד ולפי שאי איפשר שיתברך בהיותו בגלות יצטרך בהכרח שיגאל וזהו כי נחם ה' ציון וגו'. אשר הוא כדי לקיים ואברכהו וארבהו. ואחרי שצוה על המולידים המולידי' הגשמיים הקרובים אביו ואמו ביאר שראוי שילמוד מהמוליד והאב הרוחני וזהו אמרו עוד הקשיבו אלי עמי ולאומי אלי האזינו כי תורה מאתי יצא ר"ל שיביטו בו ובתורתו לעשות מעשהו וללכת בדרכיו:

והתועלת השני הנמשך מהשתלשלות האומה מאב אחד יהיה כדי שיהיו הבני' כלם מסכימי' ומשתוים במגזם ויהיה ביניהם תמיד אהבה ואחוה הלא תראה שכלל הקרובים יתמידו באהבה מאשר אינם קרובים והחכמים ז"ל משבחי' המדה הזאת אמר שלמה ע"ה עוכר שארו אכזרי וכמו שביאר הרב המורה בפ"מב ח"ג אמ' שמצווי לא תתעב אדומי כי אחיך הוא למדנו שבזאת המדה הפלגה גדולה שהאדם יאהב ויקרב קרוביו אף על פי שחטאו לו: והנביא מלאכי ביאר ג"כ איך ראוי שיאהב האדם הקרובים באמרו הלא אב אחד לכלנו הלא אל אחד בראנו מדוע נבגוד איש באחיו לחלל ברי' (אלדינו) [אבתינו] ירצה ששתי סבות יחייבו האהבה בבני ישראל והם אשר ראוי שישים האדם אוהב את אשתו ולא יבעל בת אל נכר. האחת הקורבה והיחס אשר ביניהם וזהו אמרו הלא אב אחד לכלנו. והשני מפאת התאחדות הדת והשתתפם באמונה האלדית אשר זה ממה שראוי שישים ביניהם אהבה נמרצת וזהו אמרו הלא אל אחד בראנו. והוליד מזה מדוע נבגוד איש באחיו אשר הוא בלתי ראוי מפאת היחס שהאדם יבגוד באחיו. ואמר עוד לחלל ברית אלדינו והוא הפך הסבה השנית מהתאחדות הדת כי האדם יחלל ברית אלדיו כשיבגוד במאמין כמוהו. וכמו שהאדון יתן מלבוש לאנשיו לפי שישתתפו

באהבה וילחמו לכוונה אחת ולא ישחית זה לזה ככה האל יתי נתן בריתו ביניינו ואין בעלי הברית נלחם אלה עם אלה. וזהו לחלל ברית אלדינו. הנה התבאר התועלת השני מהשתלשלות האומה מאב אחד והוא התמדת האהבה ביניהם והיותם ערבים זה לזה. **והתועלת** השלישי הנמשך מהשתלשלות האומה מאב אחד הוא לפי שבזה יודע לכל באי עולם שרבוי העם הזה בזמן קצר היה בזולת המנהג הטבעי ושהוא בהשגחה אלדית נפלאה ולזאת הסבה ג"כ ראתה החכמה האלדית שיהיו האבות הקדושים והאמהות הקדושות מולידי העם הנבחר עקרי' ועקרות כמו שהתבאר מענין אברהם ושרה ויצחק ורבקה להיות לידתם ג"כ בדרך נס. ולכך נצטווה אברהם קודם ההולדה שנה אחת בברית מילה כי הוא נמול בן תשעים ותשע שנה ויצחק נולד בהיותו בן מאה שנה. כדי שמצד עקרות האבות והאמהות כפי הטבע וזקנותם עם חולשת האבר המוליד יודע בביאור כי יד הי עשתה זאת מצורף שיהיה הולדת יצחק בקדושי ושמלדה ומבטן ומהריון הפלא הי חסיד לו. ולזה ג"כ לא נמשך העם הנבחר מכל בני אברהי כי אם מיצחק בלבד ולא נמשך מכל בני יצחק כי אם יעקב ידיד הי עד אשר באו שנים עשר השבטים ראשי בני ישראל המה. והנה היה זה כדי שיוכר ויודע המשך העם ורבויו שהוא ברצון אלדי מבלי סבה טבעית. ולזה היו מאב אחד רומז אל היותם תחת הנהגת אל אחד הוא המחוייב המציאות יתי ובאו שנים עשר שבטים לרמוז שהם בעולם השפל דבקים לשם יתי כשנים עשר מזלות הרקיע ושהשבטים ההם לבדם יספיקו בהנהגתם בהשגחת האל יתי עליהם ולא יצטרכו למשרתי עליון ולהנהגת הגרמים השממיים ההם וכבר הוכיח אדוננו משה ע"ה על זה לישראל אמר את הי אלדיך תירא אותו תעבוד ובו תדבק ובשמו תשבע. הוא תהלתך וגו' בשבעים נפש וגו' ואמר שידבקו לאל במחשבתם וזהו היראה כי בהשערתם גדולתו יראו מלפניו: ובפעולות הגופיות וזהו ואותו תעבוד ובדבר שפתים ג"כ וזהו ובו תדבק ובשמו תשבע. ונתן הסבה בזה ואמ' הוא תהלתך והוא אלדיך וביאר הנוראות ואמר בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה וגומ' ר"ל שהיו מתי מספר כמות קטן וזהו בשבעים נפש והיו ג"כ באיכותם שפלים מאד וזהו ירדו אבותיך מצרימה וגומ' להיות שם עבדים ועתה שמך הי אלדיך ככוכבי השמים באיכות ומעלה ואמר לרוב להורות על רבויים. והאריך בזה כמו שפירשתי בפירוש התורה אשר לי בזה המקום: וכבר ביאר לדעתי הענין הזה בביאור בלעם הרשע. אמר כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב. מי מנה עפר יעקב וגומ' אמר כפי מה שאחשוב שאין הקללה פועלת בעם הנבחר לפי שאינם מתברכים דרכי הטבע אבל רבויים וחזקם הוא כפי רוח האלדי ולכן אמר אשא דעי למרחוק לאבות העם הזה והתחלותיו וזהו כי

מראש צורים אראנו ירמוז לאבות ומגבעות אשורנו ירמוז אל האמהות. וצרף לזה הקדמה שנית והיא הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב ר"ל שלא נתערב עם ישראל אומה אחרת שנאמר שהיא היתה סבת רבויים וע"כז שהצורים והאבות היו עקרים ואח"כ לא עבר זר בתוכם הנה עתה רבים עם הארץ בלי סבה ודרך טבעית וזהו מי מנה עפר יעקב. התבאר א"כ שהשתלשלות האומה מאב אחד יורה על השגחת האל בהתרבותה בשלא על המנהג הטבעי:

והתועלת הרביעי שנמשך מהשתלשלות האומה והסתעפות היחס מהאבו' הוא כדי שבזכו' האבות והצורים הקדושים שממנו חוצבו יהיה טוב להם וזכותם יעמד עליהם לעת צר ומלחמה: הלא תראה נכפל זה פעמים שלש בתורתנו הקדושה בענין העגל ובמרגלים שתמיד בזכות האבות זכו לכפרה. ובזכותם ירשו ארץ אמר בפרשת ואתחנן לא מרבכם מכל העמים חשק ה' בכם וגו'. כי מאהבת ה' אתכם ומשמרו את השבועה אשר נשבע לאבותיכם הוציא ה' אתכם וגו' וידעת כי ה' אלדיך הוא האלדים האל הנאמן וגו' ר"ל כי בזכות אבותם הוציאם ממצרים ולקיים שבועתם וכיון שרצה לקיים שבועה קדומה כזאת דעו נא וראו כי ה' הוא האל הנאמן בדברו ולא ישקר באמונתו אבל תמיד יקיים דבריו. ואמנם שבזכותם גם כן זכו למעלת הנבואה אמר אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלדים וגו' מן השמים השמיעך את קולו וגו' ותחת כי אהב את אבותיך וגו' יאמר אתה הראת מהאל יתב' דברים נפלאים לדעת כי ה' הוא האלדים בשמים וגו' ר"ל אחד בעולמו. והשיגו זה בשני חושים היות' דקים חוש השמע מן השמים השמיעך וגו' וחוש הראות ועל הארץ הראך את אשו וגו'. וביאר שכל זה זכו תחת כי אהב האבות. ובפירוש משנה תורה פירשנו הפסוקים באופן אחר מתחלף לזה. הנה מפני ארבעת הסבות האלה ראתה החכמה האלדית להמשיך עמו בהשתלשלות ישר מאב אחד וראה להפליא חסיד לו אברהם אוהבו ושיהיה שורש היחס אב המון גוים ולפי שלשלמותו היה הרצון האלדי להשגיח בו בדבקות אלדי נמרץ והיה הארץ אשר נולד בה מונע גדול לזה בלתי סובלת הדבקו' ההוא באתהו הצווי הראשון לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך ר"ל שיצא מארצו וממולדתו ומבית אביו לבא לשבת בית בארץ כנען והיה זה לפי שהארץ בטבעה ומולדתו שהוא חברת הקרובים מפני אמונתם הרעה ובית אביו להיותו הגדול שבעובדי ע"ז שלשתם מונעים גדולים להשגת שלמותו ולכן יאות שיעזוב טבע הארץ ההיא ואל יתחר במרעים ויאמר לאביו ולאמו לא ראיתיו להדבק באל חי. ולפי שהוא ע"ה בצדקו נפשו עשה שלשה עבודו' לגבוה מיוחדו' ביתר שאת ומעלה. האחת באמונתו שהשיג מה למעלה ומה למטה באמת עם שלא שיערוהו

אנשי דורו והיו יושבי ארץ צלמות באמונתם. השנית במעשיו בעזבו משפחתו ובית אביו וכל קרוביו להתקרב אל האלדים וכי ראה קרבת אלדים לו טוב. השלישית בעזבו ארץ מולדתו ואחוזתו וכל קניניו ללכת להיות גר בארץ נכרים אורח נטה ללון. הנה מפני זה יעדו הגומל לחייבים טובות יתברך בשלשה יעודים מדה כנגד מדה. והקדימם כפי הקדימה הראויה אליהם בטבע וסבה ומעלה. כי הנה יעדו ראשונה בזרע רב וקהל גוים שיצאו ממנו בארץ הנבחרת. והם כנגד המשפחה והקרובים שעזב ללכת לעבוד אלדים. ובזה מהיתרון מה שלא יעלם לפי שהבנים יותר קרובים ונחמדים לאדם מכל שאר קרוביו כ"ש למתיאש מהם מפני עקרותו וזקנתו שיהיה היעוד מפני זה יותר מעולה ויותר חשוק אליהם. והיעוד הזה בא ראשונה באמרו ואעשך לגוי גדול ואגדלה שמך ואברכה ובזה לא יעדו בארץ ולא בדבר אחר כי אם בזרע. ואחרי כן יעדו ביעוד שני. והוא בירושת הארץ הנבחרת והיה זה כנגד בית אביו וכל אחוזתו ועקר שרשוהי שעזב ואבד בעבור העבודי האלדית. וביעוד הזה מהיתרון מה שלא יעלם שעם שהעזיבה היה דבר מועט הנה יעדו בכל ארץ כנען שהיה דבר הרבה וזהו אמרו ויעבור אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה והכנעני אז בארץ. וירא הי אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת ויבן שם מזבח להי הנראה אליו. ר"ל שעבר אברם בארץ וראה ממשלת כנעני וגבורתו כי חסון הוא כאלונים. ואז בא הדבור לאמר אל תהי בעיניך כגר בארץ נכריה כאורח נטה ללון כי ידוע תדע שלזרעך שכבר אמרתי ויעדתי עליו ביעוד הראשון אתן את הארץ הזאת. והנה זכר הכתוב שעם היות בדבור הזה מהבשורה בקיום הזרע שכבר נתבשר בה וביעוד ירושת הארץ. הנה אברהם עם גודל אמונתו שכן יהיה והאמין בהי. לא עשה המזבח ולא עלה להי עולות על היעודים האלה כי על שנראה אליו להיות מעלת הנבואה שלמות נפשיי ושאר היעודים היו בעניינים גשמיים. וזהו ויבן שם מזבח להי הנראה אליו. ולהיות הזרע הקדוש המיועד בירושת הארץ נולד בקדושה ובטהרה ויהיו כלי הנער קדש צוה יתי לאברהם בברית מילה קודם לידת יצחק שנה אחת שהוא הזמן היותר גדול שאיפשר בעבור הנסים כמו שנזכר במקומו ואז בצוותו על הברית ההוא יעדו האל יתב' בשני היעודים הקודמים ויעדו עוד ביעוד השלישי מעולה מהם. וזהו אמרו שמה בסוף הפרש' והפרתי אותך במאד מאד ונתתיך לגוים ומלכים ממך יצאו והוא היעוד הראשון שכבר יעדו בזרע ובו הודיע שממנו יהיה יתד ופנה רבוי העם ואיכותו בממשלת המלכים והשרים: ואמר עוד והקמותי את בריתי ביני וביניך ואין הכוונה בזה שיהיה לו לאלדים ולזרעו אחריו כמו שפירש רש"י ז"ל כי הוא יזכור זה אחר כן ועדין לא נזכר הברית ההוא לשיאמר והקמותי אבל כוונתו שאחרי יעוד הזרע שזכר יקים היעוד

השני והוא ברית ירושת הארץ שכבר זכר ביעוד השני ואמר להיות לך לאלדים להגיד כי שני היעודים האלה אינם מכוונים לעצמם כי אינם תכליות בפני עצמם אבל שניהם מכוונים בעבור תכלית אחר והוא היעוד השלישי הזה שכנה באמרו להיות לך לאלדים. וענינו שנתיחד להנהגתם בלי אמצעי ולא ימסרם לככב ולמזל. והיה היעוד השלישי הזה מהדבק ההנהגה האלדית בו בזרעו כנגד מה שהשיגו ע"ה והאמין באל יתב' מה שלא האמינו אנשי דורו ולפי שהוא נדבק בו באמונתו היה מהראוי שידבק ג"כ בו ובזרעו ההשגחה האלדית ההיא: ואחר שזכר שלשת היעודים האלה שהם כנגד שלשת מיני העבודות המעולות שעשה אברהם אבינו אמר עוד יתי ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך את כל ארץ כנען לאחזת עולם והייתי להם לאלדים לבאר שיעוד ירושת הארץ יקדם ליעוד השלישי מהשגחת העם ודבקות השכינה בו ושלא יחשוב אברהם שבניו יתדבקו באל יתי בכל מקום שיהיו כי זה בלתי איפשר אם לא בהיותם בארץ הנבחרת המסוגלת בטבעה לזה. ולכן בא הפסוק הזה ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך את כל ארץ כנען. ואחר ירושת הארץ אז והייתי להם לאלדים. ר"ל שידבק בהם שכינתו ואין הכוונה שלא יהיה אלדיהם חוצה לארץ אבל שההנהגה בלי אמצעי והדבוק הזה יצטרך בהכרח שתהיה בארץ. וזה לפי שארץ מצרים והמדבר ושאר הארצות מונעות הדבוק הזה. ואמנם למה לא היה כן במדבר יתבאר סבתו בזה המאמר הנה התבאר מכל זה שאמרנו שגם מיעודי האבות התחלות השתלשלות האומה הישראלית יראה בשלמות שהשפע האלדי וההשגחה והדבקות המעולה בלי אמצעי מסוגל בארן ישראל ויתר הארצות מונעות לזה. והוא אשר רצינו לבאר בזה הפרק:

פרק טו

בהיתר הספק הא' והב' כאשר רצה הק"בה לזכות לישראל לבא לקחת לו גוי ולהמשיכו מאב אחד בהמשך ישר. והיה רוב העולם טועה באמונות האלהיות ומסכל דרכי השם. מהם היו אומרים שאין סבה עליונה מניע הגלגל היומי כי לא היו עיונם עובר מהמורגש כמו שכתב הרב המורה בפ"סג ח"א ומהם עם שיודו במציאות הסבה הראשונה היו כופרים בהשגחה ואומרים עזב ה' את הארץ. ומהם יודו במציאותו והשגחתו אבל לא יאמינו ביכולת הבלתי ב"ת המוחלט הנה לזאת הסבה ראה האל יתי לפרסם ולהודיע בעולם אמתת אמונתו באופן נאות ותחבולה נמרצת באמצעות אומת ישראל וזה בשיביאם בגלות בארץ מצרים יען היו שם כופרים רבים והיא עיר מלאה כשופים ממנה יתד לכל הכפירות. באופן שיעשה נסים ונפלאות להצלתו וגאולתו בהם יתפרסמו

האמונות האמתיות ויאמרו אצבע אלדים היא. כמו שתראה ממכות הארץ ותחלואיה שנאמר תמיד בהם למען תדע כי אני ה'. רומז על מציאות השם. ואמר למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ שיורה על ההשגחה. ואמר למען תדע כי אין כמוני בכל הארץ שיורה על היכולת האלדי. והם הפנות שהיו כופרים בהם אנשי מצרים. ואחר הנפלאות ההם ראה השם יתברך עם היות כלל האומות תחת ממשלת הגרמים השממיים ושרי מעלה כמו שבא בהקדמה הראשונה בפרק אחד עשר מזה המאמר להפליא חסיד לו ולקחת עם ישראל להנהגתו כמו שבא בהקדמה השנית אשר בפרק שנים עשר מזה המאמר. הנה לא רצה להושיבם בארץ מצרים בהשקט ומנוחה ולהדבק שם בהם השגחתו והנהגתו האלדית להיותה ארץ טמאה בלתי סובלת השלמות והשפע האלדי. והיא מצד עצמה מונע גדול לדבוק ההוא כמו שבא בהקדמה השלישית אשר בפרק י"ג: ולפי שהיו במצרים בהכנעה רבה ושעבוד נמרץ והיו ג"כ משוללי' מהידיעה והשלמו' הנפשיי היה מהחסד האלהי להשלימם בשני השלמיות שלימות ראשו' הגופני והוא בהוציאו אותם מארץ מצרים משעבוד לגאולה ביכולת האלדי המוחלט המסור להנהגתו והשפעתו האלדית לא לשפע אמצעי אחר ולזה בא בקבלה שמכת בכורות והצלת העם היה מהאל יתי בלי אמצעי יען היה המערכת השממיי מנגד אליו ואחרי היותם חפשיי עם שיעור רב מהטובות המדומות ונקמת האויבים אשר זה כלל השלמות הגופני. השלימם בשלמות האחרון והוא הנפשיי וזה בתתו להם תורה ומצות והנהגה אלדית במעמד הר סיני הנבחר: ובהגיעו יתי אותם למעלת הנבואה מזולת שיהיו מוכנים אליו והיה זה בעצמו יתי בלי אמצעי. לפי שבהיותם בלתי מוכנים למעלה הנבואי' ההיא היה בלתי אפשר שיגיעו אליה אם לא היה על צד הפלא מהש"י אשר לא ישמור יחס ולא הכנה כלל במקבל השפע כשירצה כמו שהתבאר בשורש השלישי מההקדמה השנית שהקדמנו בפרק שנים עשר הנזכר: והנה נתנה התורה אליהם בכלל ובפרט ר"ל בעשרת הדברות אשר יוכללו בהם כל המצות כמו שבא בדבריהם ז"ל ובפרט שנתן למשה בהר סיני כללותיהם ופרטיהם ודקדוקיהם של מצות והנה עשרת הדברות באו בפרשת וישמע יתרו ומיד בפרשת אלה המשפטים באו המצות בפרט וחתם הדברים באמרו ובכל אשר אמרתי אליכם השמרו שהוא רמז לכלל המצות ולהיות ע"ז שקולה כנגד כל העבירות אמר בסוף דבריו ושם אלדים אחרים לא תזכירו ולא ישמע על פיך עם היות שנכלל באמרו ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו. והנה סמך לזה אמרו שלש רגלים תחוג לי בשנה לב' סבות האחת לפי שהעושה ע"ז מיד יעשה חג עליה כמו שאמרו בעשיית העגל חג להי' מחר והנביא אמר הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד ספו שנה על שנה חגי' ינקופו

והיה זה על הע"ז שהיו עובדים. הנה בעבור זה אחרי שהזהיר על הע"ז הזהיר על החגי' שיהיו לעבודתו ולא לעבוד בהם האלוהות ההם. והסבה השנית היא לפי שכמו שנזכר בפרשת וילך משה הנה לקיום התורה האלדית ושמירתה צותה החכמה האלדית ואמר בבוא כל ישראל לראות את פני ה' אלדיך במקום אשר יבחר תקרא את התורה הזאת נגד כלישראל באזניהם הקהל את וגו' ולמען ילמדו ויראו את ה' אלדיכם ושמרו לעשות וגומר הנה התבאר בזה שאחד והמיוחד מתועלות עלית הרגל היה כדי לשמוע התורה וללמוד ליראה ולשמרה ולכן אחרי צווי המצות כלם אמר שלש רגלים תחג לי בשנה ופירש שלשתם ואחר את חג המצות וגו' וכלל הדברים באמרו שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני האדון ה' ר"ל כי אין הכוונה בחגיגה כדי לאכול ולשתות כי אם כדי להראות את פני אדון העולמים. וביאר גם בזה שהמצוה ינהג בזכרים לא בנשי' ולא יהיה סבה להרבות זנות כמו שהיה באומות הסכלות כי ילכו האנשים על הנשים אל בית אלהיהם ויזנו שמה. והנה הוסיף לומר עוד לא תזבח על חמץ גו' ראשית בכורי אדמתך גו' לא תבשל גדי גו' ויראה שהמצות באו הנה בלי סדר והכרח כלל אבל אחשוב שלפי שזכר שלשת הרגלים נתן בכל אחד מהם מצוה אחת. ולזה בענין חג הפסח אמר לא תזבח על חמץ דם זבחי ולא ילין חלב חגי עד בקר שהוא מענין הפסח כמו מה שאמר בפרשת כי תשא ולא ילין לבקר זבח חג הפסח. ובענין חג השבועות אמר ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלדיך כי זמן הבאת הבכורים הוא בחג ההוא ולכן אמר בו וחג הקציר בכורי מעשיך כי בו יביאו הבכורים. ובענין חג הסוכות אמר לא תבשל גדי בחלב אמו והענין בזה התבאר אחרי שידעתי שבזמן ההוא היה מנהג קדום בכל רועה צאן שהם יתקבצו לדבר בעניניהם ובתקון הנהגותיהם והיה מאכלם גדי בחלב כפשוטו וכן כל מיני תבשיל בשר בחלב כפשוטו וגם היום הזה נמשך המנהג ברועים אשר בקשט"ילייא כי בזמן הזה יתקבצו יום אחד לדבר בהנהגתם וקוראים לו בלשונם מיש"טה ובו ביום התבאר בלי ספק שזה מאכלם מן הבא בידם מנחה הנה לסבה הזאת הזהיר האל יתי' שלא יבשלו גדי בחלב אמו וה"ה לכל בשר וחלב כמו שבא בקבלתם האמתית בכל זמן ובפרט בחג הסוכות כמנהג העמים כלם: והרב המורה בפרק מ"ח חלק ג' כתב טעם קרוב לזה באיסור בשר בחלב תראה אותו מדבריו. והנה סמך לזה מאמרו הנה אנכי שולח מלאך לפניך להודיע למה שהיה הכוונה האלדית בכל זה להביא העם לארן הנבחרת כדי להנהיגה שם בלי אמצעי כמו שיעד עליו הנה ההוצאה ממצרים לשלמות גופם ומתן תורה לשלמות נפשם הוצרך להיות בו יתי' בלי אמצעי אחר אבל אחרי הגאולה ומתן תורה בהיותם במדבר עד בואם אל ארץ נושבת לא יהיה כן תמיד ולכן אמר אליהם אל

תחשבו שתמיד תושגחו כאשר היה עד הנה ממנו יתי בלי אמצעי כי טבע המדבר לא יסבול הדבקות האלדי וההנהגה בלי אמצעי אם לא בנס ופלא אין ראוי לעשותו לפי שאין הכרח אליו ולזה היה די שילך לפניהם מלאך עד בואם אל ארץ ישראל לא עוד. וזהו אמרו הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך ולהביאך אל המקו' אשר הכינותי ר"ל אין המלאך שליח להנהגה תמידית ולא להנהיג בארץ הנבחרת לא יום אחד ולא יומים כ"א לשמרך בדרך ולהביאך אל הארץ ההיא שהוא המקום שהכין לעמו ואחרי היותם שם לא ילך לפניהם מלאך כי ילך לפניהם ה' ושמה תדבק בהם השגחתו בלי אמצעי כמו שיעד לאברהם אבינו. והנה משה אדוננו ע"ה לא בקש עליו לפי שראה היותו דבר הגון וראוי ושאינו מן הדין שיעשה עמהם האל יתי הגדול שבכל הנסים תמידי בארץ ההיא המונע אליו בלי הכרח. וראה כי עוד מעט ימים או עשור ילכו לארץ הנבחרת ויראה אליהם כבוד ה' ואין אם כן בזה מהזרות ולא מהעול כלל. ואינו מהתימה כי הנה אדון הנביאים לא בקש מהאל יתי שיעשה נס גדול מזולת הכרח רב כי הוא לא בקש על המן ועננ כבוד והבאר והגלות שכינה בהר סיני לבלתי מוכנים בטבעם. אבל מה שנעשה מזה היה מהרצון האלדי המוחלט בחסדו לא שיבקש עליו אדוננו משה ע"ה. ולזה שתק הנה ולא בקש עליו עם היות שבהליכת המלאך תהיה מעלתו שפלה ממה שהיה עד הנה. אך אמנם למה שירד לעומק המחשבה האלדית וראה שהמדבר הגדול והנורא היה בלתי מוכן ומונע בטבעו לדבקות האלדי ושבמהרה יבאו לארץ כפי מחשבתו ויבוא אליהם האור האלדי כבראשונה קבל הענין בתקותו שאחרי ימים מעטים תשוב עטרה ליושנה בארץ המוכנת לזה וזהו אמרו כי אם שמוע תשמע בקלו ועשית כל אשר אדבר ואיבתי וגו'. ואמר ג"כ והכחדתיו הנה ביאר שכיבוש האויבים יהיה על ידו יתי בלי אמצעי לא על ידי המלאך הנה התבאר ממה שאמרתי ששליחות המלאך היה בדין כפי טבע המדבר ושלא היה שליחותו תמידי כמו שחשבו המפרשים ושלהיותו דבר ראוי לא בקש משה ע"ה והותרו בזה הספק הא' והב' שזכרתי:

פרק טז

בהיתר הספק הרביעי. עם היות הספק הרביעי עצום מאד הנה עם ההבנה במה שאמרתי אין היתרו ממה שיקשה. וזה כי כפי מה שפירשתי היה הכוונה האלדית במלאך השלוח שכל נבדל ינהיג העם ברצונו ובחירתו לא שיהיה במדרגת הכלי אבל כי להיות המדבר ארץ בטבעי בלתי מוכנת לשתדבק שם השפע וההנהגה האלדית היה מפקיד עליהם מלאך מליץ ינהגם במדבר עד בואם אל ארץ אשר ה' דורש אותה היא ארץ

אחוזתם. והבטולי׳ שזכרתי לדעת הזה הנה היתרם הוא בזה האופן אם הראשון והוא היות א״כ העם הנבחר שוה לשאר האומות בלי יתרון כלל. הנה היתרו הוא שהמה יתחלפו משאר האומו׳ ויתעלו מהם מצד המנהיג ומצד ההנהגה כי מנהיגי האומות הם שרי מעלה העלולים ומנהיג ישראל יהיה העלול הראשון היושב ראשונה במלכות המשפיע ביתר השרים וקראוהו חז״ל מטט״רון ששמו כשם רבו ואם מצד ההנהגה כי הנה שאר השרים תהיה הנהגתם לעמם ולאומתם כפי טבע הארץ וכפי שעת תולדותם מצד המערכת השממיי מצורף לזה השתדלות האנשים בסבות הנאותות להגיע אל הטוב הנכסף אליהם. אמנם המלאך הממונה על ישראל ינהגם על פי התורה צוה לנו משה וכפי מה שיקים כל אחד מהם משפטי התורה ומצותיה חוקים ומשפטים צדיקים יהיה הצלחתו עם היות הענין הפך המנהג הטבעי ובחלוף המערכה. ויהיה ערך הנהגתו לקיום המצות יחס שאר השרים אל המערכה השמימיית כי כמו שהם יישירו האנשים אל אשר יהיה שמה רוח המזל והמערכה ככה המלאך הגואל לישראל ינהגם לקיום המצות וכפי שמירתם תהיה הטוב והרע. ולכן היה המלאך הזה הוא השר הראשון העלול ראשונה מהאל יתי׳ לפי שיוכל לשנות סדרי המערכה להטיב לעם או להענישם על פי מעשיהם כמו שאמרתי׳:

והביטול השני מענין ההשגחה הפרטית כפי פרטי הפעולות שיראה סותר היותה על ידי אמצעיים הנה אומר בהיתרו שהיות ההנהגה על ידי מלאך לא יסתור דבר מההשגחה הפרטית כי הנה הפנה הזאת כפי המובן מדברי הרב האלדי ויתר החכמים חדשים גם ישנים הלא היא שהמין האנושי בפרט מבין שאר ההוים הנפסדים הוא מושגח במעשיו השגחה פרטית וכל עניני אישיו מה שישיגם מהטוב והרע נמשך אחר הדין כפי פעולותיו לא במקרה כדעת הפילוסוף ולא כרצון פשוט כדעת כתות הסכלים הישמעאלים אם כן כשהפקיד הש״י משרתיו עושי רצונו על עם ועם להנהיגם על פי מעשיהם כבר נאמר בהם שהם מושגחים השגחה פרטית עם שיהיה ע״י אמצעי וכפי מעלת האמצעי המנהיג ואופן ההנהגה ר״ל היותה על פי התורה והמצות יובדלו ישראל משאר האומות אבל אדוננו משה ע״ה לסבות שאזכור בזה המאמר בקש מהאל יתי׳ שני הדברים שתהיה השגחתו פרטית ושלא תהיה על ידי אמצעי גם בהיותם במדבר הבלתי מוכן אליו ושמצד טבעו ימנעהו והנה בקש זה בפרשׁ׳ כי תשא אחרי עון העגל ולא בקשו במקום הזה כשבאתהו הדבור הנה אנכי שולח מלאך לפניך לסבה עצמית שאזכור בפ״כב מזה המאמר ושם אבאר אם יצא היעוד הזה לפעל מביאת המלאך ואם יצא לפעל באיזה זמן היה. ואם לא יצא לפעל מה היה הסבה בזה שהוא הספק השלישי שזכרתי

בפרש' לא הותר עדינה כפי ענין המאמר: ואמנם ביאת המלאך ליהושע לא היה להנהיג את העם כמו שחשבו המפרשים כי אם לפי שיהושע היה משתדל בדברים יעשה אותם כדרך הלוחמים בדרך אינושי ויחשוב שבתחבולות יעשה לו מלחמה והעיר תנתן בידו בחזקתו ותקון המלחמה. לכן בא המלאך להודיעו שאין הענין כן ושליי' הישועה והוא ילחם להם. וזהו אמרו של נעלך מעל רגלך ר"ל כי אין המלחמה אנושית יצטרכו בה לקשר וחנית וכידון אבל היה אלדות ולכן ראוי אליו שיכתות חניתותיהם למזמרות ולא ילמדו עוד מלחמה וזה רמז במנעלים או יאמר על המחשבות שהיו בלבו על המלחמה וכזה נאמר למשה רבו על המחשבות החומריות של נעליך מעל רגליך. ונתן הסבה למה לא יצדקו בו תחבולות מלחמה ואמר כי המקום אשר אתה עומד עליו קדש הוא ר"ל שהעיר תלכד בנס ופלא ויהיה חרם ליי' ודבר קדוש ונבדל זהו אמרו ויעש יהושע כן ר"ל שחדל מהלחם בעיר ובא לו זה הדבור ע"י מלאך כיתר הנביאים לפי שאינו במעלת משה רבו שלא היה נבואתו ע"י מלאך כמו שהתבאר במקום אחר. התבאר א"כ שדבור המלאך אל יהושע אינו ממה שיורה היות העם הנבחר נמסר להנהגתו. ומה שאמרו חז"ל אני שבאתי למשה רבך ולא קבלני אין כוונתם להנהגת העם כי אם היה כן היה לו לומר אני שבאתי לישראל בימי משה אבל אמר למשה רבך לפי שהיה כוונתו שמשה לא קבל שתהיה נבואתו על ידי מלאך ולא אמצעי אחר ולא קבלו ונבואת יהושע יחוייב שתהיה על ידו. ואיפשר שזה דעת המדרש ולא המדרש הוא העיקר כי אם הפשט האמתי וכבר דברנו בזה בפרק הראשון מהמאמר הזה. ומשם יתבאר מה ענין אמרו המלאך הגואל אותי מכל רע והוא ישלח מלאכו לפניך ויסע מלאך האלדים ההולך לפני מחנה ישראל ומאמר הנביא ומלאך פניו הושיעם שבכל המקומות האלה ודומיהם בא המלאך על צד הכלי שיכין הש"י לעשות מעשהו והוא המין השני מהאמצעיים שזכרתי בפ"ד ואינם מהמין הראשון מהאמצעיים הבחיריים המנהיגים וזהו אמרו ומלאך פניו הושיעם כי הצווי מפניו יצא והמלאך יפעלהו כאחד מהכלים כמו שכבר זכרתי. התבאר א"כ שהעם על כל פנים הוא מושגח מהש"י בלי אמצעי ושבמדבר לצורך הארץ היה שולח מלאך ושזה לא יסתור פנת ההשגחה ומעלת העם והשכר והעונש על פי המצות:

פרק יז

בהיתר הספק ה' והו'. למה שהיה כמו שאמרתי הנהגי המלאך שומרת יחס וערך מוגבל במקבלים הזהיר האל יתי שבהנהגת המלאך שינהיג ישראל במדבר ישמרו ההכנה הראויה וזה כשישמעו דבריו ויעשו מה שיצוה ושלא יעשו מה שימנע מהם עשותו וזהו

אמרו השמר מפניו ושמע בקולו וזה במצות עשה שיצוה. אל תמר בו וזה במצות לא תעשה. ונתן הסבה בשניהם אם למה שאמר אל תמר בו ביאר מיד סבתו ואמר כי לא ישא לפשעכם ר"ל שאין בידו לסלוח אבל יגיעם מהעונש מה שיהיו ראויים אליו כפי הדין. ונתן טעם ג"כ לאמרו ושמע בקולו ואמר כי שמי בקרבו ר"ל כי בשמי ידבר כמו שתרגם אנקלוס ארי בשמי מימריה ולכן ראוי שתשמעו בקולו ותעשו מצותיו. והנה אמר עוד כי אם שמוע תשמע בקולו ועשית כל אשר אדבר ואיבתי את איביך וגו' לומר שאם ישמעו בקולו הנה יוחלט עליהם שהם עושים דבר השי"י כי דברי המלאך בשם ה' הם. ולכן השומע בקולו הוא באמת עושה דבר האל. והודיעם שלא יחשבו שהמלאך הדובר בם במדבר הוא יכבוש את הארץ לפניהם וינהגם וישגיח בם אחרי היותם בארץ כי לא יהיה כן אבל האל ית' בעצמו ובכבודו הוא ילחם להם וזהו ואיבתי את איביך וצרתי את צרריך כי הכבוש יהיה על ידי האל לא על ידי המלאך. והנה הוסיף לומר עוד כי ילך מלאכי לפניך שיראה מותר לתת טעם למה שאמר ואיבתי את איביך ר"ל אם אמרתי שלא יהיה כבוש הארץ על ידי המלאך הוא לפי שהמלאך לא ינהג כי אם במדבר עד בואם לארץ לא עוד ולכן אחרי הכנסם לארץ לא תהיה ההנהגה לו ולכן לא יכבוש וזהו כי ילך מלאכי לפניך והביאך אל האמרי והכחדתיו. ר"ל שהמלאך ילך לפניהם ויביאם עדארץ האמרי לבד ולכן אני אהיה המכחיד אותו ויתר האומות לא המלאך הנה התבאר שהמלאך ינהג בהיות ישראל במדבר לא עוד ושהוא ישגיח בעם בסדר מוגבל מבלי שיהיה לו כח על הכפרה. ובאלה שמות רבה אמרו אל תמר בו אל תמירנו בו ואל תעשה תמורתו ושמא תאמרו הואיל והוא השר לו אנחנו עובדים והוא נושא פשעינו לא ישא לפשעכם לא כמו שכתוב בי נושא עון ופשע אבל הוא לא ישא ע"כ. הנה ביארו שמטבע המלאך הוא שיקיים שליחותו ואין בידו לכפר עון ואמנם אמרו בפרשת כי תשא כי לא אעלה בקרבך כי עם קשה עורף אתה פן אכלך בדרך וגומר הוא להגיד שהמלאך עם שלא יסלח עון ולא יעבור על פשע כמו שזכר כאן הנה יהיה ענשו כפי החטא ויהיה עונש מוגבל שיוכלו שאתו אמנם כאשר ילך הק"בה עמהם הנה כמו שפעמים רבות יכפר בעד חטאתם ברוב חסדיו. ככה במרדם בו אלו יענישם כפי הדין והמשפט הישר יתחייבו כליה לפי שיערך החטא כפי מעלת האל ית' ולהיותו בלתי בעל תכלית השלמות ראוי שיהיה החוטא נענש עונש מופלג בלא תקון והיא הכליה הגמורה אבל המלאך להיות שליחותו מוגבל יהיה שכרו על הטוב וענשו על הרע דבר מוגבל יהיה איפשרי סבלו. הנה התבאר אס כן שאמרו כאן כי לא ישא לפשעכם אינו סותר למה שאמר פן אכלך בדרך ועם מה שאמרתי הותר הספק החמישי והתבאר פי' אמרו כי ילך מלאכי שהוא מענין הספק

הששי. ואמנם צורך הזהרת ע"ז במקום הזה באמרו לא תשתחוה לאלדיהם וגומר הלא הוא לתת אזהרה הכרחית כפי ענין המאמר והיא שלא יחשבו שאחרי שהם בהנהגת המלאך הנה יהיו כיתר האומות המיוחדו' להנהגת המשרתים ושלזה אינו מהגנות אם יעבדו האלודות ההם ככל הגוים אשר סביבותיהם ואם היה שמשה אדוננו אמר באזהרת ע"ז פן תשחיתון ועשיתם לכם פסל תמונת כל וגו' ועבדתם אשר חלק ה' אלדיך אתם לכל העמים תחת כל השמים ואתכם לקח ה' וגומר. ויורה שייחוד הנהגתם מהאל הוא ממה שייחייב ההפרד מהע"ז לכן היה מהראוי אם המלאך ינהגם כשאר שרי האומות שגם המה יעבדו אלדיהם וישתחוו להם כיון שכולם שוים בהנהגת המשרתים וכמו שאמרו חז"ל הואיל והוא השר לו אנחנו עובדים וכו' הנה מפני זה אחרי זכרון הנהגת המלאך הזהירם ואמר לא תשתחוה לאלדיהם ולא תעבדם ולא תעשה כמעשיהם שהוא מאמר כולל כל מיני העבודות והמעשים המתועבים ההם אבל צוה שיעשו בהפך וזהו כי הרס תהרס' ושבר תשבר מצבותיהם ולכן אע"פי שהמלאך ינהגם הנה הם על כל פנים יעבדו את השם הנכבד לבד וזהו אמרו מיד ועבדתם את ה' אלדיכם ר"ל שיעבדו אותו להיותו ה' והוא המחוייב המציאות ית' אשר הוא לבדו ראוי שיעבד ולהיותו אלדיהם כי אע"פ שלהכרח טבע המדבר יבא המלאך להנהיגם הנה אינו הוא אלדיהם כי הוא ית' לבד הוא האל והמשגיח בהם ולפי שלא יאמרו שהאלוהות הזרים ההם מצליחים לעובדיהם כדברי הנשים השאננות ומן אז חדלנו לקטר למלכת השמים והסך לה נסכים חסרנו כל וגומר. הנה בעבור זה אמר שהאל ית' הוא המשפיע הטובות באמת וברכתו היא תעשיר וזכר כלל הטובות אשר כפי הדעת ההמוני יקראו אצל האנשים הצלחה והם ארבעה מינים:

המין האחד מהאנשים הוא מהאומרים שהבריאות והחיים הארוכים הם הצלחת האדם יען הם היותר הכרחיים למציאותו ואם יקנה אותם קנה לעצמו ולא יקנה בזה דבר חצוני לו. **ומהם** אמרו שההצלחה לאדם היא בקנין הבנים לפי שהם ישמרו מציאותו ומינו. וכמו שזכר החוקר בספר הנפש התחכם הטבע להוליד בדומה כדי שיהיה הנפסד באיש נצחיי ומתמיד במינו. עד שבעבור זה אמרו רבים שהיה כוונת חז"ל באמרם מת בלא בנים אין לו חלק לעולם הבא שרוצה לומר שהאיש שלא ישאר ממנו בנים לא יהיה לו חלק בעולם הבא שהוא הדור האחרון שיבוא אחריו כי אם יהיו לו זרעו ירש ארץ ואם לא יהיו לו לא ישאר לו חלק ונחלה בדור ובעולם הבא אחריו בחיים הגופיים האלה:

והמין השלישי מדעות ההמון בהצלחה הוא מהחושבים שהוא הכבוד יען הוא מתעלה האדם ועם נגידים ויועצי ארץ יושיבהו לנצח ואמרו שהכבוד להיותו מיוחס לאל ית'

ולנבדלים כמו שאמר ברוך כבוד ה' ממקומו היה הוא הגדול שבטובות ושמהכבוד המובחר והמעולה ממנו הוא נצחון האויבי' שהוא באמת הכבוד הנקנה ביד חזקה ובזרוע נטויה וכמו שאמרו בני ישראל אל גדעון משל בנו גם אתה גם בנך גם בן בנך כי הושעתנו מיד מדין הנה התלו הכבוד מפני הנצחון:

והמין הרביעי מדעות ההצלחה הוא שהוא העושר והרבוי בכל הקנינים והיה זה מאתם לסבות מהם לחשבם שהעושר סבה לכבוד ולבריאות ולבנים ולחשבם שהעושר וההסתפקות בעצמו וההשפעה על אחרים מהמעלות האלדיות אשר הוא יתי מסתפק בעצמו לא יצטרך לאחר וישפיע על כל הנבראים וכמו שאמר והעושר והכבוד מלפניך הנה בעבור זה חשבו שהעשיר יותר מתדמה לסבה הראשונה ויותר מוצלח ומעולה משאר האנשים:

הנה להיות הסברא בהצלחה האנושיית בעיני ההמון נכללת בארבעת המינים האלה הודיעו יתי שכל אלה מיני ההצלחה הם מאת ה' מן השמים ואינם לא ע"י מלאך ולא ע"י כוכב בהיותם דבקים בו יתי ולכן לא יצטרכו בעבורם לעבוד אלדים אחרים וזהו אמרו ראשונה ועבדתם את ה' אלדיכם וברך את לחמך ואת מימיך והסרתי מחלה מקרבך וזה יעוד על הבריאות שהוא המין הראשון ואמר כי העובד מאהבה לא יצטרך להנהגות הרופאים כי האל יתי יברך מזונותיו ולכן עם היות שיהיה מזונו לחם ומים אף על פי שמלוי הלחם כמו שזכר ב"ם הוא הרע שבמלוי המאכלים והיו גם כן המים היותר רע מהמשקים להיותם יסוד פשוט ולא יזונו הנה עכ"ז האל יתברך יברך מזונותיו לחם צר ומים לחץ ויסיר מקרבם המחלה והבן אמרו והסרתי מחלה כי אמר הסרה לפי שהיה מטבעם מזון הלחם ומשקה המים כשיהיו לבד שיסבבו החולי על כל פנים לכן אמר עם היות המחלה טבעיית שמה אנכי אסיר המחלה מקרבך עם כל רוע המזונות האלה. כ"ש אם יהיו מזונות אחרים טובים שלא יהיה בהם כל חולי וכל מכה. ואמר עוד לא תהיה משכלה ועקרה בארצך את מספר ימיך אמלא. וזהו המין השני מההצלחה שהיא בבני' אמר שהוא המוליד באמת יתן ברכה בתולדותיו וזהו לא תהיה משכלה ועקרה והוא נס מופלא שבכל ארץ ישראל לא יהיה עקר ועקרה ולא ימצא בהם גם כן שכולה וגלמודה. ואמר שלא די שלא יהיה עקרה אבל גם בשעת הלידה לאימותו וזהו את מספר ימיך אמלא כי ימותו כלם אנשים זקנים יבואו בכלח אלי קבר ורד"ק פירשו על זמן הולד בבטן. ואמר עוד את אימתי אשלח לפניך גו' וזהו נגד המין השלישי מההצלחה שהוא בכבוד ושימצא בנצחון האויבי' אמר שישלח לפניו אימתו והוא שיהיו נמוגים ארץ וכל יושביה מפניהם באופן שכאשר ילכו הם לא יעמדו לפניהם פנים בפנים אבל יברחו מהם ובזה

יקנו כבוד הנצחון בלי סכנת המלחמה ואמר עוד בזה שישלח את הצרעה והיא הדבר שיבא לעמים קודם הכנסת ישראל לארץ ולפי שישראל לא יחשבו שהאומות יתגרשו פתאום מהארץ הנבחרת וכאשר לא יהיה הענין כן יאמרו כי מבלתי יכולת ה' לא גרשם פתאום. הודיעם שלא יהיה כן וזהו לא אגרשנו מפניך בשנה אחי פן תהיה הארץ שממה ורבה עליך חית השדה. אבל הודיעם אופן הגרוש וסדורו וזהו מעט מעט אגרשנו גו'. הנה כל זה דבר בענין הנצחון והכבוד שזכר. ואמר עוד ושתי את גבולך גו'. והוא כנגד המין הרביעי מההצלחה שהוא בעושר והקנינים. אמר שברכת ה' היא תעשיר ובהיותם דבקים בו ישים גבולם מים סוף ועד ים פלשתים וממדבר עד הנהר שהם ארצות רבות שראוי שיקראו עושר קיים. ולפי שהמלכים פעמים הרבה קראו בשמותם עלי אדמוי לא להם ויאמרו שהמה אחוזתם כפי הדין מפאת אבותיהם. לכן הודיעם יתי שלא יהיה ישראל בזה האופן אבל כמו שישים גבולם כל הארצות שזכר ככה יתן בידם כל יושבי הארצות ההם ויהיו ארצותם נכבשות כלם אליהם בענין שיקראו קנינם באמת וזהו אמרו עוד כי אתן בידכם את ישבי הארץ. הנה בזה הודיע האל יתי שכלל ההצלחות ההמוניות מלבד האמתיות יבואו מאתו ושהוא רופא כל בשר ומפליא לעשות והוא המוליד באמת והנותן תשועה למלכים והעושר והכבוד מלפניו אשר הם כלל ההצלחות ההם והנה הוסיף לומר עוד לא תכרת להם ולאלדיהם ברית לא ישבו בארצך גומי להודיע שלא יצום על גרוש האויבים ושלא ישבו בארן לפחדו פן ירבה והיה כי תקראנה מלחמה שהמה ילחמו בישראל ועלו מן הארץ. אבל יצוהו זה מפני מה שימשך מחברתם והוא שיעבדו את אלהיהם וזהו פן יחטיאו אותך לי ולפי שלא יבטחו בצדקתם ואמונתם אמר כי תעבד את אלהיהם כי יהיה לך למוקש רוצה לומר ידעתי בני ידעתי כי אם ישבו בקרבך אתה תבוא לעבוד אלהיהם וזה להיותם לך בזה למוקש. ומזה הצד איננו מהאכזריות שלא ישבו בקרבך: הנה התבאר מזה פירוש הפסוקים והיתר הספק הה' והוי שזכרתי בפרשה:

פרק יח

בהיתר הספק השביעי והשמיני ופירוש הפרשה וסדר המעמד הנבחר האלדי. כפי הסכמת החכם ר"א והר"מבן נ"ע שהטיבו לראות בסדר המעמד הנבחר ובקישור הפרשיות וישובן כפי סדרן. הנה ישראל באו מדבר סיני בחדש השלישי ביום הראשון לחדש ומשה ע"ה עלה אל האלדים בהשכמת היום השני לחדש ובו ביום בא לעם בדבר ה' ובהשכמת היום השלישי לחדש עלה אל ההר להגיד את דברי העם ואז צוהו יתי לך אל העם וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם והיו נכנים ליום השלישי שהיה יום

ששי לחדש לקבל התורה ובאותו היום הששי היה קול השופר ונגש משה לבדו אל הערפל אשר שם האלדים וקבל עשרת הדברות ושמעו העם מהשם אנכי ולא יהיה לך כמו שקבלו חז"ל ואחרי הדברות כלם נקבצו זקני העם ושטריו ואמרו למשה דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלדים פן נמות והודו לו אמונת הנבואה ונתחייבו לשמור ולעשות ככל דברי האלהים ושם נאמ' לך אמר להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמד עמדי ואדברה אליך את כל המצוה והעם לא רצו ללכת לאהליהם אבל אמר ויעמד העם מרחק ומשה נגש אל הערפל ואז נאמר לו פרשת כה תאמר אל בני ישראל אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם גו' ופרשת ואלה המשפטים כלה ופרש' הנה אנכי שולח מלאך לפניך לסבה שקדמה. והזהיר על הע"ז אשר יעבדו גויי הארץ אשר המלאך יביאם שמה שלא ישתחוו לה. אבל יהרסו אותה כי לא יצטרכו כי אם לעבוד השם הנכבי אשר כל ההצלחו' ממנו כמו שאמרתי ואחרי שנאמר כל זה למשה בהר ורצה לרדת ללמד העם צוהו השם יתי ובא לו דבור ואל משה אמר עלה אל ה'. ר"ל שאחרי רדתו יעלה פעם אחרת והכהנים ושבעים איש מזקני ישראל עמו ושישתחוו מרחוק ונגש משה לבדו והם לא יגשו והיה זה לסבה שאזכור בזה הפי והנה כל הדבורים האלה נאמרו למשה ביום הששי לחדש והעם היה יושב מרחוק משתאה מחריש עד בא משה. ואז ירד אדון הנביאים ויספר לעם ביום ההוא את כל דברי ה' ואת כל המשפטים ור"ל את כל דברי ה' עשרת הדברות ופרשת כה תאמר אל בני ישראל אתם ראיתם גומר ופרשת הנה אנכי שולח מלאך וגומר ובאמרו ואת כל המשפטים רצה כל הדינים שנאמרו לו בפרשת ואלה המשפטים והנה זכרה התורה שהם ענו למשה כל אשר דבר ה' נעשה. ואז כתב המחוקק ע"ה על ספר את כל דברי ה' הקודמים והיה כל זה שאמרתי ביום הששי יום מתן תורה עד הערב. והשכים בבקר שהוא יום השביעי לחדש ובנה מזבח תחת ההר ושתים עשרה מצבה לשנים עשר שבטי ישראל והיה זה להודות לשם ה' על נתינת התורה וכדי להכניס ישראל בברית חדשה בדם הברית לקיים את כל התורה. ושלח נערי בני ישראל שהם הבחורים משרתיהם שיוכלו לעשות אותם הזבחים שהיו מקריבים פרים גדולים או היו נערי בניישראל הבכורות כדע' המתרגי ויעלו עלת ויזבחו זבחים שלמים להי' פרים ולקח חצי הדם ושם באגנות וחצי הדם זרק על המזבח והיה זה להורות שהעם הנבחר יתאחדו עם הש"י כמו שהדם עצמו נושא הנפש הוא אחד בעצמו ולכן היה חצי הדם להי' בזריקה וחציו לזרוק על העם. וקודם קבול הברית לקח משה ספר התורה שכתב ביום הששי שעבר ויקרא באזני העם לאמר אם היה דעתם להקים את דברי התורה ולקיימה אחרי המחשבה ומה שהסכימו כל אותו הלילה והם השיבו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע.

ר"ל עם היות המצות והמשפטים רבות מאד הנה עם כל זה דע נא וראה שכל אשר דבר ה' נעשה ונקיים. ולא די המצות האלה שאמרת כלם אבל גם מצות אחרות אם תצוה עוד ג"כ נשמע ונעשה וזהו אמרו ונשמע או יהיה פי' ונשמע שישמעו אל דברי המלאך כמו שהזכיר ואמר השמר מפניו ושמע בקלו: ואחרי קבלם על עצמם המצות אז לקח משה את הדם וזרק על העם ואמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם על כל הדברים האלה ואחרי כל הפעולות האלה קיים מה שצוהו ית' באחרונה מעלותו להר פעם אחרת כמו שצוה ואל משה אמר עלה אל ה' וזהו אמרו כאן ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל: ואמנם בצורך העליה הזאת אחשוב אני ע"ד הפשט שלמה שהיה ביאת המלאך לעם דבר איפשר שיסבב בהם שיטעו באלהותו ויעבדו אותו כיתר האומות העובדות לאלהיהם. הנה בעבור זה צוה ית' למשה עלה אל ה' אתה וגו'. וכל זה כדי שישיגו אדנות השם ית' והיותו מושל בשכלים הנבדלים כלם ובגלגלים ושהוא אלדי האלדים ואדוני האדונים גבוה מעל גבוה כמו שיתבאר שנכלל העיון הזה בהשגת הזקנים. והנה עלה עמהם אדוננו משה לא להיותו צריך לכמו ההשגה ההיא אבל להיותם בלתי ראויים אליה מעצמ' אם לא תצטרף אליהם שלמות משה ע"ה אשר באמצעותו יהיו הם מוכנים וכמו שאמר ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם. האמנם למה שלא היה הענין שוה בהם ואינם משתוים בהשגה ההיא אמר ונגש משה לבדו אל ה' והם לא יגשו כלומר שבהשגה ההיא לא יגיעו הזקנים למעלת משה ולא יעלו אליה. והעם לא יעלה למעלת הזקנים ההם וזהו אמרו והעם לא יעלו עמו שלא ישתתפו בהשגה ההיא כמו הזקנים שישתתפו בה עם היות שלא ישתוו באופן ההשגה וכבר יסבול פשט הכתוב שאמרו ויראו את אלדי ישראל יכלול משה ואהרן והזקנים כלם וזהו ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא וגומר ויראו את אלדי ישראל כי כלם יוכללו בראיה ההיא. והיותר נכון בעיני שההשגה הזאת לאצילי בני ישראל נתיחסה לבד ושצורך עלית משה עמהם אינה לענין השגתם אבל השם יתברך צוה למשה שיעלה הוא והזקנים כל אחד מהם לענין מתחלף. אם הזקנים לענין השגתם שיזכור ואם משה כדי לעלות אל ראש ההר לקבל הלחות. וזהו אמרו ונגש משה לבדו והם לא יגשו להגיד כי יפרד מהם לעמוד בגורלו והמה לא יעלו כי דבר אין לו ולהם שמה. ולזה זכר ראשונה צורך עלית הזקנים ואמר ויראו את אלדי ישראל גומר כי בזקנים לבד ידבר. וזכר צורך עלית משה באמרו מיד ויאמר ה' אל משה עלה אלי ההרה והיה שם ואתנה לך את לחות האבן וגומר. הנה ביארתי צורך עלית כלם כל אחד מהם ר"ל משה לבדו והזקנים לבדם לענין מתחלף והותרו בזה הספק הז' והח' שזכרתי: ואמנם אמרו ואל משה אמר עלה אל ה'

ונגש משה לבדו אל ה' גומר. ולא אמר עלה אלי ונגש אלי כמו שאמר עלה אלי ההרה. כבר ראית דעת המפרשים שכן דרך הכתוב ושהוא כמו שנאמר מאת ה' מן השמים. והוקע אותם לה' נגד השמש אבל אני אחשוב בכלם שלא היה החלוף הגדול הזה מבלי סבה. ודעתי בזה שאחרי שהודיעו יתעלה שליחות המלאך והזהיר השמר מפניו ושמע בקולו הנה מיד התחיל המלאך לדבר את משה בשם האל והוא אמרו ואל משה אמר עלה אל ה' ר"ל ואל משה אמר המלאך הנזכר עלה אל ה' ונגש משה לבדו אל ה' כי יצוה המלאך בשם ה' אל עולם שיעלה משה להר והזקנים כדי להשיג השגתם שזכר ויהיה זה קודם שתתחיל הנהגת המלאך להודיע שההשגה היא מהאל ולא מהמלאך ולפי זה התחיל לצאת לפעל במקום הזה שליחות המלאך. אבל במסכת סנהדרין נאמר אמר ליה ההוא לרב אידי כתיב ואל משה אמר עלה אל ה'. עלה אלי מיבעי ליה אמר ליה זה מטטרון ששמו כשם רבו דכתיב כי שמי בקרבו אי הכי פלחו ליה כדכתיב השמר מפניו ושמע בקלו. אמר ליה אל תמר בו כתיב אל תמירנו בו אי הכי מאי לא ישא לפשעכם א"ל הימנותא בידך דאפילו בפרוקנא לא קבילניה דכתיב ויאמר אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה. וכפי מה שפי' הרמב"ן ז"ל בדבריהם יהיה פי' הכתוב ואל משה אמר השם יתי עלה אל מטטרון שנקרא ה' אתה ואהרן גו'. ויהיה אם כן צורך העליה לדעת חז"ל כפי מה שאחשוב שיעלו לקבל האצילות מהמלאך הנזכר שילך לפניהם. ולכן בא זה הדבור אחרי פרשת הנה אנכי שולח מלאך לפניך ואמר שמאצילות המלאך ההוא יקבל כל אחד כפי הכנתו וזהו ונגש משה לבדו אל ה' והם לא יגשו ויהיו לדבריהם ויראו את אלדי ישראל כולל למשה ולזקנים כמו שפירשתי אני. זהו הנראה אלי לפרש כפי דעתם בזה. ומה שזכרתי אני יראה יותר נכון ואמתי בפשט הכתוב:

פרק יט

בהיתר הספק התשיעי שזכרתי בפרשה. הנה זכרה התורה התמימה שאחרי כל המעשים האלה שעשה אדוננו משה ע"ה בקיום התורה עם העם ראה לקיים מה שצווה וזהו ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל. ובזה מההודעה בעלייה ובהשתחוות מרחוק ובהגשת משה לבדו והם לא יגשו והעם לא יעלו עמו גו' ושם ראו את אלדי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספי' וכעצם השמים לטהר. ואשר אחשוב אני בהשגה הזאת והוראת המשל הזה הוא שלבנת הספיר היה משל לעולם השכלים הנבדלים להיותם ספיריים וזכים בטבעם נבדלים מהחומריות והעובי. ובדברי יחזקאל ע"ה בא הלשון הזה גם כן על השכלים הנבדלים אמר בתחלת נבואתו וממעל לרקיע

אשר על ראשם כמראה אבן ספיר דמות כסא ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה וזה נאמר על השכלים הנבדלי' מחומר וגם כפי דעת הרב המורה בפי' הנבואה לא ימלט מזה וכמו שאוכיח בע"ה בפ"כד מזה המאמר: ובמראה השני' אמר פעם אחרת הנביא יחזקאל וארא והנה אל הרקיע אשר על ראש הכרבים כאבן ספיר כמראה דמות כסא נראה עליהם הנך רואה בעיניך שלבנת הספיר הוא משל נמשך בדבריהם על המלאכים השכליים כי היה הספיריות משל נאות להפשט והזכות מחומר כמו שאמרתי. וכמו שהספיר אין לו גוון בעצמו והוא יקבל כל המראים ככה השכלים הנבדלים אין להם גשם עם היות שיראו אותם הנביאים בלבוש בשר ואש ורוח: ואמנם אמר כמעשה לבנת הספיר ולא אמר כלבנת הספיר לפי שהספיר בתולדתו לא ימצא בו מהזוהר והבהירות כי אם אחרי שבמלאכה יתוקן במעשה הראוי ואז יהיה הספיר בהיר מאד והוא נקרא בלשון מתקני האבנים לושט"רי בלשון עם לועז: ואמנם אמרו וכעצם השמים לטהר אינו משל לדעתי אבל הוא כפשוטו נאמר על הגרם השממיי ועצם השמים ירצה היותר עצמי שבגלגלים והוא הגלגל העליון המקיף בכל כי להיותו הקודם שבהם בעצם וסבה אמר כעצם השמים והטהר הוא רמז לפשיטות ושהוא פשוט בלי הרכבה חומרית. ולכן אמר וכעצם השמים ולא כמו שפירש רש"י ז"ל שהוא לשון מראה ואינו כן כי שם העצם לא יאמר על המראה שהוא מקרה: והיה כוונת המאמר שזקני ישראל ראו והשיגו בנבואתם שהאל ית' הוא המשגיח בעצמו בעולי' השפל הזה בעם הנבחר אשר בחר לנחלה לו והוא המשגיח בעולם השכלים הנבדלים ומשפיע בהם הטוב והמציאות והוא גם כן מניע בעצמו הגלגל העליון אשר בתנועתו יתנועעו הכל והוא א"כ המושל והמנהיג בכל העולמות והוא קדוש בעולם המלאכים וקדוש בעולם הגלגלים וקדוש בעולם השפל הזה. וזהו אמרו ויראו את אלדי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטהר ר"ל ראו שהשם ית' שהוא אלוה ישראל ומשגיח בעצמו והוציאם ממצרים ונתן להם את התורה הוא עצמו המנהיג את התחתונים והוא מנהיג את העליונים כלם השכלים הנבדלים והגלגלים. וזהו וכעצם השמים לטהר ר"ל וגם כן מניע הגרמים השממיים. והוא על דרך אמרו כי ה' אלדיכם הוא אלדי האלדים ואדוני האדונים ר"ל כי המשגיח בכם הוא המשגיח באלדים שהם השכלים הנבדלים והוא המשגיח בגרמים השממיים שהם אדונים על הגשמים השפלים האלה. כמו שדרשוהו במכילתא והביאו הרב המורה בפ"ד ח"ב מספרו כמו שכבר זכרתי פעמים והנה אמר וכעצם השמים בכ' עם שאינו משל כפי מה שפירשתי לא לדמיון והשואה אבל יהיה הכ' הזה מיותרת כמו שכתב רבי' יונה שיש בכתוב כ"ף בתחלת המלות ואינה נותנת טעם בדברים והביא מזה

המין כשגגה שיוצא מלפני השליט. ותדבר אליו כדברים האלה. ותקראנה אתי כאלה. כמעט וגרים בה ורבים אחרים שאין להם צורך בכתוב ואיפשר עוד שיהיה הכ' כאן להשואת בין שני דברים והדמותם כמו כמוני כמוך כמו שכתב ן' פורפיט והביאו ראב"ע ז"ל על כי כמוך כפרעה ואמר שמעשה לבנת הספיר הוא תחת רגלי האל ומסבתו ותחת כפות רגליו כמו שעצם השמים הם ג"כ תחת רגליו כי הדברים שיתדמו בענין אחד יאמר בהם כ"ף הדמיון: והנה צורך ההשגה הזאת לזקנים היה כדי שידעו שהמלאך השלוח אליהם הוא שליח האל ואין בו צד אלהות כי אם היכולת המסור אליו ממנו וכל זה כדי שלא יטעו בו כמו שאמרתי במה שעבר: ואמנם אמרו ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו אחשוב שהאצילים ההם אינם הזקנים שזכר אבל היו שאר החכמי' ראשי המטות שהיו מתיצבים בתחתית ההר ולא הגיעו למעלת הנבואה הזכה כזקנים שעלו להר ולזה קראם בשם אחר אצילים כי היו הם נאצלים מהעם בשלמות מה אבל לא הגיעו למעלת הזקנים ואמר לא שלח ידו להגיד שהאל ית' לא שלח יד נבואתו אליהם ולא בא אליהם השפע כמדרגת אהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל. אבל זכו להשגה מועטת וחזיון קצר אלדי וזהו אמרו לבד ויחזו את האלדים כלומר שהשיגו מציאות האל בהשגה כללית בלתי מושלמת. ויהיה לא שלח ידו מלשו' היתה עלי יד ה' שהוא מין ממיני הנבואה כי היה כמו שראית מדברי הרב המורה הנבואה האלדית בשני מינים חלום ומראה. ואין ההבדל ביניהם מצד הפועל כי הוא בכל אחד מהם האל ית' באמצעות השכל הפועל ולא יובדלו גם כן מצד המקבל השפע כי היה בשניהם הכח הדברי תחלה ואחר כך הכח המדמה ולא יובדלו גם כן בבטול החושים בעת השפע וההשתמשות בהם לפי שכבר בא בדבריו שהנבואה באיזה מין שיהיה יתבטלו ההרגשות כלם ותחדל כל השגה חומרית וחושיית אבל יתחלפו החלום מהמראה מצד הכנת האדם בעת קבול השפע כי בהיותו ישן כדרך כל הארץ ונחה עליו רוח ה' נקרא חלום נבואיי. ואם היה בהקיץ פעם בחוץ פעם ברחובות ובאתהו אז השפע הנבואיי תקרא מראה. וכפי שרשי הרב המורה שהפליא תושיה בענין הנבואה אין החלום והמראה שוים בשלמות ומעלה אבל היה המראה מעלה שלימה והחלום הוא מדרגה למטה ממנה תראה דבריו בפ"מו ח"א ובפ"מא ובפ"מה ח"ב מספרו באמרו בפ"מה הנזכר ז"ל והעליונה והשלימה שבהם שיתנבא במראה בכלל. אמר גם כן שבחלום הנבואיי לא ירחיק שיראה הנביא כאלו השם ידבר עמו. אבל אם איפשר שיראה הנביא ג"כ במראה הנבואה כאלו השם ידבר עמו הוא רחוק אצלו ולא יגיע פעל הכח המדמה לזה. והסבה בזה לדעתי היה כי בבא השפע לאדם בהיותו ישן הנה ימצאהו מבולבל שקוע הדמיון והוא בו מתהפך

בתחבולותיו בלתי משועבד לשכל להיותו בעת השינה זמן התגברות המדמה ולכן תהיה השפע ההוא בחלום בלתי מסודר כי יגבר הכח המדמה על השכליי ואינו רחוק שבהתגברות המדמה שמה יחקה כאלו השם ידבר עמו עם היותו בלתי אמתי. כי תגבורת המדמה יקח הדבר הכוזב תמורת האמתי אבל בבא השפע לאדם בהיותו בעת היקיצה ימצא השכל גובר ופועל פעולתו והמדמה מסודר תחתיו כפי מה שראוי בעת היקיצה ויהיה הנבואה זכה וברורה להיות רוב השפע על הכח הדברי והמדמה מסודר להשכל כראוי ולכן היה המראה יותר מעולה מהחלום והרחיק הרב האלדי שיראה הנביא בעת המראה כאלו השם ידבר עמו לפי שהדמיון אינו משובש לחקות דבר שאינו אמתי כמו שהוא בחלום להשתבשו בסבת השינה הקודמת ולהיותו בעת המראה בטוב שבסדור הוא רחוק שיחקה מה שהוא בלתי אפשר: וכלל הדברים האלה כלם שמהנבואה חלום ומראה ושהמראה מדרגה מעולה ונשלמת מהחלום. והרב עצמו אמר שיד ה' היא ממין המראה תראה דבריו בתחלת פמ"א ח"ב ז"ל איני צריך לבאר החלום מה הוא אמנם המראה והוא אמרו במראה אליו אתודע והיא אשר תקרא מראה הנבואה ותקרא ג"כ יד ה' ותקרא ג"כ מחזה הוא ענין איום ונורא מחריד מחובר לנביא בעת היקיצה עכ"ל: הנך רואה ממה שאמר הרב מחובר לנביא בעת היקיצה ההבדל שזכרתי מהחלום למראה ותדע שיד ה' היא המדרגה היותר עליונה שבנבואה ולכן אמר שעם היות שהגיעו אליה הזקנים בהשגתם הנה האצילים לא הגיעו אליה וזהו לא שלח ידו. והנה הרחבנו בזה ליוקר הדרוש. ואמר ויאכלו וישתו להגיד כי האצילים למה שלא היתה עליהם יד ה' לא הוצרכו להתבודד ולהתפרד מהמאכל והמשתה כמו שנפרדו ממנו משה והזקנים שזכר. אבל האצילים אכלו ושתו. ואיפשר שהיה אכילתם מהשלמים שעשה משה קודם עלותו כדברי ר"א ז"ל: התבאר מזה שהאצילים אינם הזקנים ושלא נכפל ללא צורך אמרו ויחזו את האלהים ובא ויאכלו וישתו במקום הראוי והותר בזה הספק התשיעי לדעתי. ולפי שהרב המורה הביא לדעתו בהשגת הזקנים שני עדים ממאמר רבי אליעזר הגדול ומדברי יחזקאל במרכבה ראוי שאחקור עליהם ואשתדל לבאר הזמת עדותם או הכחשתם או פירושם באופן אחר. אבל כדי שלא נעשה הפסקה בביאור הפרשה ראיתי להניחם לאחרית המאמר בשני פרקים יבאו בזה בג"ה:

פרק כ

בהיתר הספק העשירי והשלמת ביאור הפרשה. יען וביען היה התכלית הנכסף בעליה הנעלת הזאת התיחדות אדון הנביאים בהר ושבתו שם לקבל התורה והמצות. לכן

אחרי זכרון השגת הזקנים הנכבדת והשגי האצילים כפי איפשרותם. בא הדבור למשה אדוננו עלה אלי ההרה והיה שם ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורתם. ר"ל שיעלה משם לראש ההר לקבל האצילות האמתי והשפע הנמרץ מהש"י והודיעו שישב שם ימים רבים וזהו אמרו והיה שם ושיקנה בישיבה ההיא שלמות נפשו ראשונה במראות עליונות מראות אלדים וידבק נפשו באלדים כאחד מצבא המרום. ונרמז ג"כ זה באמרו עלה אלי ההרה והיה שם ר"ל שיעלה במעלה עליונה מהדבוק והנבואה ויתמיד בה לא יסור ממנה בעודו בחיים חייתו לפי שמפני הישיבה בהר ישאר מתדבק תמיד מוכן בכל עת לנבואה כמו שאזכור בזה הפרק וזהו והיה שם ומלת שם אינו מההכרח שיורה מקום אבל יאמר פעמים על ההתבודדות והענין אשר הדבור בו ומזה האופן לדעתי אמרו וימת שם משה עבד ה' בארץ מואב על פי ה'. ויקבר אתו בגי בארץ מואב מול בית פעור וגו' כי לפי שאמר למעלה דבור האל ית' למשה אדוננו ושבמראה הנבואה הראהו את כל הארץ זכר שבאותו ההתבודדות הנפלא מת משה ובהיותו מדבר עם השם פנים בפנים הוסר החומ' ממנו ונפשו נשארה קשורה באל ית' ודבקה בו כמו שעינינו הרואו' איש אחד יפליג בהתבודדות עד שיסירו המצנפת מעל ראשו והוא לא ידע בכל אלה אבל הוא מתמי' בהתבודדותו ככה אדון הנביאים להיותו עבד ה' מת שם בהתבודדות הנבואיי ההוא ודומה לזה כתב הרב המורה בפ"נא ח"ג אמר זה לשונו. כשיבא האיש השלם בימים ויקרב למות תוסיף ההשגה ההיא תוספת עצומה ותרבה השמחה בהשגה ההיא עד שתפרד הנפש מהגוף בעת ההנאה ההיא ואל זה הענין רמזו חז"ל באמרם שמשה אהרן ומרים מתו בנשיקה כי נאמר במשה וימת שם משה עבד ה' בארץ מואב על פי ה' ונאמר באהרן על פי ה' וימת שם. וכן אמרו במרים שמתה בנשיקה ולא זכר בה התורה על פי ה' להיותה אשה ואין טוב להזכיר בה זה המשל והכוונה ששלשתי מתו בענין השגה הנאה מרוב החשק ונמשכו החכמים להקרא חוזק ההנאה והחשק נשיקה כאמרו ישקני מנשיקות פיהו וזה המין מן המיתה אשר היא ההמלט מהמות על דרך האמתי לא זכרו חז"ל שהגיע אליו כי עם משה אהרן ומרים עכ"ל הרב. והנה העיר על מה שאמרתי אם לא שסמך זה לאמרו על פי ה'. ואני אחשוב שנרמז במלת שם. והרב עצמו נשתמש מהמלה הזאת בזולת ההכנה המקומית ראה דבריו בראש ספר המדע אמר יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון וכו'. ואמר בסוף ההלכה השנית אין שם מצוי אמת מלבדו. ואי איפשר שיובן ממלת שם ההגבלה המקומית כי האל יתברך אינו מוגבל במקום חלילה ועל הצד הזה ראוי שיובן אמרו הנה והיה שם ר"ל שיתמיד בהתבודדות הנפלא שישיג בהר והנה

אמר שמלבד השלמת עצמו הנה יקנה עוד לשלמות עמו מעלה עליונה והיא התורה האלדית וההנהגה העליונה בכתב ובעל פה כי לחות האבן היה נרמז בכתב מלבד ספר התורה שכתב משה אחרי כן והתורה והמצוה היה המקובלת מפה אל פה. ואמר עוד אשר כתבתי להורותם ויחזור ללחות. להגיד כי לא יצטרך לכתיבה לתקות ספק ופקפוק שיהיה בתורה שבעל פה אבל היתה הכתיבה ממנו ית' כדי להורות לישראל הפעל המופלא האלהי ההוא ר"ל כתיבת הלחות וזהו אמרו אשר כתבתי להורותם. או יאמר שיתן לו לחות האבן והתורה והמצוה שהם עשרת הדברות אשר כתב על הלחות כדי להורות לפניהם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו: והנה ראתה החכמה האלדית לכתוב עיקרי האמונה והמצו' על שתי האבנים לרמוז שהם נצחיות ושכל דברי התורה לנו ולבנינו עד עולם לא יחליפם ולא ימיר אותם ולכן כתבם על האבנים למען יעמדו ימים רבים. ודומה לזה אמר איוב מי יתן איפו ויכתבון מלי מי יתן בספר ויוחקו בעט ברזל ועפרת לעד בצור יחצבון: ומשה ע"ה קיים דבר האל וזהו ויקם משה ויהושע משרתו ויעל משה אל הר האלהים ר"ל ששניהם קמו והלכו אבל יהושע הלוה רבו עד התחום ומשה לבדו עלה אל הר האלהים ולפי שעם היות בעם שרי אלפים ושרי מאות היה מסדר המשפט שכל הדבר הקשה יביאו אל משה הוצרך לצוות משה לזקנים שזכי שבו לנו בזה עד אשר נשוב גומ' מי בעל דברים יגש גו'. ר"ל שבו במקומנו בתוך העם עד אשר נשוב ואהרן וחור יהיו עמהם במושב בית דין הגדול במקום משה ואשר יהיה בעל דברים בדבר הקשה יגש אליכם כדי לבאר להם את הדין. ובזה מההוראה שהיה אדוננו משה יודע שיהיה ישיבתו בהר ימים רבים כמו שנרמז באמרו והיה שם כפי ההוראה הראשונה מהפסוק כמו שאמרתי. ולפי שארכו הדברים חזר להגיד עלית משה ואמר ויעל משה אל ההר ויכס הענן את ההר יגיד כי אחרי עלותו ירד עמוד הענן על ההר ויכסהו וישכון כבוד ה' על הר סיני. וכבוד ה' אינו הענן אבל הוא לדעתי אש נוגה ויאמר שהיה האש הנקרא כבוד ה' על ההר ועליו היה הענן דומה לעשן העב היוצא מהאש ולזה ביארה התורה מהו הכבוד שזכר ואמר ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר כי היה דומה לאש עם היות שכפי האמ' אינו אש יסודי ולא אש מורכב כי אם דבר אחר נברא על דרך נס ראה דברי הרב המורה בפ"סד ח"א ז"ל וכן כבוד ה' פעמים רצו בו האור הנברא אשר ישכינהו השם ית' במקום להגדלה ע"ד המופת ע"כ. ובמקומות רבים מספרו כתב הרב ע"ה דברי' רבים בענין השכינה וכבוד ה' ואור נברא באופנים מחולפים. ומה הפליא לדבר בעיני כל בעל כנף בעלי העיון האמתיי התוריי ולא אבוא עד תכונתו כי אינו מענין המאמר הזה. ודי בשנדע שכבוד ה' שהוא כאש

אוכלת היה בראש ההר והענן היה ג"כ עליו ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי. והיו ששת ימים האלה כדי להוסיף אדוננו משה בהם הכנה והתבודדות ופרישות רב על פרישותו התמידי כי היה צריך אליו בעצם כמו שאמרו במסכת יומא האמנם למה לא הוצרך לפרישות כזה ביום מתן תורה הוא לפי שעם היות יום המעמד הנבחר יום גדול ונורא הנה הכנת אדון הנביאים התמידית תספיק אליו ולא יצטרך להכנה אחרת וזה לסבות. ראשונה לפי שכבר היו נכונים שלשת ימים. שנית להיות משה ע"ה בין אלהים ובין העם להגיד להם את דברי ה' אשר זה ממה שיפסיק הדבקות. שלישית שהדבקות ההוא היה קצר ומעט ר"ל ביום ההוא לבד. אבל בישיבת ההר לקבל הלחות יתקבצו שלשה ענינים אחד מהם גודל המושג והוא השגת הנמצאות עליונות ושפלות כלם וענייני התורה פרטיה ודקדוקיה בסבותיהם העצמיות. שני היותו נבדל מהעם ונפרד מהם אשר בעבור זה יפליג בדבקותו ולא יפסיקהו. שלישי התמדתו ארבעים יום וארבעים לילה בהשגה ההיא מבלי הפסק מדברים הטבעיים מאכל ומשתה ושאר הדברים ההכרחיים לפי אשר כל זה ממה שיגדיל מעלת הישיבה בהר כפלים לתושיה ממעמד מתן תורה ולכן ביום מתן תורה הספיק הכנת אדון הנביאים להתבודדות היום ההוא בקבלו התורה והיותו בין השם ובין העם. אבל בישיבתו בהר היה צריך שיהיה השפע יותר מעולה ורב והדבקות יותר עצום ונמרץ כפי ערך המושג ושיתמיד זמן בלי מזון כלל אשר זה ממה שאי איפשר שהגוף יסבלהו כפי הסדר הטבעי. והתמדת הדבקות גם כן ימנע מצד השכל האנושי כי לא נסה ללכת באלה: הנה בעבור כל הענינים האלה הוצרך להתבודד אדוננו משה ע"ה ולהכין לבו ולהתפרש מכל עניני הגוף ששת ימים מה שלא הוצרך במעמד אחר כי כפי מעלת המעמד באיכותו והתמדתו תצטרך הפרישות. והנה היה בזה הזמן הפרישות להסכים עם הבריאה אשר ששת ימים עשה ה' וביום השביעי שבת ככה משה אדוננו ששת ימים עשה הכנתו וביום השביעי שבת בהשגתו לפני האלדים וינח ביום השביעי וזהו ויקרא אל משה ביום השביעי: ואמנם בשאר הפעמים שעמד משה בהר ג"כ ארבעים יום וארבעים לילה לא הוצרך להתבודד כל כך כמו שהיה במעמד הזה לפי שבישיבת ההר בפעם הראשוני קנה תכונה נכבדת ונרדמו כחותיו הגופיות ומתו תאוותיו באופן שנשאר מוכן תמיד להדבק באלדים מבלי שיצטרך עוד לפרישות. כי במעמד הזה היה התבודדותו כל כך עצום שנפרד שכלו מחומרו ולא נשאר בו הקשר כלל אבל היה יחסו אליו יחס שכל הגלגל רוצה לומר מניעו עמו כי עם היותו מניעו לא ידבק בו והוא נבדל ממנו. וכן נשאר רוח אדון הנביאים נבדל מגופו ובלתי נקשר עמו ההקשר ההוא אשר לשכל האנושי עס שאר האנשים ובזה מתו תאוותיו בענין שלא יוכלו

להמנע עוד הדבקות האלהי: ומזה תבין ענין אמתי לא שיערוהו הראשונים והוא שהיות אדון הנביאים מתנבא בכל עת והיותו מוכן תמיד לא היה הענין הנפלא הזה מתחלת נבואתו אבל קנה הכח הגדול הזה במעמד ההר אחר שבתו הארבעים יום והארבעים לילה בלי מאכל ומשתה כי או קנה גופו תכונת הגשמים השממיים הנצחיים וקנה שכלו תכונת השכלים הנבדלים מחומר המתענגים בעיונם והתבודדותם תמיד ומפני זה נשאר מוכן להנבא בכל עת. והרב רבינו נסים כתב שהיה מוכן להנבא בכל עת להיות נבואתו מאת השם יתי אשר לא יצטרך אל אמצעיים מוכנים ולא אל הכנת המקבל. והיא סבה אחרת. אבל מה שכתבתי הוא הנכון והאמת יורה דרכו. ואתה רואה שחכמינו הקדושים הוכיחו היותו מוכן בכל עת לנבואה ממאמרו עמדו ואשמעה וזה היה אחר המעמד הזה לפי שממנו קנה התכונה הזאת. ומפני זה גם כן נפרד מאשה אחר זה המעמ' כי מפרישותו הרב ומהפסד מזגו והרכבתו בהר לא נשאר בו כח משתמש בזווג ובאחת משאר הפעולות הטבעיות. וכן אחשוב שכל ימיו לא היה עוד רעב וצמא ולא יזיקהו העדר השינה או העדר הרקת המותרות זמן רב ולא היה משתמש בצרכי הגוף לתאוה כי אם להכרח העמדת החיות. וכל זה מהתכונה שקנה בהר אשרי ואשריו שלכך זכה. וזאת היא הסבה בעצמה שבהיות משה בן מאה ועשרים שנה לא כהתה עינו ולא נס לחה לפי שמקרי הטבע כלם וחולשת הכחות שתמשך אחר הזקנה נעדר ממנו ולא נמצא בו ולכן היה מיתתו בלי צער וכאב כמו שפירשתי באמרו וימת שם משה בארץ מואב על פי ה' כי היו הכחות כבר באופן כך מההפשט והיה הנפש כ"כ נפרדת מהחומר שלא הרגיש כאב וצער כלל בשעת המיתה אבל בתוך ההתבודדות הוסר החמר ממנו וזה אינו לסבה טבעי' מפני זקנתו כי כבר יצא ענינו ממשפט הסדר הטבעי אבל היה מיתתו בנזירת עירין ובמימר קדישין וזהו אמרו על פי ה' כי במאמרו מת בלא סבה מקריית או טבעית: התבאר א"כ שמשה ע"ה נצטרך לפרישות ששת ימים בזה המעמד האלדי לגודל המושג והתמדתו. ולכן חכמינו ז"ל במסכת יומא לא למדו הפרישות לכל הנכנס למחנה שכינה כי אם ששת ימים כמשה והוא מהקושי כי אם הוא ע"ה נצטרך לפרישות ששת ימי' למעמד גדול ונורא כזה היה ראוי שילמדו פרישות שנים עשר יום או יותר לכל איש אחר הנכנס למחנה שכינה כפי ערך מעלתו למעלת משה כמו שלמדו הם בזה הדרך עצמו כאמרם ואביה ירק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים ק"ו לשכינה תכלם י"ד יום אבל היה כוונתם שעם הבדל מעלת משה לכל אדם הנה ערך השגתו במעמד ההוא להשגת כל אדם ערך שכלו לשכל שאר האנשים ולכן יספיק שיהיה פרישות כל אדם הנכנס לעיון הדברים האלדיים והעבודה במקדש אשר כל זה יכוונו בנכנס למחנה

שכינה כפרישות אדון הנביאים להשגה הנפלאה ההיא ויתמיד פרישות כל אדם בענין קטון כמו שהתמיד פרישותו ע"ה בדבר גדול המעלה והערך. ולזה אמרו כל הנכנס למחנה שכינה טעון פרישה ששת ימים. ר"ל כל הנכנס יהיה מי שיהיה טעון הפרשה ההיא. ואמר ומראה כבוד ה' כאש אכלת בראש ההר גו' ויבא משה וגו' להגיד שאע"פ שהיה מראה כבוד ה' כאש אכלת בראש ההר וזה כפי הנראה לעיני בני ישראל אבל לא כפי האמת בעצמו כי לא היה אש שורף הנה עם כל זה לא נמנע משה מלבא שמה כשקראו האל יתי ולא פחד לבו אבל בא בתוך הענן וגם עלה אל ההר והוא ראש ההר אשר שם מראה כבוד ה' כאש אוכלת וזכר ששם ישב עם ה' ר"ל בדבקות אלדי נמרץ ארבעים יום וארבעים לילה והיה כל הזמן הזה עסוק בעיון אלדי לא נפרד ממנו כל אותו הזמן רגע אחד כי היה הדבקות בכל הזמן ההוא אחד קשור מדובק לא נחלק לשיעורים ולא נפסק שעה אחת לא בשמוש המאכל והמשתה והשינה ושאר הדברים ההכרחיי' לחי ולא ד"א ונתינת הלחות היה בסוף הארבעי' יום אחר כלות ההתבודדות וההשגה עצומה ההיא כל אותו הזמן וזהו אמרו ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו וגומר יאמר כי לא היה הפסק ההשגה גם בקיבול הלחות כי לא נתנו כ"א אחרי שלמות ההשגה ככלתו לדבר אתו. וזה דבר לא תשוער אצלנו פליאתו מצד הנושא החמרי אשר ימנעהו תכלית ההמנעות ומצד השכל ג"כ אשר מפאת עצמו ואשר נסה ללכת לא יסבול הדבוק התמידי הזה כל הזמן הגדול ההוא להיות יחס שמור בין המשיג והמושג אם לא כי יד ה' עשתה זאת לזכות את ישראל והרים בחור מעם להעלותו מן הארץ בין ככבים שם קינו לעמוד בחצר בית המלך פנימה כגבורים אשר מעולם פורשי כנפים. וכמו שהתחכם הטבע בתוך המורכבים החמריים להפליא המין האנושי ביתר שאת ככה ראה מהמין ההוא להפליא חסיד לו נבדל ממנו כהבדל המין כלו משאר מיני הב"ח הבלתי מדברים: ישתבח היוצר מבחר היוצרים:

פרק כא

בהיתר הספק הי"א והי"ב: הנה ישיבת אדוננו משה ע"ה בהר ארבעים יום וארבעים לילה היה אצלי לשלשה סבות הכרחיות: הסבה האחת יתבאר אחד שתדע ד' הקדמות. הראשונה שבעולם החומרי השפל הזה יובחנו עשרה דברים הווים בהם יוכללו כל שאר הנמצאים החומריים. האחד מהם הוא החומר הראשון והוא המשותף לכל הנמצאים והנושא לכל הצורות. ואמנם מציאותו ואי זה מציאות הוא אם בכח או בפעל הרבה בו הדברים הפילוסוף במאמר הראשון מספר השמע ובספר מה שאחר הטבע ובדרושי

ב"ר הטבעיים. השני הוא הצורה הגשמית הכוללת לכל הדברים והיא הצורה הראשונה שתחול בחומר ההוא. ואמנם מה הצורה ההיא ואם היא המרחקים הבלתי המוגבלים השלשה. הרבה בו הדברים אבוחמד וב"ר בקצור מה שאחר הטבע הפליא תושיה לדעתו בדרוש הזה ובמקומות אחרים. השלישי מהם היא הצורה הפרטית אשר ליסוד מן היסודות אשר בה יתחלף משאר היסודות ואם הצורות ההם הם האיכיות הראשונים או הכובד והקלות או דבר אחי בלתי נודע אצלנו חקר מזה ארסטו בספר השמים ובמקומות רבים וג"כ מפרשי ספריו. ואני הנה כתבתי בזה דרוש אחד: הרביעי הוא המקרים הנמשכים אחר הצורות הכוללות והפרטיות ומהם ראשונים כחום וקור ולחות ויובש מהם שניים ככובד וקלות והמרחקים המוגבלים השלשה ומהם חקר הפלוסוף בספר המאמרות ובספר מה שאחר הטבע ובספר השמים והעולם במקרי היסודות. החמישי הוא בדברים שיתהוו באויר מחומר האד העולה מן הארץ והוא הענן והמטר והשלג והברד והקשת והעגולה אשר סביב הלבנה וזולת. והרבה בהם הדברים ארסטו בספר אותות עליונות ואבוחמד בחלק הטבעיות. השישי מהם הוא מה שיתהווה באויר מחמר העשן העולה מהארץ והם אבני אלגביש והרוח והכוכב הנקרא דשביט וג"כ הכוכבים בעלי הזנבות והרעם והברק וזולתם מהדברים: ובידיעת הדברים האלה הרבה החקירה הפלוסוף ג"כ במקומות הנזכרים. השביעי הוא המתכות והם אשר יתהוו ממה שיסגר בבטן הארץ מן האד והעשן שלא עלה לאויר וגם באלה המורכבים הרבה הדברים ארסטו ואבוחמד גם כן ויתר המפרשים במקומות הנזכרים: השמיני הנפש הצומחת והיא הנמצאת בצמחים ובב"ח אשר מפעולותי' ההזנה והגדול וההולדה בדומה. ואמנם מה ענין הנפש הזאת חתר ובקש ראש הפלוסופים במ"א והשני מספר הנפש ובמקומות אחרים והמפרשים במקומות רבים מספריהם: התשיעי הנפש החיונית אשר פעולותיה ההשגה והתנועה ברצון ואליה יוחסו כל ההשגות פנימיות וחיצוניות וחקר עליה הפלוסוף במקומות הנזכרים ובספר חוש ומוחש. והעשירית מהנמצאים הוא המדבר והוא הכח המשיג במחשבה ועיון ממנו שכל מעשי וממנו שכל עיוני. ואמנם מהות הנפש הזאת ואם היה הכנה או צורה נבדלת חתר בחשך ארסטו בספר הנפש והמפרשים בחבוריהם והרבה הדברים הר"לבג במ"א מספר מלחמות אשר לו ואת כלם ישא רוח: הנה התבאר שהנמצאים השפלים כלם יוכללו בעשרה מינים מההווים פשוטים ומורכבים לעצמיותם ומקריהם והיא ההקדמה הראשונה:

ואמנם ההקדמת השנית היא שרוב המדברים בעניני הגרמי' השמימיי' כללו דרושיהם וחקירתם בעשרה דרושים בהם יוכללו כל החקירות וכל הידיעות שאמדו בהם. והדרוש

הראשון מהם הוא בידיעת עצמותם רצוני לומר אם הם מורכבים מהחמר הראשון והצורה גשמית כגשמים השפלים או אם הנושא בהם הוא הגשמות לבד והוא העומד מקום החומר או אי זה הוא הנושא בהם. ואם הכוכב הוא מטבע הגלגל או יתחלף אליו בסוג או במין ואם הם בעלי נפש וציור. ובדרוש הזה חקר הפלוסוף במ"ב מספר השמים והעולם וביי"א ממה שאחר הטבע. וב"ר במאמר שעשה קראו עצם הגלגל:

הדרוש השני הוא במספר הגלגלים אם הם שבעה גלגלים לשבעה כוכבי לכת וגלגל הככבים הקיימים וגלגל המזלות והגלגל היומי או אם הם יותר מהמספר הזה. או אם אין גלגל היומי על גלגל המזלות כמו שחשב ב"ר והוא דעת רלב"ג בפי"ד ח"ב מ"ה מספר המלחמות: ואם בקרב שבעה הגלגלים הראשונים ימצאו קבועים גלגלי ההקפה וגלגלי יוצאי מרכז אשר הסכימו חכמי התכונה עליהם או אם הגלגלים חמשים כדעת קדמוני התכונים כמו שהביא הרמב"ם ז"ל בפי"ד ח"ב מספרו ובפ"ט ממנו וכבר הרבה הדברים בדרוש הזה בטלמיוס בספרו וב"ר בקצור האלמגסטי ובעל ספר יסוד עולם בקצרה:

הדרוש השלישי התחלפותם ר"ל הגרמים השממיים אם יתחלפו בסוג או במין או בחלוף אשיי לבד וזה החלוף האם הוא לבד בעצם הגלגלים או ימצא ג"כ בככבים החלוף ההוא וארסטו דבר מזה בי"א ממה שאחר הטבע. ואחרוני הפלוסופים דברו יותר בזה הדרוש תראה דברי ב"ר בדרושים הטבעיים ופאולודי ויניצייא בפירושו על מאמר הראשון מספר השמים והעולם:

הדרוש הרביעי הוא בתמונתם ר"ל אם תמונת הגלגלים כלם הם כדוריות או הם בתמונה אחרת. והככבים גם כן אם הם כדוריים וארסטו חקר על זה במאמר הבי מספר השמים והעולם:

הדרוש החמישי מקומם ר"ל אם מקום הגלגל הוא שטח מקיף שוה נבדל כמו שהוא בשאר הגשמים המוקפים או הוא המרכז המוקף וחקר עליו ארסטו במ"ד מהשמע:

הדרוש הששי במצבם ר"ל במצב הגלגלים אם השמש ממעל נוגה וכוכב אם יהיו הם למעלה ממנו כי בזה מחלוקת רב ובטלמיוס חשב שהם למטה מהשמש ושהשמש באמצע שבעת כוכבי לכת וחכמי אנדלוס הכריחו לפי הקדמות בטלמיוס שהוא בהפך כמו שהביא הרב המורה בפי"ט ח"ב. ובדרוש הזה כללו גם כן ענין לקיות השמש והירח שהוא כפי מצבם ומאי זה טעם יעלו שני כוכבים כאחד ולא ישקעו כאחד ולמה היו הימים בלתי שוים במקומות המחולפים מהיישוב אשר כל זה נמשך כפי המצב" וחקרו בזה התכונים כלם בספריהם המפורסמים:

הדרוש השביעי הוא בתנועתם ר"ל אם יתנועעו כלם בתנועה אחת פשוט' או בשתי תנועות. ומה הם שיתנועעו לבד ממזרה למערב ואשר יתנועעו ממערב למזרח ואשר יתנועעו שתי התנועות ההם ומאי זה טעם התנועעו קצת מהם בתנועה אחת בזמן קצר וקצת מהם יתנועעו אותו מרחק בזמן ארוך. ואם הכוכבים נחים קיימים בגלגלים או היה הגלגל קבוע ומזל חוזר כדברי קצת חכמי ישראל הלא הרבה הדברים בזה החוקר בספר השמים והעולם מ"ב מ"ג מבוקש ד' וה' ממנו. והביאו בעל ספר יסוד עולם מדברי בטלמיוס:

הדרוש החי' במניעיהם ר"ל אם המניע בגלגל הוא כח בו או הוא שכל נבדל ממנו ואם הוא נבדל האם יתנועע הגלגל ממנו על צד התשוקה או באי זה אופן תהיה תנועתו ממנו. ובאו בזה הדרוש דברים במ"ח מהשמע ובספר מה שאחר ואבוחמד בספרו בחכמ' האלהות והרב המורה בח"ב מספרו:

הדרוש הט' בזמנ' ר"ל אם הם הווים ונפסדים או היו קדמונים במה שעבר ונצחיים במה שיבואו או היו הווים בעבר ונצחיים בעתיד כדעת אפלטון והרבה דברי הבל וכזב הפלוסוף בזה בספר השמע ובספר שמים והעולם במקומות רבים מהספרים ההם ויתר הפלוסופים. ודבר עליהם הרב האלדי בח"ב מספרו:

הדרוש העשירי בפעולתם ר"ל אם הם פועלים בשפלים אם לא ומה פעולתם בהם אם בהוויה וההפסד לבד כדעת הפלוסוף או בכל שאר השנויים והמקרים המתחדשים בעולם השפל כדעת התיכוני ואם זה מהם על הכוונה הראשונה והתכלית הראשו' בהם או הוא מהם על הכוונה השנית. והחוקר דבר בזה ג"כ במ"ב מספר השמים והרב המורה בח"ג ובאגרת שכתב לחכמי הר מונפישליר תחלתה מי זאת הנשקפה כמו שחר. ורל"בג ז"ל בח"ב מה"מה מספר המלחמות: הנה התבאר שכל ידיעות הגרמים השממיים כלם יוכללו בעשרת הדרושים האלה אשר הפילוסופים חקרו בהם וילאו למצא הפתח. והיא ההקדמה השנית:

ההקדמה הג' שהפלוסופים האחרונים גזרו אומר שהשכלים הנפרד' הם עשרה והביאם לזה מפני שהם מנו תשעה גלגלים וגזרו שהמניעים הנבדלים הלא הם במספרם והעשירי הורה עליו צאת שכלינו מן הכח אל הפועל והוא השכל הפועל ונותן הצורות: וכמן שביארו הזקן אבועלי ב"ס [אבן סינא] בספרו שחבר בפלוסופיה והביאו הרב המורה בפ"ד ח"ב מספרו. ועם היות שב"ר לא יודה בזה ויכפור ההקדמות אשר עליו בנו הדעת הזה אחרוני הפלוסופים הנה הוא בהכרח יודה שמספר הנבדלים אי איפשר שיהיה פחות מעשרה מהצד שאמרנו: והנה דעת האמתיים מאנשי התורה הוא שהם רבים מאד

וכמו שאמר איוב היש מספר לגדודיו ואמר דניאל אלף אלפין ישמשוניה ורבוא רבבן קדמוהי יקומון גו' ואיני גוזר אם המלאכים האלה לדעתם הם השכלי' הנבדלים או אם הם כחות טבעיות הנקראות בלשונם מלאך ממונה על ההריון שרו של אש שרו של ברד כמו שחשבו חכמים מאומתינו הדוברים על ה' עתק. אבל אומר שאף שיהיו במספר גדול הנבדלים ההם הנה יוכללו במנין העשרה כי אלף אלפין ורבוא רבבן הוא עשרת מאת האלפים או עשרת אלפי אלפים. ולכן נוכל לומר שהשכלים הנבדלים יוכללו במספר הזה מהעשרה והיא הקדמה הגי' אשר אקדים בזה:

ההקדמה הרביעית היא שעם היות שהפילוסופים שמו יד לפה בענינים האלדיים וגזרו שהתוארים נמנעים בחקו כמו שביאר ב"ר מאד בספר הפלת ההפלה והרב האלדי בח"א מספרו. הנה חכמי האמת חכמו ישכילו זאת והם חכמי הקבלה והמה ראו את אלדי ישראל והשיגו ממנו עשרה ספירות עליונות הנקראות בלשונם. כתר חכמה בינה חסד גבורה תפארת נצח הוד יסוד מלכות. והספירות האלה אינם דברים עצמיים מתחלפים בו יתברך יחדש בו הרבוי ואינם מקרים חלילה כי אינו נושא להם אבל הם ענינים מתאחדים בו יוחסו אליו כפי פעולותיו ובידיעתם תשלם הידיעה האלדית במה שאיפשר לאדם ולכן היו אותיות שמו יתי במלואו עשרה וכל ההויות עליונות ותחתונו' מתהוים ממנו כהוית ניצוצי האור מן השמש מאותיות שמו הויה אחת מאות אחת ולזה היו ההויות במעשה בראשית באותו המנין ונתנסה אברהם אבינו בעשר נסיונות ונברא העולם בעשרה מאמרות והיכו המצריים במצרים עשר מכות ועל הים ג"כ ויתר העשיריות כלם הלא הם כפי מנין אותם האותיות הנשפעות ממנו להיותה כחות עליונות וסגולות נפלאות מתאחדות בו אם היה שיאמר עליהם שם הכח והסגולה. וכמו שאמרו חז"ל למען שתי אתתי אלה בקרבו אל תקרי אותתי אלא אותיתי התבאר מזה שהידיעה האלדית נקנות בעשרה ענינים יקראום הספירות והיא ההקדמה הרביעית: ואחרי הודיע אלדים אותך את כל ארבעת ההקדמות האלה אומר שישיבת משה אדוננו בהר ארבעים יום וארבעים לילה היה להשיג אמתת הדברים כלם תחתונים ועליונים ולכן ישב העשרה ימים הראשונים בהשיגו טבעי הדברים ותכונתם וצורתם האמתיות לא כידיעה הרקה בוקה ומבוקה ומבולקה שהשיג הפלוסוף אשר לא הגיע להשיג צורת הזבוב האמתית והיותר קטן שבדברים הטבעיים. אבל כל הדברים אשר בעולם השפל חומר וצורה כוללת והפרטית והמקרים ושאר הדברים כלם השיג על אמתתם ידיעה ברורה אמתית. ולהיות הנמצאים השפלים במספר העשרה כמו שבא בהקדמה הראשונה היה השגתו בהם בזה המספר מהימים והעשרה ימים השניים נצטרך להשיג טבעי

הגרמים השממיי׳ וטבעי הככבים ותנועתם ומניעיהם ומספרם ומצבם ויתר הדרושים אשר ימצאו בידיעתם ולהיות דרושי הידיעה בהם עשרה כמו שבא בהקדמה השנית היה ישיבתו בהשגתם עשרה ימים לרמוז למספר הזה מהידיעות וההשגות: והעשרה ימים השלשיים נצטרך משה אליהם כדי להשיג עיון השכלים הנבדלים מחומר משרתי האל עושי רצונו ר״ל במהותם וסדורם ואופן השירות והשבח שישבחו לאל ובמספרם ג״כ בהתחלפותם אם היה שיתחלפו במין או במקרה מהמקרים או בהיות האחד עלה והאחר עלול. ולהיות מספר השכלים הנבדלים נכלל בעשרה הן שיהיה עשרת אחדים או עשרת מאות או עשרת אלפים או יותר מזה. היה ישיבתו בהר עשרה ימים לרמוז על מספרם זה. והעשרה ימים האחרונים מהם עלה משה אל האלדים ונתעלה בהשגת מה שאיפשר מהאלהות ואיכות המצאת הנבראים ממנו שהוא תכלית הידיעה וסוף ההשגה והוא הצלחת האדם אשר אין למעלה ממנה. ולפי שהספירות אשר בהם יוכלל כל זה הם עשרה כמו שבא בהקדמה הרביעית היה ישיבתו בהשגה ההיא עשרה ימים לרמוז על מספר הספירות אשר היתה בהם ההשגה: הנה התבאר שהיתה ישיבתו ארבעים יום וארבעים לילה כדי לרמוז על מיני ההשגות שהשיג בעולי השפל ובעולם הגלגלים ובעולם השכלים הנבדלים ובאלוה ית׳: אך דע וראה כי כמו שלא היה השגתו בעולם השפל כהשגת החוקרים בשכלם ככה לא היתה השגתו בגלגלים ובשכלים הנבדלים ובאלוה ית׳ כאופן השגת החוקרים אשר לא ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו והמה יודו אשר למעלה מגלגל הירח לא השיגו דבר כי אם באומד לא כן עבד האלדים משה כי כאשר גבהו דרכי נבואתו לדרכי הראיות השכליות המדומות ככה גבה השגתו הפלא ופלא והיתה כפי אמתת הנמצאים ההם כאחד מצבא המרום וכמו שישיגהו אחד מהשכלים הנבדלים. ואם יקשה בעיניך איך בהשגת הדברים השפלים התמיד עשרה ימים כמספר אשר התמיד בעיון השכלים הנבדלים עם כל חלוף ההשגות ההם. אני אשיבך מלין שהיה מספר הימים להורות מספר הידיעות עם היות שהמושגים יתחלפו במעלתם וקושי ההשגה בהם כמו שהיה הענין במעשה בראשית שיוחד יום אחד להוית השרצים כמו שיוחד יום אמד להוית המאורות או להוית השכלים הנבדלים אם היה שנרמז באמרו יהי אור ויהי אור כמו שבא בקבלה האמתי׳ וגם כי יצטרך לעשרת ימים הראשונים להשגת העולם השפל להיותו בלתי מוכן ואחריהם ישאר כל כך מוכן שלרוב הכנתו בעשרה ימים הראשונים נשאר מוכן להשיג בעשרה ימים השניים עולם השמים והם הגלגלים כלם ואחרי היותו כ״כ בעשרים יום נשאר ראוי והגון להשיג בעשרה ימים לבד השלשיים עולם השכלים הנבדלים וה״ה בעשרה ימים הנשארים. ובזה הדרך היה

ההכנה בימים הראשונים עוזר גדול להשגה הנמשכת ולכן יסתפק בה במעט מהימים הנה התבאר ממה שאמרתי שהישיבה בהר היה כדי להשיג סודות המציאות ואמנם הלחות נתנו באחרונה אחר היותו שלם בכל מה שאיפשר ובעת נתינת הלחות השלימו האלדים בביאור המצות כפי הראוי. וזהו אמרו ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו והרצון בזה כי כאשר כלה לדבר אתו ר"ל להשיג העניינים האלדיים הנרמזים בדבר אתו אז אחרי השלמת ההשגות כלם נתן אליו הלחות עם ביאור המצות כמו שאמרתי וזאת היא הסבה הראשונה לדעתי בישיבת משה בהר:

והסבה הב' בישיבת אדון הנביאים בהר כל אותו הזמן היא כי להיות השכל האנושי נקשר בנו הקשר ימנעהו מהשגת הנבדל וקבול השלמות האלדי אשר השיג משה בהר להיות ההשגה ההיא רוחנית יותר ממה שאיפשר אליו לסבלו. לכן גזרה החכמה האלדית לברוא חדשה בארץ אשר כמוה לא נהיתה ולא נראתה כזאת מהיות גוי והיא להעלות אדון הנביאים ממדרגה אנושית אל מדרגה רוחנית נבדלת ולכן צוהו שיכין עצמו לזה כדי שיחליף מזגו והרכבתו צו לצו וקו לקו באופן שאחר ההכנות ההם כלם יקבל צורת הרוחניות ויהיה ראוי לקבל ההשגות האלדיות כאחד מצבא המרום ואולי שלזה נאמר לו עלה אלי ההרה והיה שם ר"ל שיתהוה שם ויקנ' הוית שנית. והנה העצם האנושי יתהוה בארבעים יום כמו שזכרו רז"ל במקומות רבים ובסוף הארבעים יום ישתלם ההכנה ויקבל המתהווה צורה אנושית לא קודם לכן כי היו הימים הראשונים ימי ההכנה וכמו שהתבאר בששי ובשביעית מספר השמע הצורות יחולו פתאום במתהוים אחרי הדרגת ההכנות כלם והצורות האלהיות זה דרכם גם כן שיחולו אחרי ההכנה נאמר במלאכת המשכן ותכל כל עבדת משכן אהל מועד. ויכל משה את המלאכה. ויכס הענן גו'. וכבוד ה' מלא את המשכן. הנה בעבור זה הוצרך משה ע"ה לשבת בהר ארבעים יום וארבעים לילה שהוא הזמן המוגבל להויה האנושיית לחול בה הצורה ולא נשלמה ההכנה להשיג הצורה המעולה ההיא כי אם בסוף הארבעים יום והארבעים לילה ובהשלמתה כתיב ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו. ולפי שבארבעים ימי הוית הולד אין שם מאכל ומשתה לכן היה שלחם לא אכל ומים לא שתה כדרך המתהווה. והנה רצה להדמות בהויה הזאת לפועל השלם שגומר מלאכת ההויה האנושית בארבעים יום או שהוצרך לכך: זאת היא הסבה השנית בישיבת משה בהר:

והסבה השלישית היא כי הוצרך אדוננו משת ע"ה להכניע יצרו ולהמית תאוותיו ולהכביד מזגו וטבעו לממשלת השכל באופן שלא יעכב מהשגת השלמות ולפי שהאיכיות הגוברות באדם ארבעה וליחותיו ויסודותיו אשר מהם הורכב ארבעה והיה

גודל השגתו נכללת בעשרת הדברות כתובים באצבע אלדים לכן היה הצורך להכניע כל יסוד וליחה עשרה ימים כמספר עשרת הדברות. באופן שכל יסוד ויסוד מהדי יכנע לקבול הדברות העשרה ההם ומפני זה היו ימי ההכנה והכנעת החומר ארבעים יום. הנה התבאר שהסבה הראשונה שזכרתי בזה לקוחה מפאת המושג ומעלתו.והסבה השנית הוא כפי המשיג וצורך הכנתו: והסבה השלישית היא כפי צורך שניהם קוצר המשיג וגודל המושג. אכן נשאר לדעת אם היה שהארבעים יום הראשונים הוצרך משה אליהם מפני הסבות האלה בארבעים ימים השניים וגם הארבעים שישב בהר פעם שלישי מה היה הצורך אליהם בזה המספר בעצמו ואיפשר שנאמר כפי דעת קצת המפרשים שלא היה הישיבה בהר כי אם שתי פעמים בלבד ושבפעם הראשונה הוצרך אליה מהסבות שזכרתי. ושהמדרגה האלדית הזאת שקנה הנה במעשה העגל אשר דאג לו כי מר כי נגע עד לבו עשתה לו כנפים כנשר יעוף השמים וחזר אדון הנביאים להסתבך בסנסיני ההגשמה בעצבון לבו וכדי להחזיר אבדה לבעליה הוצרך להעביר את רעת העגל ואת מחשבתו יתי אשר חשב על היהודים לאבדם ואחרי התפלה והתחנה ונתרצה האל למחות עונם אמר לו האל פסל לך שני לחות אבנים כראשונים ר״ל שיתבודד כבראשונה כאשר קבל הלחות. ואז ישב בהר ארבעים יום וארבעים לילה לזכך החומר ולחזור למדרגה הראשונה שאבד. ואחרי ההכנה ההיא הוכן לקבל שנית הצורה העליונה וניתנה לו אז באמצעות הלחות והיותר נכון אצלי הוא שבפעם הראשוני שישב משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה לגודל המושג שהשיג ולרוב הפלאות אשר נעשו שמה כימים הראשונים רצה הקב״ה במספר הימים ההם שיקבל סגולה נפלאה מהפעם הראשונה ההיא וקבע במספר הימים ההוא האלוה יתברך כח יתר וברכה רבה ולכן בשאר הפעמים בעמדו על עון העם ובעמדו על הלחות השניות נתעכב בהר המספר ההוא מהימים וישב שם ארבעים יום וארבעים לילה יען וביען מספרם יועיל מאד בסגולה רצויה. ולזאת הסבה גם כן אנחנו שארית יעקב בכל שנה ושנה עושים ארבעים ימי תשובה והימים האלה נזכרים ונעשים לפי שבסגולתם ובקדושתם שקנו בתחלה היו עוד כל ימי הארץ נרצים לפניו יתי. וגם אני אודך שהפלא העצום לא היה כי אם בפעם הראשונה שישב בהר בלא מאכל ומשתה כל אותו הזמן. אבל בשאר הפעמים לא היה הנס כל כך גדול לפי שקנה תכונה קיימת והפשט מהחומר בפעם ההיא כל כך חזק שלא נשאר הקשר מה לנפשו בגופו ולא ירעב ולא יצמא עוד כמו שכתבתי בפרק הקודם לזה: הנה התבאר משלשת הסבות האלה שישיבת אדוננו משה בהר הזמן הקצוב הזה היה להכרח רב והותר עם זה הספק האחד עשר: ואמנם בהיתר

הספק השניי עשר והוא למה נעדר משה אדוננו מהמאכל והמשתה כל ימי היותו בהר. אני אחשוב בו שתי סבות הכרחיית. האחת כי להיות הכוונה במעמד ההוא החלש כחות הגוף והפסד התאוות והכנע חומר אדון הנביאים באופן לא יהיה מונע הדבקות האלדי היה מהחסד האלדי להעמידו מבלי מאכל ומשתה בענין שההזנה התמידיי לא יחזק כחות הגוף והעדר האכילה והמשתה יחליש הכחות וימית התאוה אשר הוא ממה שיעזור לכוונת המעמד מאד. והסבה השנית בהעדר המזון היה לפי שהדבקות וההשגה בהם היתה כלה מתאחדת מדובקת כל הארבעים יום מבלי הפסק כלל ואם היה אדון הנביאיי משתמש בהזנת הגוף היה מפסיק בהתבודדותו כי בהשתמש הנפש בכלים הגשמיים לא תוכל להשתמש במושכלות והיה המאכל והמשקה מזיק ומונע לא לבד מפאת עצמו כי אם גם מפאת הפסק הדבקות אשר ימשך ממנו בהכרח כי האכילה תחייב השינה ויציאת המותרות ושאר הדברים ההכרחיים בחי אשר כל זה ממה שימנע התמדת ההתבודדות והשלמתו הנה גם מפני זה חייבה החכמה האלדית שלא ישתמש אדון הנביאים במאכל ומשתה. ובדברי החכם ר' עמנואל מארץ רומא ראיתי בפיי התורה אשר לו דבר זה לשונו ויש אנשים ירצו לתת טעם בדבר ויאמרו כי סבת זה היה שמשה ע"ה אז באותו המעמד האלהי לבש מלאכות ופנה מכל טרדות העולם ומחשבותיו וכל כחותיו הגופניות נתבטלו ולא פעלו פעולתם להתגבר שכלו אז ושוטטו בעולם המלאכים. ומתוך שלא נשאר בו שום כח גופני שלא נח מפעולתו. א"כ הכח המושך והמעכל והדוחה ודומיהם מן הכחות הגופניות לא עשו פעולתם למשוך ולדחות ומתוך כך נשאר גופו עם המזון שהיה בו הימים ההם הנזכרים: וע"ד האמת זה הדבר היה מן המופתיים הגדולים שהיו מיום בריאת העולם ועל זה הענין ממש נאמר נגד כל עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים וראה כל העם אשר אתה בקרבו את מעשה ה' כי נורא הוא וגו' עכ"ל: ויפה דבר באחרית דבריו. ואמנם לא נזכר הנה בפרשה הענין הנפלא הזה ועם שאמר ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה הנה לא ראה לזכור לחם לא אכל ומים לא שתה כמו שאמר אחרי כן לפי שהפלא הזה נזכר במקומו בפרשת כי תשא ובא בביאור גדול בפרשת והיה עקב אבל הנה בפרשת ואלה המשפטים היה הכוונה השלמת ספור עלית משה להר. ומה ראו הזקנים אבל מה שקרה לו בהיותו בהר לא זכרו הנה. כי סמך אחרי העליה הנבואה שבאתהו על מלאכת המשכן להיות זה התכלית הנכסף בספור לסבה שיבא בפרק הנמשך לזה ולכן לא חשש לזכור הנה העדר האכילה והמשתה שקרה לו בהר: ועם זה הותר הספק השנים עשר:

פרק כב

בהיתר הספק הרביעי והשלמת ביאור הספק השלישי שזכרתי בפרשה בפ"ב ובפ"ג מזה המאמר ולא הותרו עד כה. הנה אחרי ביאור הפרשה והיתר הספקות הנופלות בה הנה נשאר עלינו להתיר הספק הרביעי והשלמת היתר הספק השלישי והוא כי אם היה שליחות המלאך והנהגתו לעם דבר ראוי והגון בהיותם במדבר ומשה לזאת הסב' לא בקש עליו והודה בו. איך אחרי עון העגל בקש עליו וחשב מחשבות להרויח בזולתו והנה טבע הארץ לא יסבלהו. ומשה כבר הודה בגזרה. וגם נשאר לדעת אם היה שהגזרה אמת צדיק ילין בה איך לא יצתה לפועל ולא נתקיימה כמו שיעד עליה: והנה בתשובת זה אומר שכפי מה שזכרתי בפרקי זה המאמ' היה יעוד השם ית' לאבות הקדושי' שינהיג זרעם בלי אמצעי אחרי היותם בארץ לא בהיותם במדבר להיותו מונע גדול לזה. ולכן אחרי השלמת העם בשני השלמיות אשר היה הכרח היותם על ידו ית' בלי אמצעי אמר הנה אנכי שולח מלאך לפניך כמו שפירשתי אבל עם היות פסק דינו ית' כפי יעודי האבות וטבע הארץ ראוי והגון הנה אחרי שירד משה מההר והגיד לעם דברי המצות כלם ועם רבויים וקושי שמירת' השיבו בנפש חפצה כל אשר דבר ה נעשה ונשמע. ומשה זרק עליהם דם הברית ועלה הוא ע"ה ואצילי בני ישראל וזקנים להר והשיגו מה שהשיגו. והוא השלם מכל ילוד אשה עלה אל הר האלדים וישב שם עם ה' בהשגה נפלאה ובעיון נמרץ הפלא ופלא מופשט מכל חומריות והגיע למדרגת השכלים הנפרדים היושבים לפני ה' ובא הפשטו מהחומר כל כך שארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה ותדד שנתו מעיניו ולא בא במצור ובמצוק העניינים ההכרחיים לחי כפי הטבע. הנה ראה השם ית' אז לעשות עם עמו ונחלתו חסד ואמת נורא למלכי ארץ והוא שעם היות' במדבר הגדול והנורא מקום בלתי מוכן להדבק בו השפע האלהי הוא ית' בעצמו ובכבודו לא על ידי מלאך ישגיח בם ינהגם הוא ימשול בם ויהיה הדבוק תמידי עמהם כמו שהי' במעמד הר סיני עם היות שלא היה כן יעודי האבות ושכבר עברי הגזרה בחלוף הזה. והיה לחסד הזה עמהם משתי בחינות בחינה מפאת עצמם כי לשלמות אמונת' ותשוקתם למצו' וקבולם דם הברית והשגת זקניהם ואציליהם היו ראויים לתקון הגזרה ושיעשה עמהם חסד הדבקות. ובחינה מפא' אדוננו משה ע"ה כי אחרי זכותו למעלה עליונה עין לא ראתה אלדים זולתו והגעתו לשלמות כזה שמשה ידבר והאלדים יעננו בקול לא היה ראוי שימסר להנהגת מלאך ותהיה נבואתו מאתו אחרי היותה מאת ה' מן השמי' בלי אמצעי כלל מפני שתי הסבות הכרחיות האלה רצה הב"ה לזכות את ישראל והוסיף על החסד המיועד לאבות כהנה וכהנה בהנהגתו

בדבקותו הנמרץ המעולה בהיותם במדבי ולזה אחרי אמרו ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה סמך אמרו וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל בניישראל ויקחו לי תרומה גו' והיה סוף המאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. ואמר שעם היות הגזרה החרותה שליחות המלאך להנהיגם הנה לשלימות העם ושלמות משה שקנה מחדש היה רוצה לחזור מגזירתו ויחפוץ לשבת בית ביניהם ולהדבק שכינתו בתוכי במדבר ההוא. ולזה ראוי שישתדלו בבנין המשכן ועשייתו כדי שיהיו ראויים להדבק בם שמה השכינה האלדית. ובהיות אדון הנביאים בהר שמח ונעלז בקנין החסד האלדי הזה. חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם עגל מסכה ולהיותי כפי החטא ההוי בלתי ראויים להדבק בם השפע המקוה והחסד הגדול הנקנה באמצעות מלאכת המשכן אמר האל יתי למשה שלהיותם עם קשה עורף אין ראוי שילך בתוכם כמו שהיי רצונו לעשות ושלכן יאות לקיים בהם הגזרה הראשונה שגזר להנהיגם על ידי מלאך כי היו בלתי ראוים להדבק בהם השכינה וזהו אמרו בפרשת כי תשא לך עלה מזה אתה והעם ושלחתי לפניך מלאך כי לא אעלה בקרבך והמלאך הזה הוא עצמו הנזכר בפרשת ואלה המשפטים ולפי שכבר הודיע שיחזור מהגזרה הודיעו עתה שלא יעלה בקרבם כמו שהיה רצונו לעלות. ומזה תבין שבפרשת ואלה המשפטים לא היה ראוי שיאמר כי לא אעלה בקרבך כמו שאמרו בפרשת כי תשא לפי שהמאמר הזה יורה שכבר רצה לעלות עמהם ועתה יחזור בו. ולזה אמר כאן כי לא אעלה בקרבך כמו שכתב הי"ר נסים זכרונו לברכה. האמנם אדוננו משה ע"ה לפי שראה שהשם יתברך מעצמו הודיעו בהר החסד שיעשה עמהם ושידבק השגחתו בהם בהיותם במדבר והיה חוזר בו בסבת עון העגל בכה ויתחנן לו שלא יעשה כן ויקיים דברו הטוב אשר דבר וזהו אמרו שם ראה אתה אומר אלי העל את העם הזה ואתה לא הודעתני את אשר תשלח עמי גו'. ר"ל אתה אומר אלי העל את העם הזה ושאתה לא תלך עמהם. וזה באמת קשה אצלי מאד לפי שאתה כבר הודעתני בפרשת ואלה המשפטים את אשר תשלח עמי והוא המלאך שאמרת הנה אנכי שולח מלאך לפניך גו' ויהיה א"כ ואתה לא הודעתני בתמיהה כלומר וכי אתה לא הודעתני את אשר תשלח עמי באמת כבר הודעת כל זה לי ואני שתקתי. ואתה מעצמך אמרת אחרי כן בהיותי בהר ידעתיך בשם וגם מצאת חן בעיני והוא רמז על מה שאמר לו בהר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם שהיה בעבור משה להגדיל מעלתו כדי שלא ינבא על ידי מלאך. וכיון שאתה אמרת לעשות חסד חנם כזה ראוי לי עתה לבקש עליו שלא תחזור בו ולא תנחם על הטובה אשר אמרת וזהו ועתה אם נא מצאתי חן בעיניך ירצה עתה כמו שמצאתי בהר הודיעני נא את דרכיך ר"ל שאתה תהיה מודיע הדרך במדבר לא

המלאך וזה כשתלך בתוכם ואז תודיע את הדרך אשר נלך ואשר תשגיח בהם למדבר או שיודיעהו מדותיו כדי לרצותו בהם בשע' הכעס בעבור שלא ימשך מה שאמר פן אכלך בדרך. וזהו אמרו עוד במה יודע אפוא כי מצאתי חן בעיניך אני ועמך גו'. ר"ל אם היה שלמעלת העם ולמעלת משה אמרת להדבק השכינה בהם. במה יודע אם כן שמצאנו חן בעיניך אפוא. ר"ל במדבר כי אם בלכתך עמהם כי אפוא יורה המקום ויאמר כי במה יודע אפוא שהוא המקום הזה יתרון העם ויתרון משה אם ילך עמהם המלאך ותלה הענין במה יודע כי עם היות שיהיה יתרון להם כפי האמת מן האומות גם בהיות ההנהגה על יד מלאך כמו שבא בפי"ו מזה המאמר הנה אותו היתרון לא יודע לכל באי עולם כמו שאמרתי. ובסוף הפרשה אמרילך נא ה' בקרבנו. ר"ל שיקיים מה שאמר להם שילך בתוכם ושיעשו מקדש לשכון כבודו בקרבם. וזהו אמרו ילך נא ר"ל עתה בהיותם במדבר והאל ית' השיבו נגד כל עמך אעשה נפלאת וגומר ר"ל שהוא יכרות עמהם ברית ללכת בקרבם ובזה יהיה לעם מעלה עליונה והיא כי עם היותם כפי כללותם בלתי מוכנים הנה בסבת הדבקות יעשה לפניהם נפלאות מה שלא יעשה המלאך ששליחותו מוגבל ויצטרך להכנת המקבלי' כמו שאמרתי. ויהיה למשה ג"כ שלמות גדול כי יראו כל העם את מעשה ה' כי נורא הוא אשר הוא יתי' יעשה עמו והוא החסד המיוחד שזכה בו אדוננו משה בשכלו בהיותו תמיד מוכן לנבואה מבלי מונע גשמיי ובגופו שיזכה לקרון פנים אשר יראו כל העם מגשת אליו כמו שזכר הרב רבינו חסדאי ז"ל. ואמנם פירוש הפרשה כלה אינו מענין המאמר והנה יבא בג"ה בשלמות בפי' התורה אשר אני עושה וענין קרון הפנים הנה יבא שמה וגם אביא מעט מזער בפרק האחרון מזה המאמר. הנה התבאר מזה איך לא הגיע שליחות המלאך לפעל כי היה לחסד אלדי: והתבאר עוד למה בקש עליו משה אחרי עון העגל מה שלא עשה קודם לכן. ותדע בזה שהדבק השכינה בעם בהיותם במדבר לא היה בזכות האבות ושבועתם כי אם בזכות אדוננו משה ע"ה והוא דבר לא שיערו בו הראשונים והוא מה שרציתי לבאר בזה הפרק: ועם מה שאמרתי הנה נשלם פירוש הפרשה לדעתי באופן נאות. ואתה הראת לדעת שכפי מה שפירשתי יותרו הספקות שיתחייבו לדברי המפרשים כלם בפרשה והתהלה לאל:

פרק כג

אמר יצחק אחרי כלותי פירוש הפרשה והיתר ספקותיה. אשית אל לבי שהרב המורה הביא שני עדים לקיים דעתו שלבנת הספיר נאמר על החומר הראשון. האחד מדברי הנביא יחזקאל ע"ה ותרגום יונתן בן עוזיאל בפי"ד ח"ג מספרו. והשני ממאמר רבי

אליעזר הגדול בפ"כו ח"ב מספרו. ולפי שכמו שזכר הפלוסוף בספר השמים והעולם הטענות שיעשה המנגד לחזוק דעתו המה יסובו ספקות לדעת סותרו לכן חל עלינו חובת הכחש' עדות העדים שהביא או לפרש דבריהם באופן אחר וראוי אם כן שנפרש מאמר הנביא והמתרגם ומאמרי רבי אליעזר באופן לא יחלוקו על מה שפירשתי שלבנת הספיר נאמר על השכלים הנבדלים ובזה לא תשאר פרסה מנגדת למה שפירשתי: והנה לא שמעת עד כה פיי המאמרים ההם כדי שלא להפסיק בביאור הפרשה להיותה כלה קשורה כגחלת. ועתה שמתי פני להתוכח עם הרב במה שזכר באלה הענינים ואביא בזה הפרק מה שכתב בפ"כו ח"ב ובפרק הנמשך לזה אכתוב על מה שהביא הרב בפ"ד ח"ג ממראות יחזקאל הנביא כדי להכחיש מה שהבין מהעדיי האלה: כתב הרב המורה בפ"כו ח"ב ז"ל ראיתי לרבי אליעזר הגדול דברים בפרקים המפורסמים הנודעים בפרק י"ו לא ראיתי מעולם יותר זרים מהם בדברי אדם מהנמשכים אחרי תורת משה רבינו ע"ה. וזה לשונו שמים מאי זה מקום נבראו מאור לבושו לקח ונטה כשלמה והיו נמתחין והולכין עד שאמר להם די שנאמר עוטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה. הארץ מאיזה מקום נבראת משלג שתחי כסא כבודו לקח וזרק על פני המים שנאמר כי לשלג יאמר הוא ארץ עכ"ל. ואחרי שהביא הרב דברי רבי אליעזר אמר שתמה ממנו מאד ושדבריו יבלבלו כל בעל דת ושלא התבאר לו בו פירוש מספיק. האמנם הוציא ממאמרו זה שני כללים האחד שחומר השמים וחומר הארץ הם חומרים מתחלפים אם היה שיאמר בשמים חומר. והכלל השני כי למה שאנקלוס תרגם ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר ותחות כורסיה יקריה כעובדא דאבן טבא. ורבי אליעזר פירש שלבנת הספיר ההוא שתחת הכסא הוא חומר הארץ והוא מבואר שחומר הארץ הוא החומר הראשון. הוליד הרב מזה שלבנת הספיר הוא החומר הראשון והוא העד הראשון שהביא בדבר: ולפי שיסוד הטענה הזאת הוא שרבי אליעזר היה שואל על הסבה החומרית שממנה נבראו השמים והארץ ועל זה תמה ממנו הרב ואמר שמאמרו זה יביא אל הקדמות ועל הבנתו זאת הוציא הכלליי שזכרתי: ראיתי להביא בטולים עצמיים לזה ואוכיח שרי אליעזר לא היה שואל על סבה החומרית ושיסוד הרב הוא קו תוהו ואבני בהו ובזה יתבאר שלא הוליד מה שרצה: והבטול הראשון הוא כי אם היה שואל על הסבה החומרית איך נסתפק רבי אליעזר בתשובתו מאור לבושו משלג שתחת כסא כבודו כי עדין ישאר הקושיא ואור לבושו מהיכן נברא והשלג מאי זה דבר נברא וכבר הרגיש הרב בספק הזה וחשבו ביטול לדעת רבי אליעזר והוא באמת ביטול להבנתו ודעתו לא לדעת רבי אליעזר אשר בצדק כל אמרי פיו: הביטול השני כי אם היה השאלה על הסבה חומרית איך אמר מאי זה

מקום נבראו והיה ראוי שיאמר מאי זה דבר נבראו כי הוא הלשון הראוי למה שממנו יתהווה ואתה ראית מדברי הרב המורה בפ"ח ח"א בשיתוף מקום שלא יאמר על החומר: והראיה השלישית בזה כי אם היה שואל על הדבר שממנו יתהוו השמים והארץ איך אמר שנבראו השמים מאור לבושו והנה אור הלבוש הוא מקרה ואיך יתהוו המעולים שבגשמים מהמקרה. כ"ש שאור הלבוש אינו גוונו אבל הוא הזוהר הנשוא בגוון וא"כ הוא מקרה דבק במקרה אחר: והרביעית כי אם היה שואל על הסבה החומרית איך אמר בארץ שנבראת מהשלג שתחת כסא הכבוד והוא מבואר שהחומר הראשון והשמים לא יקדמו בזמן להוית הארץ והכתוב אומר בראשית ברא אלדים את השמים ואת הארץ יורה ששניהם כאחד נבראו וא"כ איך אמר שנבראת הארץ מהשלג שתחת כסא הכבוד. וכל זה ממה שיורה שרבי אליעזר לא שאל על הסבה החומרית ולא נמצא כן בדבריו כי ידע בודאי שנבראו השמים והארץ אחר האין הגמור וגדול שבגדולי ישראל חלילה לו שיאמן בקדמות העול' כפושעי' הפילוסופים: אבל כוונת דבריו כפי העולה על רוחי אגיד לך ואתה פה עמוד על התבוננות אמתתו. אתה הראת לדעת מדברי הרב המורה בשתוף מקום שיאמר על המעלה שכלים והביא מזה המין ברוך כבוד ה' ממקומו הנה מקום אתי ובדבריהם ז"ל ממלא מקום אבותיו והנה רבי אליעזר באמרו מאי זה מקום נבראו לא שאל על החומר כי אם על הפועל הקרוב ר"ל אם היה הוית השמים והארץ מהאל יתי בלי אמצעי או היה הוית השמים מהשכלים הנבדלים והארץ מהגלגלים או מהשכלים ההם או היו שניהם ממנו יתי בלי אמצעי כלל והוא דרוש חקרו בו חכמינו הראשונים ע"ה והוא אמרם בב"ר ר' אליעזר אומר שמים נבראו תחלה ואחר כך ארץ שנאמר בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. ר' יהושע אומר ארץ נבראת תחלה ואחר כך שמים שנא' ביום עשות ה' אלדים ארץ ושמים. רבן גמליאל אומר שניהם נבראו כאחת שנ' קורא אני עליהם יעמדו יחדו: הנך רואה בעיניך שהיה הדרוש על הפועל לא על החומר וזה פירוש שמים מאיזה מקום נבראו ר"ל מאי זה מעלת מהנמצאים נמשכה התהוותם ומי עשאם אם האל יתי או השכלים הנבדלים והוא השיב לזה מאור לבושו ר"ל שנמשך מהאל יתי בלי אמצעי והלבוש רמז למעלותיו כמו שאמר ה' מלך גאות לבש וילבש צדקה כשרין והאור רמז לרצון כמו שאמר באור פני מלך חיים ואור פני לא יפילון ואור פניך כי רציתם והיה הכוונה שמהרצון האלדי ושפע מדותיו ומעלותיו נבראו השמים ע"ד אמרו עולם חסד יבנה ואמר החכם הגדול הזה שלהיותו נמשך מפאת הרצון והשפע האלהי היה כשיעור הזה ממה שהשמים בו להיות הרצון שיהיה בזה השיעור ולא שנא' מבלתי יכולת ה' לעשותו יותר גדול וזה רמז באמרו ז"ל היו נמתחים והולכים עד שאמר להם

די הנה יחס זה כלו אל הרצון ושפע המדות והמעלות האלדיות לא לשכלים הנבדלים: ושאל עוד על הארץ ואמר והארץ מאי זה מקום נבראת ר"ל הארץ וכל תולדותיה מי הוא המהוה אותה. והשיב בזה משלג שתחת כסא הכבוד ובזה ראוי שתדע שעם היות שכסא נאמר על השמים כמו השמים כסאי להורותם למי שידעם על עוצם ממציאם כמו שזכר הרב בפ"ט ח"א לא ימשך מזה ששם כסא לא יאמר על דבר אחר כי הרב עצמו הודה בפיו שנאמר על בית המקדש כמו שאמר כסא כבוד מרום מראשון גו' ואמר עוד הרב באותו פרק שכסא יאמר ג"כ על הש"י וגדולתו וגבורתו שאינו נבדל ממנו כמו שהביא כי יד על כס יה וא"כ בכל אחד מהעולמות השלשה נמצא כסא מיוחד לאל ית' אם בעולם המלאכים המה יהיו כסאו כי יורו על עוצם ממציאם ובפרט העלול הראשון ובעולם הגלגלים נקרא השמים כסא ובפרט הגלגל העליון ובתחתון נקרא בית המקדש כסא וראוי הוא שאלו יוחסו בשם כסא להיותו בין שאר הנמצאי' שבעולמיהם מושגחים מהאל ית' בלי אמצעי כמו שזכרתי בפי"ב מזה המאמר בשלמות ואני אחשוב עוד ששם כסא כשיבא לבדו יובן על הגרם השממיי אבל כשיהיה סמוך אל כבוד כאמרם כסא כבוד כסא כבודו לא יאמר כי אם על השכלים הנבדלים מחומר ועל האל יתברך עצמו. והנה תמצא זה בדבריהם ז"ל שתמיד יאמרו כסא הכבוד על המלאכים והנביא אמר כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו וסמך מקוה ישראל ה' כל עזביך יבשו: הנה התבאר מפשט הכתוב שלא נאמר כי אם על האל ית' לבדו או על השכלים הנבדלים ומה שיגלה זה באמת הוא מאמר הנביא יחזקאל ע"ה וממעל לרקיע אשר על ראשם כמראה אבן ספיר דמות כסא ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה ואמר גם לדעת הרב המורה שראה על החיות שהם לדעתו הגלגלים רקיע כעין הקרח הנורא נטוי על ראשיהם מלמעלה והוא הגלגל העליון הסובב בכל ואמר שעל הגלגל העליון ההוא ראה אבן ספיר דמות כסא והם השכלים הנבדלים מניעי הגלגלים ועל השכלים ההם ראה דמות כמראה אדם והוא רמז לסבה הראשונה המשפיע עליהם תמיד: וממה שביאר שהכסא ממעל לרקיע נדע בלא ספק שהם השכלים הנבדלים וממה שתאר הרקיע שהוא הגלגל בשם קרח הנורא כמו שאמר ודמות על ראשי החיה רקיע כעין הקרח הנורי נטוי על ראשיה' מלמעלה שהוא לדעת הרב הגלגל הסובב בכל תבין מאמר ר"א באמרו משלג שתחת כסא כבודו כי השלג והקרח ישתתפו במובנם וסבתם אחת כמו שהתבאר בטבעיות ובדברי המשורר הנותן שלג כצמר כפור כאפר יפזר משליך קרחו כפתים גו' הנה היה אצלו שלג כפור קרח דברים ממין אחד וזה ממה שיכריח ששלג יאמר על הגרם השממיי כמו שיאמר עליו הקרח בדברי הנבי' וזהו אמרו משלג שתחת

כסא כבודו ר"ל שהארץ נבראת בכחות הגלגלים ושהנהגתה בהויה והפסד נמשכת מהם כמו שהביא הרב המורה פ"י ח"ב: הנה התבאר שהיה דעת רבי אליעזר שהארץ נבראת על ידי הגלגלים הנמשלים בשלג אשר תחת כסא כבודו שהם השכלים הנבדלים מסכים למה שאמר בב"ר במחלוקתו עם ר' יהושע שמים נבראו תחלה ואח"כ ארץ אשר כוונתו שם שנבראת הארץ באמצעות הגלגלים וזהו ג"כ אמרו כאן לקח וזרק על המים כלומר שמהשמים באו הכחות על הדברים השפלים והנה הביא ראיה מאמרו לשלג יאמר הוא ארץ ר"ל שאמר לגלגל שיהוה הארץ: זהו דעתי בפירוש דבריו אחרי דקדוק גדול ושקידי רבה והאלדים יודע האמת אבל מ"מ אין ספק שמה שרצ' הרב להוכיח מדברי ר' אליעזר אינו כדבריו ולא העיד כלל על מה שרצ' הרב המורה: והוא אשר ראיתי להביא בפרק הזה. ואמשיך הדברים בעד השני שהביא מדברי יחזקאל במרכבה:

פרק כד

כפי מה שגלה הרב המורה בתחלת החלק הג' מספרו הנכב' אמר שבנבואת יחזקאל היו שלשה השגות חלוקות ושלכן נאמר שם שלש פעמים וארא האחת בחיות אמר וארא והנה רוח סערה גו' ומתוכה דמות ארבע חיות וזה מראיהן גו'. וחשב הרב שנאמר זה על הגרמים השממיים. ההשגה השנית היא באופנים אמר וארא החיות והנה אופן אחד בארץ אצל החיות גומ' מראה האופנים גומ'. וחשב הרב שנאמר זה על הארבעה יסודות אש ואויר מים וארץ אשר החומר הראשון משותף אליהם והוא האופן הראשון שזכר: ההשגה השלישית היא בחשמל ואמר וארא כעין חשמל כמראה אש גומר ואמר הרב שנאמר זה על מציאות השכלים הנבדלים והסבה הראשונה. ולפי שנאמר בהשגת האופנים שהם היסודות לדעתו מראה האופנים ומעשיהם כעין תרשיש ותרגם יונתן ב"ע ע"ה חיזו גלגיליא ועובדיהון כעין אבן טבא וכו' והוא מסכים למה שתרגם אנקלוס ע"ה ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר כעובדא דאבן טבא גזר הרב המורה שהענין הנמשל בשניהם הוא אחד וסתם מאמרו באמרו והבן זה: וירמוז כפי הנראה מדבריו במקומות nספרו שאצילי בני ישראל השיגו אמתת החומר הראשון המשותף ליסודות ושהוא נרמז באמרו באופנים שהם היסודות שהם כעין תרשיש שהוא עובדא דאבן טבא הנמשל בחומר ההוא אצל שני המתרגמים. זהו העד השני שהביא הרב לבאר שלבנת הספיר הוא החומר הראשון: ויען היה יסוד הטענה הזאת אמרו שהאופנים הם היסודות והחיות הם הגלגלים הנה אבקש לך ראיות חזקות שאין הבנת מראה כדברי הרב ושאין החיות רמז לגלגלים השממיים ואין האופנים רמז ליסודו' ועם זה

תבוטל טענתו זאת והנה אוכיח זה בשבעה ראיות לקוחות מדברי הנביא ע"ה בשתי המראות ועם הרב המורה נתוכח אם יסכימו לשרשיו הפסוקים אם לא ולהיות הדרוש עמוק עמוק מי ימצאנו והוא הגדול מחכמת התורה ושהרב התחכם במה שכתב בזה אחלה פני המעיין בפלס ומאזני משפט ישקול דברי הרב וטענותי: הראייה הראשונה כי אם היה כוונת הנביא במראה הנפלאה הזאת בשיש במציאות בכללו ד' יסודות מתדמים בחומרם והפכיים בצורותיה' ושעליהם הגרמים השממיים מתנועעים תמיד והם יניעו אותם להויה ולהפסד ושהשמים ההם יתנועעו ממניעים נבדלים אשר הגבוה מהם הוא אלהינו ואין עוד אחר כדעת הרב הנה לא היו חכמינו הקדושים מפליגים בהסתר הדרושים האלה כמו שבא במשנה אין דורשין מעשה בראשית בשנים ולא במרכבה ביחיד והיותם מונעים הלמוד הזה עד ימי הזקנה לחכמים כאמרם תא ואגמרך מעשה מרכבה אמר ליה אכתי לא קשאי והנה אין בדבר מאלה הדרושים שזכרתי מה שיחייב ההעלם הזה אבל ראוי שידרשו אלה הידיעות במקהלות ברבבות עם ישראל. ואיך לא והנה בכל האומות גם באומתינו נתפרסם ההתפלספות בכמו אלה הדרושים בבתי מדרשיהם הכוללים לנערים ולבחורים כמו שזכר הרב רבינו חסדאי ז"ל וכל זה ממה שיורה אליך שמעשה מרכבה שראה הנביא אינו מה שהתבאר אצל הפלוסופיי בראיותיהם וא"כ אין האופנים שזכר הנביא היסודות כדעת הרב. ואמרו כעין תרשיש לא ירמוז אל החומר הראשון המשותף אליהם כדעתו: הראיה השנית כי אם היו החיות הם הגרמים השממיים כדעת הרב כדי שיאמר שהאופנים אצלם הם היסודות איך אמר שהם ארבעה והנה הכדורים השממיים הם יותר מזה המספר ואתה תראה שבמראה השניה אמר ואראה והנה ארבעה אופנים אצל הכרבים אופן אחד אצל הכרוב אחד ואופן אחד אצל הכרוב אחד ומראה האופנים כעין אבן תרשיש הנה יורה שהכרובי' שהם החיות כמו שביאר ואמר בהם היא החיה אשר ראיתי בנהר כבר המה כמספר האופנים עצמו וכמו שהיסודות הם ארבעה באמת ככה יתחייב שיהיו הגלגלים ג"כ ארבעה כדורים ולא עוד והוא מהשקר כי הכדורים השממיים רבים הם יותר מהמספר הזה. והרב הרגיש מאד בספק הזה וכתב בפ"ט ח"ב שהראשונים היו מסדרים נגה וככב למעלה מן השמש והיו מונים מספר הכדורים המצויירים ר"ל כדורי הצורות אשר בהם ככבים ארבעה והם כדור הככבים העומדים וכדור הככבים הנבוכים החמשה וכדור השמש וכדור הירח אלה הם הארבעה כדורים ולמעלה מהם כלם גלגל אחד מופשט אין ככב בו ואמר הרב ז"ל וזה המספר אצלי שרש גדול מאד לענין עלה בדעתי לא ראיתיו לאחד מן הפלוסופים בביאור ודברי החכמים העירוני על זה וכו' ובפ"י ח"ב הנזכר כתב הרב עוד ז"ל ועלה

בדעתי כי אלו הד' כדורים המצויירים ואע"פ ששופעים מכלם כחות בכל המתהוות והם עלתם יש לכל כדור יחיד מן הד' יסודות הכדור ההוא התחלת כחות היסוד ההוא לבד וכו' ועם היות שהרב העלים למה כתב כל זה ומה הצורך אשר לו בו שם הנה האמת הוא שכל זה כתב הרב כדי לישב מספר הארבעה חיות והיותם משוערות בדברי הנביא עם ארבעת האופנים. וכל זה איננו שוה לפי שהיסוד אשר עליו בנה הרב הדעת הזה הוא רעוע לפי שיסודו הוא שכוכב ונוגה הם למעלה מהשמש ועל זה בנה הקדמתו שהם ארבעה כדורים והוא יסוד רעוע כי כבר נודע לחכמים שאינו כן וששני הככבים האלה הם למטה מהשמש וכן כתבו בטלמיוס ראש חכמי התכונה. וחלילה שהנביא יחזקאל יבנה נבואתו על קו תהו והקדמה כוזבת. וגם כי לדעת הראשונים לא ימנו הכדורים בזה המספר עם היות ככב ונוגה למעלה מהשמש אבל ימנו כדור כל כוכב וככב מהכדורים בפני עצמו ואם יכללו החמשה כלם בכדור אחד הנה ג"כ יכללו שמה השמש והירח ובכלל שמעולם לא נברא אדם ימנה הכדורים במספר ארבעה. וגם לדעת הרב ודבריו הנה הם חמשה עם הכדור העליון שאין כוכב בו וידוע שהנביא אם ידבר מהכדורים מכלם ידבר ולא יהיה נבואתו מארבעת הכדורים המצויירים וישכח הגלגל המקיף בהם אבל כפי האמת מספר הכדורים בזה האופן הרב הוציאו מלבו לישב מאמר ארבע חיות וארבע מרכבות זכריה ושאר הרביעיות וזה ממה שיורה שאין כוונת המראה כדברי הרב: הטענה השלישית כי אם היה שהחיות רמזו לגלגלים והאופנים ליסודות והחשמל לעולם השכלים הנבדלים יקשה מאד סדר ההשגה כי הנה ההשגה לא תמלט משתהיה מהמאוחר אל הקודם כהשגת יעקב אבינו והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה גו' שהשיג מהמאוחר אל הקודם כמו שבא במה שעבר. או שתהיה מהקודם אל המאוחר כהשגת ישעיהו באמרו וארא את ה' יושב על כסא גומר שרפים עומדים ממעל לו והוא רמז לסבה הראשונה המשפיע ביתר השכלים ואחרי כן אמר וינועו אמות הספים מקול הקורא והוא רמז לעולם הגלגלים ואמר בסוף והבית ימלא עשן שהוא רמז העולם השפל המתהווה והנפסד מפאת כחות הגרמים השממיים. והנה לדעת הרב יתחייב שתהיה השגת יחזקאל מבולבלת ולא תהיה מהמאוחר אל הקודם ולא מהקודם אל המאוחר כי הוא התחיל בחיות שהם השמים ואחר כן דבר באופנים שהם היסודות ואחר כך בחשמל שהם השכלים הנבדלים והיה ראוי שתתחיל ההשגה מהאופנים ואח"כ החיות אח"כ החשמל או שתהיה בהפך מהחשמל אל החיות והאופנים באחרונה וכבר הרגיש הרב בחולשת סברתו מפאת הספק הזה וכתב פ"ה ח"ב בסופו ז"ל הקדים השגת החיות מפני שהם קודמות במעלה ובעלה לאופנים כמו שזכר רוח החיה באופנים וזולת זה ג"כ

ואחר האופנים ההשגה השלישית אשר הוא עליונה במדרגה מן החיות וסבת זה ששתי ההשגות קודמות בלמוד בהכרח להשגה השלישית והם מורות עליה עכ"ל: ועדין הספק במקומו כי אם היתה ההשגה כדרך מופת ראיה כמו שיראה מדברי הרב באמרו למה שהשתים הראשונות קודמות בלמוד בהכרח להשגה השלישית והם מורות עליה וכו' היה ראוי שתתחיל באופנים אחר כן בחיות ואז ידבר בחשמל ואם היה כדרך מופת סבה שתלך מהקודם אל המאוחר היה לו להקדים ענין החשמל שהוא קודם במעלה לכל הדרושים. התבאר מזה שדעת הרב בהשגה לא יתכן: הראיה הד' כי לדברי הרב יקשה מאד אמרו ודמות על ראשי החיה רקיע וגו'. ותחי' הרקיע כנפיהם ישרות גו' ואשמע את קול כנפיהם כקול מים רבים גומר ויהי קול מעל לרקיע גומ' וזה לפי שלדעת הרב ההשגות הם חלוקות ולכן נאמר בהם שלשה פעמים וארא כמו שכתב בפ"ה ח"ג הנזכר. ואם כל מה שאמר בחיות הוא מדרוש הגרמים השממיים עד אמרו וארא והנה אופן אחד וגו' שהוא דרוש היסודות עד וארא כעין חשמל ומשם עד סוף המראה הוא דרוש האלהות א"כ איך בדברו באופנים באו הפסוקים האלה והם ענינים כבר נאמרו בחיות ואין צורך בהשנותם כ"ש שיאמר שלא נזכרו בדברו בחיות ונזכרו במה שדבר בענין האופנים וזה ממה שיורה שאם נודה בהיות כוונת המראה מה שזכר הרב יתחייב לדעתו שיבואו הפסוקים בלי סדר ותהיה ההשגה בסדר מבולבל והרב לא הרגיש בזה הספק: הראיה החמישית כי אם היו החיות הם הגרמים השממיים והאופנים המה היסודות כדעת הרב המורה יקשה מאד אמרו ואשמע את קול כנפיהם כקול מים רבים כקול שדי בלכתם קול המלה כקול מחנה בעמדם תרפינה כנפיהן. ויהי קול מעל לרקיע אשר על ראשם גו' והקושי בזה מארבעה פנים. אחד מאשר יחס קול לגרמים השממיים והוא בחלוף האמת ראה דברי הרב בפ"ח ח"ב שזכר שהיה דעת קדום שהיו לגלגלים קולות נוראים עצומים בתנועתם ואמר שם ז"ל וזה הדעת מפורסם באומתנו ג"כ ע"כ. ועם היות ששמה לא ביאר הרב הצורך הפרק ההוא דע נא וראה כי כוונתו שמה אינה כי אם להעיר על זה הקול שזכר הנביא והרב אומר שזה בלתי איפשר כפי האמת ויתחייב א"כ שבא שוא ודבר כזב במראות יחזקאל הנביא חלילה לאל מרשע. הפן השני מהקושי באלה הפסוקים במה שיחס הקול ההוא לכנפים לבד ולא לידים ולפנים ורגלים ולגויותיהם והוא זר מאד כי האומר כקול הגרמים השממיים יאמר שבתנועתם יחדשו הקול ההוא ולא יאמר שיתחדש הקול מהכנפים אשר הם לדעת הרב כדוריות הגלגל ונפשו ושכלו שיצייר והמניע הנבדל שיניעהו על צד התשוקה ואלה העניינים לא יחדשו קול. הפן השלישי מהקושי באמרו בעמדם תרפינה כנפיהן וזה יורה על שהשמים נחים בזמן מה

והוא שקר כי המנוחה נמנעת בהם יען היתה תנועתם סבובית תדירה וכמו שהביאו הרב ואמר וכף רגליהם ככף רגל עגל מלמד שאין ישיבה למעלה. הפן הרביעי מהקושי היא באמרו ויהי קול מעל לרקיע אשר על ראשם גו' והנה מעל לרקיע שהם הכדורים כלם אין גשם כלל ולכן לא תמצא שמה איפשרות קול ואין שם כנפים ולא עמידה לשיאמר בעמדם תרפינה כנפיהן. והנה הרמזים שזכר הרב בכנפים והדעת הקדום שזכר בקול הגלגלים לא יתכן שיאמר שהיה בדבר נמצא על הגלגלים. והראיה הששית אמרו במראה השנית וארא והנה ארבעה אופנים אצל הכרובים אופן אחד אצל הכרוב אחד ואופן אחד אצל הכרוב אחד ומראה האופנים כעין אבן תרשיש. וכל בשרם וגבהה וידיהם וגומר ואם היו האופנים המה היסודות איך אמר בהם כנפים כי הנה היסודות הם גשמים מתים ואין להם נפש ולא שכל שיצייר ולא מניע שיניעם על צד התשוקה שהם הדברים שהמשיל בכנפים לדעת הרב המורה. והראיה השביעית אמרו עוד במראה השנית לאופנים להם קורא הגלגל באזני. וארבעה פנים לאחד פני האחד פני הכרוב ופני השני פני אדם והשלישי פני אריה והרביעי פני נשר ואמרו חז"ל בראשונה אמר פני שור ועכשו אמר פני הכרוב יחזקאל בקש עליו רחמים והפכו לכרוב אמר לפניו רבונו של עולם אין קטיגור נעשה סניגור. ועתה ראה שהפנים האלה המה הפנים שזכר בחיות ואם היה שהחיות הם הכדורים השממיים והאופנים המה היסודות איך אמר באופנים הפנים שזכר בחיות כי היסודות לא ישתתפו לגרמים השממיים לא בחומר ולא בצורה ולא בדבר אחר. וכבר הרגיש הרב בספק הזה ואמר ז"ל והשיב הצורות בעצמם והתנועות בעצמם והתבאר שהחיות הם הכרובים. ע"כ בפ"ג ח"ג רוצה לומר שהפנים האלה שזכר כאן לא זכרם באופנים כי אם על החיות כמו שנזכרו בראשונה ורבי דוד קמחי ז"ל נמשך אחריו אמר וארבעה פנים לאחד לכל אחד מהכרובים וכו'. אבל פשט הפסוקים לא יסבלהו כי הכתובים כלם באופנים ידברו ולא בכרובים. ראה תחלת הספור וראה והנה ארבעה אופנים גו' ומראיהם דמות אחד לארבעתם כאשר יהיה האופן בתוך האופן בלכתם אל ארבעת רבעיהם ילכו גו' וכל בשרם וגבהם גומר לאופנים להם קורא הגלגל גומ' וארבעה פנים לאחד וגומר הנך רואה שהפסוקים כלם באופנים ידברו לא בכרובים ולכן אמר פני האחד פני הכרוב ואם היה הדרוש בכרובים למה יאמר פני האחד פני הכרוב והוא כאלו יאמר פני הכרוב הוא פני הכרוב וזה מאמר בטל וגם שאחרי זה זכר פני הכרובים ולכן יחוייב שזה נאמר על האופנים והוא ממה שיכריח שאין האופנים היסודות כדעת הרב ואין עין תרשיש הוא החומר הראשון כדעתו: הראיה שמינית כי אם הרב יחייב שלבנת הספיר הוא החומר הראשון כיון שתרגם בו אנקלוס עובדא דאבן

טבא כמו שתרגם יונתן אמרו כעין תרשיש באופנים יותר ראוי הוא שנאמר שהשכלים הנבדלים שקרא יחזקאל הנביא כסא אשר ממעל לרקיע הם חומרים בטבעם ושיש בהם מהחומר הראשון כיון שנא' בהם כמראה אבן ספיר והוא הלשון עצמו שזכרה התורה כמעשה לבנת הספיר שאומר הרב שהוא החומר הראשון וכן תמצא שבמראה השנית אמר וארא והנה על הרקיע אשר על ראש הכרבים כאבן ספיר כמראה דמות כסא וגומר הנה אומר בפירוש שעל ראש הכרובים שהם החיות ימצא האבן ספיר וג"כ תרגם בו יונתן אבן טבא וימשך מזה שיהיו השכלים האלהיים בלתי נבדלים מחומר כי חוזק הטענה תמצא יותר בדברי משה והנביא יחזקאל יען נתנו מרועה אחד משתמצא בדברי אנקלוס ויונתן כ"ש בהיות לשון הפסוק והתרגום שוה בשניהם והוא ספק עצום לא דבר הרב בו והסתיר פנים ממנו. ואפלא מהרב המורה הפלא ופלא כי הוא אומר בפי' שיונתן מאשר ראה מאמר הנביא לאופנים להם קורא הגלגל באזני גזר אומר שהאופנים הם השמים ותרגם כל אופן גלגלא והרב אמר שאין כן דעתו כמו שתראה בפ"ד ח"ג ואם הוא בעצמו מודה שחשב יונתן שהאופנים הם השמים איך יאמר שתרגם יונתן עין תרשיש אבן טבא ושאמר זה על החומר הראשון כי א"א שיסבור המתרגם שהשמים הם בעלי חומר ראשון ולכן יאמר אומר שהמתרגם מאחר שאמר שהאופנים הם השמים ותרגם בהם כעין תרשיש אבן טבא יראה שלא נאמר אבן טבא ולבנת הספיר על החומר הראשון כדעת הרב. והטענה שהביא א"כ לדעתו היא אליו הגדולה שבסתירות: הנה ביארתי מכל הטענות האלה שמה שכתב הרב המורה בפי' מעשה מרכב' אינו האמת ושאין החיות הם הגלגלים כמו שחשב והאופני' אינם היסודות כדעתו. ומזה יתבאר שאבן ספיר אינו החומר הראשון ויונתן ב"ע לא כיון אליו באמרו אבן טבא וא"כ באו על האבן הזאת שבעת עינים ר"ל שבעה ראיות על שאין אבן ספיר הוא החומר הראשון. מהם כוללות ומהם פרטיות. מלבד הטענה הראשונה שאינה עצמיית כ"כ בדרוש הזה כפי הפסוקים וא"כ אתה המעיין תן חלק לשבעה וגם לשמונה הטענות האלה ותראה שאינו כמו שחשב הרב וגם שנודה שהיה הכוונה כאן באמרו כעין תרשיש הוא החומר הראשון לא יתחייב שיהיה כן לבנת הספיר כי כבר יהיה דבר אחד משל לשני דברים מתחלפים כמו שהביאו הרב המורה בהקדמת ספרו ז"ל. ויותר עמוק מזה היות המשל האחד בעצמו משל לענינים רביס ע"כ: ואחרי שביארתי שאין הכוונה במרכבת המשנה שראה הנביא מה שחשב הרב המורה א"א מבלתי שאעיר דבר מה בכוונת המראה כפי חולשת סברתי לא בביאור והרחב המאמר כי אם ראשי דברים כמו שצוו חז"ל: ואומר שהאופנים והחיות הם שמות נאמרים על השכלים הנבדלים מחומר משרתי עליון עושי

רצונו והם מדרגות כפי מעלתם החיות מדרגה עליונה מהשכלים ההם והאופנים מדרגה למטה מהם ומקבלים מהם השפע כמו שאמר כי רוח החיה באופנים ואמר בלכתם ילכו גו' ולפי שכמו שהתבאר אצל המאמתי' היו השכלים הנבדלים בארבעה מחנות כמו שנתנו חז"ל בהרבה מקומות ואמרו שמיכאל הוא שר המחנה הראשונה גבריאל שר המחנה השנית ונוריאל שר המחנה השלישית ורפאל שר הרביעית לכן אמר ארבע חיות וארבע אופנים. וזכריה הנביא ראה ארבע מרכבות יוצאות מבין שני ההרים גו' וקראם ארבע רוחות השמים יוצאות מהתיצב על אדון כל הארץ. ואיפשר שהחיות הם ראשי המחנות והאופנים הם אשר יהיו למטה מהם במחנותיהם או יהיו מעלות מתחלפות מהשכלים הנבדלים. ובמדרש תנחומא אמרו כמה מעלות היו בסולם ארבעה ואמרו עוד במקום אחר האבות הן הן המרכבה והבן דבריהם בעין השכל כי הענין כל מסכים לאמת מכל צד ולפי שהאופני' והחיות הם שכלים בעלי בחירה ורצון אמרו אנשי כנסת הגדולה והאופנים וחיות הקדש ברעש גדול מתנשאים לעומתם משבחים ואומרים ברוך כבוד ה' ממקומו והשבח והשיר לא נאמר כי אם על בעלי נפש. האמנם אם יש שכלים אחרים מבלעדיהם והמחנות האלה מהו אופן וסדר ענינם. הנה זהו נעלם מעין השכל האינושי ולא יודע כי אם בנבואה או בקבלה מהנביאים ולכן החמירו החכמים בלמוד מעשה מרכבה להיותו דבר יוצא מחק השכל העיוני מהשיג מעצמו ולכן היו השמות הקדושים נקנים בקבלה אליהם והיו מוסרים אותם לפרחי כהונה בהיותם הגונים ובזמן ידוע וכל זה ממה שיעיד שאינו מה שחשב הרב ושהוא קרוב למה שכתבתי: ויען וביען החכמה הזאת רחוקה ממני אמרתי אשמרה לפי מחסו' ודי לי שהתבאר ממה שאמרתי שהעד השני שהביא הרב לא יעיד דבר ממה שכתב אבל יראה באמת שאבן ספיר ולבנת הספיר גאמר על השכלים הנבדלים והוא אשר רציתי לבאר:

פרק כה

בחתימת הדברי' בזה המאמ' ממה שזכרתי במה שקד' יעלה בידינו שהאומה ישראלית תתדמה לגלגל בג' בחינות ועתה אזכור עליהם בחינה רביעי' אמנם הבחינ' האח' היא כי כמו שהגלגל עם היותו גשם יזכה לדבקו' הנבדל תמידי ובציורו אותו יתנועע תמיד להגיע אל התכלי' הנכסף להשתלם בכל מה שאיפשי' לו שלמות ככה האומה ישראלית תתדבק אל האל ית' התדבקות רוחני ובציירו אותו תתנועע מתשוקת עבודתו לעשות מעשה הצדקה והמצות וכבר אמת ישעיהו הבחינה הזאת אמר כה אמר האל ה' בורא השמים ונוטיהם רקע הארץ גומ' אני ה' קראתיך בצדק גו' יאמר כי האל יה' שברא

השמים מהאין הגמו' בשיעור' ונטיתם הנפלא ואשר רקע הארץ וצאצאיה והם המתכו' והצמחי' אשר הם כלם מטבע הארץ כמו שאמר להם תוצא הארץ תדשא הארץ והוא אשר הרכיב טבע ממוצע שאינו מהשמי' לבד ולא מהארץ לבדה אבל הוא אמצעי מורכב משניהם וזהו אמרו נותן נשמה לעם עליה וגומר ר"ל שהוא ית' נתן נשמה ורוח עליון אלהי לעם בהיותו בארץ והולך עליה שהוא דבר נפלא שהנפש האלדי תתדבק בחומר הארציי הזה. וזכר שמכל אשר בארץ לא בחר השם לנחלה לו להתדבק בהשגחתו כי אם האומה ישראלית לבד וזהו אמרו עוד אני ה' קראתיך בצדק ואחזק בידך והוא רמז לדבקות הנפלא ההוא ואמר שבזה יהיה לאור גוים כי לא עשה כן לכל גוי: הבחינה השנית כמו שהקשר היותר חזק מחלקי הגלגל עם הנבדל הוא במקום פרטי מיוחד ממנו והוא בעיגול הגדול האוזר אותו אשר הוא באמצע ברוחק שוה מקטביו כמו שזכר החוק' ככה היה הדבקות והשפע הנפלא אשר בכללות הארץ הנבחרת והאומה תמצא מיוחד אם בארץ בהר חמד אלדים לשבתו המקום אשר בחר ה' לשכן שמו שם ירושלם הבנויה ואם באומה בחר בשבט לוי באהרן וזרעו הכהנים. וכבר אמת המשורר ע"ה הבחינה הזאת אמר אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב ואמר זאת מנוחתי עדי עד פה אשב כי אויתיה צדה ברך אברך גו' ואמר עוד כהניה אלביש ישע גומר ופסוקים אחרים רבים יאמתו זה. ובב"ר אמרו חז"ל מתוך בני ישראל אמר רבי בצלאל מכל האומות לא בחר הב"ה אלא בישראל ומארץ ישראל לא בחר אלא בבית המקדש ומבית המקדש לא בחר אלא בית קדש הקדשים כך בכל האומות לא בחר אלא בישראל ומישראל בחר שבט לוי ומשבט לוי בחר באהרן שנאמר ובחר אותו מכל שבטי ישראל: הבחינה השלישית כי כמו שהחלק המיוחד והשלם שבכל הגלגל הוא הככב והוא היותר מדובק לנבדל והוא אשר לזהרו ואורו מאיר לגלגל כלו וגם לשאר הגלגלים כמו שנרא' מהשמש שמלבד גלגלו יאיר שאר הגלגלים ועם היות הככב והגלגל כלו גשם אחד ואינם משני סוגים היה הככב הוא היותר מעולה שבו והוא המשלים לכל הגלגל כן האומה הנבחרת עם רבוי חלקיה ואחדותה והתדבקות כללותיה בש"י היה איש אחד ממנה יותר חזק ההתדבקות אליו לחוזק היחס והקורבה שבינו לאל ית' והוא אדוננו משה ע"ה אשר קרן עור פניו וכאמרם פני משה כפני חמה כי היה הוא המאיר באורו וזהרו לכללות האומה כמו שיאיר החמה לשאר הגלגלים ולהיותו בשכלו וחוזק דבקותו משלים האומה מאיר לארץ ולדרים עליה רצה הב"ה שגם עור פניו יאירו ויתדמה לככב בשני חלקיו אם בציורו ודבקותו עם הנבדל וזה יוחס לשכלו ויתדמה אליו עוד בגשמו שכמו שהככב הוא גשם ספריי ככה משה אדוננו יהיה גשמו ספריי וזהו קרון עור פנים והנה היה זה אחרי רדתו

מההר ושני לוחות האבנים בידו כי עם היות שישב שם ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה ותדד שנתו מעיניו לא מפני זה כהתה עינו לא שבעבור זה נס לחה אבל נתחלף טבעו מטבע אנושי למראה גשם ספריי ומה טוב אמרו ומשה לא ידע כי קרן עור פניו כי בהיותו מתבודד בדבקות אלדי לא הרגיש בהחליף מזגו. ועם היות הבחינות האלה נפסקו ונחלשו בסבת גלותינו כבר באו יעודי הנביאים שהמה עתידים להתחדש בזמן גאולתינו ושעם ביאת משיחנו נשוב כימי קדם לכל מעלה ושלמות אם התחדשות הבחינה הראשונה והוא הדבקות האלדי לאומה כבר יעדו הנביא ישעיהו ע״ה לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם ולנוגה הירח לא יאיר לך והיה לך ה׳ לאור עולם ואלדיך לתפארתך לא יבא עוד שמשך גו׳ ועמך כלם צדיקים גו׳ יאמר שבזמן הגאולה יהיו ישראל בתכלית הדבקות והשפע האלדי ולא יהיו תחת ממשלת הגרמים השממיים עד שאמר ממשל שהאור שנשפע מהם לכל העולם השפל בימי משיחנו לא לישראל כי יהיה האור המגיע אליהם מהאל ית׳ בעצמו לא מהשמש וזהו אמרו לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם ולנגה הירח לא יאיר לך והיה לך ה׳ לאור עולם ואלדיך לתפארתך ואמר לאור עולם להגיד כי עם היות האור שוה בכל העולם הנה לישראל יהיה מהש״י וזהו והיה לך ה׳ לאור עולם והנה אמר שמזה ימשך חסד עליון אלהי והוא שהאור הגלגלי לא יתמיד על הארץ אבל אחריו ימשך חשך והאור האלדי לא יהיה כן וזהו אמרו לא יבא עוד שמשך וירחך לא יאסף כי ה׳ יהיה לך לאור עולם גו׳ ואם יאמר אומר איך יהיו בני ישראל כלם ראויים לחסד גדול כזה השיבו ועמך כלם צדיקים לעולם ירשו ארץ גו׳. ר״ל כי להיותם בעצמם אנשים צדיקים וטובים ולהיותם מעשה ידי השם ראויים להתפאר מפני הסבות האלה יהיו ראויים למעלה הגדולה הזאת והיה ענין האור משל למלכות והמעלה התמידית שיהיה להם מאת האל ית׳ לא מהמערכה וזהו שאמר לעולם ירשו ארץ: ואמנם התחדשות הבחינה השנית והיא חוזק הדבקות בירושלם אמר הנביא מיעד הטוב כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה ולא תזכרנה הראשונות ולא תעלינה על לב כי אם שישו וגילו עדי עד אשר אני בורא כי הנני בורא את ירושל׳ גילה ועמה משוש יאמר שהוא ית׳ יברא שמים חדשים וארץ חדשה והוא רמז ומשל לאומת ישראל וקראה שמים להתדמותה לגלגל בכל הבחינות האלה ואמר שלא תזכרנה הראשונות לפי שלא יהיה אליהם יגון ואנחה בזכרון הרעות אשר סבלו וזהו שהמשיך עוד אמרו כי אם שישו וגילו עדי עד ונתן הסבה למה ישישו ואמר אשר אני בורא ר״ל לפי שאני בורא הבריאה המעולה הזאת ופירש הבריאה ההיא ואמר כי הנני בורא את ירושלם גילה ועמה משוש הנה יעד על הטוב והשלמו׳ והדבקו׳ באל ית׳ שיהיה לירושלים עיר הקדש בזמן משיח

צדקנו.ואמנם התחדשות הבחינה השלישית והוא שימצא באומתנו איש יחסו אליה יחס הככב אל הגלגל להאיר עליו ולהשלימו כבר יעד הנביא שיהיה כן אמר הן עבדי אתמך בו בחירי רצתה נפשי נתתי רוחי עליו משפט לגוים יוציא והנה אמר זה על מלך המשיח שיתמוך בו והוא רמז לדבקות ושיתן רוחו האלדי עליו בענין שמשפט לגוים יוציא וזכר שהמשפט לא יוציאהו לגוים מרוב משא ומתן ומצעקות רבות וזהו לא יצעק ולא ישא ולא ישמע בחוץ קולו ואמר כמוסיף ביאור על זה קנה רצוץ לא ישבור ופשתה כהה לא יכבנה לאמת יוציא משפט. ר"ל אפילו קנה שהוא רצוץ לא ישברנה ואפי' פשתה שהיא כבר כהה לא יכבנה בעיונו ועכ"ז לאמת יוציא משפט וזהו אמרו עוד לא יכהה ולא ירוץ עד ישים בארי משפט ולתורתו איים ייחלו ר"ל שיאיר לאומות במשפט כמו שיאיר השמש לגלגלים באורו וזהרו: והבחינה הרביעית שאוסיף עליהם עתה אשר בה תתדמה האומה לגלגל היא כי כמו שהגלגל בכללו מתנועע תנועת ההעתק ואי איפשר שיתנועע תנועת ההויה וההפסד אם היה שיאמר בהויה תנועה הנה ככה האומה הנבחרת כלנו כאיש אחד משתנים תנועת ההעתק במעלה ושכלות לא בתנועת ההויה וההפסד כי האומה הזאת לא תפסד ולא נפסדה עם כל הצרות הבאות עליה ואם השליכנו אל ארץ אחרת כיום הזה הנה לא גרשנו גט פטורים לא שכחנו לנצח לשיהיה ההפסד איפשרי עליהם כי הנה עם כל תוקף הגלות לא הוסרה מעל ראשנו עטרת תפארת ההשגחה לא נפרדנו מהדבקות האלהי הנמרץ בצלו נחיה בגוים כמו שהגלגל בהשתנותו במעלת ושפלות במצביו לא תפרד ממנו דבקות הנבדל וציורו לא שנאמר שאנחנו היום במדרגת האור והשפע הקדום כזמן בית קדשנו ותפארתנו כי איננו באותה המדרגה עמנו היום אבל אנחנו מתנועעי' בזה פעמים נעלה במעלה למעלה בשני השלמיות גופני ונפשיי. ופעמים נרד מטה מטה בשפלות נמרץ בתוך האומות העולם: אך אמנם לא נירא בהמיר ארץ מהפסד כללי יען המניע אותנו נצחיי נבדל בלתי נפסד כמו שאמר הנביא אני ה' לא שניתי ואתם בני ישראל לא כליתם ולזה תמשך אחר זאת התנועה תנועת השפלות והגלות תנועת העליה והקבוץ כענין הגלגל וחלקיו העולה אחרי רדתו מתרחק פעם מהאמצע ופעם מתקרב אליו וכן אנחנו שפעם נתרחק מהאמצע המקודש הזה לכנפות הארץ בגלותינו. ופעם נתקרב בגאולתינו נעלה להראות את פני האדון ה' צבאות. וכבר אמת הנביא ע"ה גם הבחינה הזאת באמרו כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עשה עמדים לפני נאם ה' כן יעמד זרעכם ושמכם והיה מדי חדש בחדשו וגו' ואמר שישראל יתדמו לשמים בהיותם בטוחים מתנועת ההפסד כי כאשר השמים עם היות שהמה חדשים ונבראים אחרי האין המוחלט והארץ החדשה ג"כ עם היות שהם

הווים המה עומדים לנצח ולא יפסדו ואינו כמו שדמ' הפלוסוף שכל הווה נפסד כי זה אמנם יצדק בהווה בטבע ולא בהווה על דרך פלא וזהו שאמר אשר אני עושה עמדי' לפני ר"ל כי להיות הדבר בנס יהיה הענין שהמחודשים יעמדו לפניו עדי עד כן יעמוד זרע ישראל ולא יפסד מעל פני האדמה. והנה אמר זרעכם ושמכם להגיד כי זרע ישראל יעמוד תמיד וגם לא יצא מכלל הדת ולא ימיר שם אחר ותורה אחרת. אבל כמו שיעמוד זרעם ככה יעמוד שמכם לנצח נצחים וכן פירשו הרב המורה וסמך לזה אמרו והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבא כל בשר להשתחוות גו' לומר כי כמו שגלגל הלבנה בחדושה התמידי ישתחוה לבוראה ויתן עוז למלכה בכל חדש בהתחדשה ככה האומה בהתדמותה לגלגל יבא מדי חדש ומדי שבת להשתחוות למלך ה' צבאות בציור שלם ותשוקה נכבדת כאחד מצבא המרום במרום:

אוחילה לאל אחלה פניו יראה בצרת עמו יזכור ענינו ולחצנו ויעלה אותנו מכל הגוים למקום המשפט לארץ הנבחרת וכימי קדם משיבנו לנצח על אדמתינו ויקים לנו רועה נאמן יקים מאמר המיעד כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות: תם בי"א.

כה תברכו את בני ישראל

ושמו את שמי על

בני ישראל ואני אברכם

צורות היסודות

להחכם הכולל האלהי השר והטפסר דון יצחק אבראבנאל

אמר יצחק בן לאדוני אבי הנשיא דון יהודה אבראבנאל ס"ט: יען וביען היה הטעות במשפטי ההתחלות גדול עונו מנשוא להיות הדרוש הבנוי לתלפיות על קו תהו ואבני בהו שוא ודבר כזב. וכמו שזכר הפלוסוף בספר השמים והעולם האיש אחד יחטא בהקדמות ההתחלות ימוטו מוסדי ארץ הנה הרה עמל וילד שקר. וראה ראיתי דעות החכמים ומביני מדע בצורות היסודות אם הם האיכיות ראשונים או שניים או דבר אחר נעלם ואנחנו לא נדע מערכה מול מערכה איש לדרכו פנו ועל דעת אחד לא יסמכו ותהי האמת נעדרת מעיני המעיינים לכן על כל דברי האגרת הזאת דברתי עם לבי הנה אבקש לך מנוח אשר ייטב לך. ואני אקבץ מכל הגוים חכמים ונבונים וידועים ואנשים מבני ישראל אשר דברו בדרוש הזה דעותיהם והסכמתם אחד הנה ואחת הנה ואראה פני הסותר לדעת דעת מהם ועליהם תטוף מלתי לצרפם בכור הברזל להוציא לאור תעלומת האמת בדרוש הזה. וכל זה לא ברב דברים באופן שביותר קצר שאפשר יהיו התחלות

ויסודות ההויה מושגיי אצלנו בשלמות וכמו שהזהירנו על זה נעים זמירות ישראל ראש דברך אמת ולעולם כל משפט צדקך:

ובחפשי אמתחות ספרי מצאתי דעותיהם ישתרגו עלו לג' חלקים. האחד מהם שצורות היסודו' המה האיכיות הראשונים חום וקור ולחות ויובש ואל זה הדעת יראה נוטה מה שאמר הפלוסוף בתחלת המאמר הי"ב מספר ב"ח אמר ז"ל ואומר כי ההרכבות ג' מינים הראשונה מהם ההרכבה אשר תהיה מהחומר הראשון וצורות היסודות הד' במה שהם יסודות ר"ל החום והקור והלחות והיובש שהנה כבר התבאר בספר ההויה והפסד שצורות היסודות במה הם יסודות אמנם הם אלו האיכיות הארבע ואולם ההבדלים האחרים הנמצאים להם הנה הם נמשכים להם כמו הכבדות והקלות והשעירות והחלקות והספוגיות והמקשיות עכ"ל. ון' סינא בשער י"ו מספרו בשמים והעולם יראה נוטה גם לזה הדעת אמר זה לשונו יש לנו לבאר איך קבל חומר היסודות הצורות ההם הראשונות אשר נקראו הם על שמם. הנה התאמת בראיות חזקות שסבת החמימות התנועה וסבת הקרירות המנוחה ונודע ג"כ שהחום מתיר ומרחיב הדבקות והוא סבה גדולה להתפשטות החלקים וכו' עד ונקרא החומר ההוא קר ויבש: הנה ביאר שצורות היסודות הם האיכיות הראשונים חום וקור לחות ויובש: והחכם רלב"ג בספר מלחמות במאמר החמישי חלק ג' פרק שני אמר ז"ל ועוד שאנחנו נאמר כי האש תהוה אש כמוה בצורת העצמים אשר בה וזה שהצורת העצמית לאש הוא החום עכ"ל. הנה התבאר מדברי האנשים האלה שלמים הם הדעת הראשון מהם והוא שצורות היסודות הם האיכיות הד' הראשונים: ואמנם הדעת השני הוא שצורות היסודות והבדליהם העצמיים הם הכבדות והקלות. והנה קיים זה א"בן רש"אד בספר השמי' והעולם מאמר רביעי כלל שני אמר שהכובד והקלות אם שיהיו הם עצם היסודות ר"ל צורתם או שיהיו יותר קרובים אל עצמם משאר המקרים הנמצאים ליסודות עכ"ל. ובספר ההויה וההפסד אמר שהכבדות והקלות אם שהם צורו' היסודות ואם במדרגת ההבדלים העצמיים עכ"ל בר: ותמסתיוס בפירושו למאמר הנרשם באות הלמד ממה שאחר הטבע אמר שהצורה העצמיית לא תפעל בצורתה כי אם באיכיות והמשל כי האש כאשר תפעל אש כמוה מגשם כבד לא יפעל בצורה העצמיי' אשר בו שהוא הקלות באותו הגשם הכבד כי כבר התבאר בטבע שאי' באש כח פועל זולת החום. אבל יפעל בחום שהוא מקרה בו ע"כ. ואבובכד ן' תפיל בחלק הרביעי מספר חי בן יקטן אמר ז"ל והתבאר לו שאמתת כל אחד מהכבד והקל מורכבת משני ענינים אחד מהם יפול בו השתוף משניהם יחד והוא ענין הגשמות והאחר תפרד בו האמתות כל אחד משניהם מן האחד והוא הכבדות

והקלות המחוברים בענין הגשמות ר"ל הענין אשר בו יתנועע אחד מהם מעלה והאחד מטה עכ"ל ואמר ג"כ לפני' בזה החלק עצמו כאשר זכר שהנפש המשכלת צורת האדם והחיונית צורה לחי במה הוא חי והצומחת צורה לצומחים אמר שהצורה לגשמים הדוממי' דבר ייחדם בו יפעל כל אחד מהם פעלו אשר יוחד בו בכמו מיני התנועות ומיני האיכיות המוחשות מהם וזה הדבר הוא צורת כל אחד מהם והוא הנקרא טבע עכ"ל ג"כ: ועיין דברי הזקן המעולה הזה צעקו חוצה כי צר להם דעת החכם הנרבוני שפיי עליהם וכמו שאזכור: והדעת הג' הוא שצורות היסודות אינם האיכיות הד' וגם אינם הכבדו' והקלות ולא איכות אחר מהמושגים אצלנו האמנם הם עצמים ימצאו בחומר הראשון ימשכו אחריהם כל האיכיות כענין המקרי' עם הצורה הטבעית ושאלה הצורות אינם מושגות אצלנו וכבר נטה לדעת הזה ן' סינא בסוף ספר השמים והעולם שלו אמר ז"ל והחום והיובש לאש אינם צורתו העצמיית אך הם איכיות נמשכים בטבע אחר צורתו וכו'. וכן אמר בחום ולחות האויר ובקור ולחות המים ובקור וביובש אשר לארץ. והנה א"א שנאמר שיהיה דעת בן סינא שיהיו צורות היסודות הכבדות והקלות אחרי היותם נמשכים אחר החום והקור וכמו שנבאר: ואבוחמד אלגזלי בספר כוונות הפלוסופים במקרא השנית מאמר שני בחלק הטבעיות אמר ז"ל. אמנם צורת היסוד הוא טבע אחר ר"ל שהו' בריאת ענין בחומר שאותו הענין לא יושג בעצמו בחושים כי לא יושג בהם כי אם החום והקור והלחות והיובש והם מקרים באים מאותו הטבע ואותו הטבע נודע מפעולתו לפי שהוא פועל בגופו השקיטה במקומו הטבעי וההחזרה אליו כשיפרד ממנו ויחייב ההטאה הנקראת קלות או כבדות ויחייב בכל גוף איכות מיוחד וכמות מיוחד א"כ טבע המים יראה במים הכבדות בהכרח יחזירנו אליו בהם חלק המכריח כמו שיחייב תנועתו למטה כשישליכהו המשליך למעלה וזה כשיסתלק הכח המכריח עכ"ל והחכ' הזה הרבה לבאר כוונתו בזה משאר החכמי': וו' רש"אד בפירושו הארוך לשמע הטבעי על המלה מאמר חמשי כלל שני פרק רביעי אמר ז"ל וכבר יסופק על זה ממה שיאמר אותו בספר הויה והפסד שהאש הפך המים והארץ הפך האויר והם עצמים. ואלסכנדר ישיב שמאמרו בספר המאמרות שהעצם לא יהיה הפך העצם הוא מצד שהעצמים מורכבים מהחומר והצורה ומאמרו בהויה והפסד שהיסודו' הפכים הנה הוא מצד הצור' וזה ההיתר לא יספיק במה שאמ' הנה דבר וזה שאשר הנה משאין בעצם שנוי מפני שאין לו הפך הוא מאמר מי שיניח שאין בעצם הפך לא מפני צורה ולא מפני החומר והמחוייב שנאמין שהעצמים הפשוטים אמנם יתהפכו באיכותם והאיכיות הראשונים אינם עצמים ואם יהיו מתדמים לעצם לפי שהוא מן

השקר שיהיה דבר מה ימנה ממאמר מה בנמצא ובזולתו ממאמר אחר עד שיהיה החום ד"מ באדם מן האיך ובאש מן העצם אבל הוא באש קרוב מן העצם ולכן עמד בגדר מעמד ההבדל והוא באדם ובזולתו רחוקה מן העצם. וזהו אשר ספרנוהו מאלסכנדר הוא אשר ספר ממנו תמסטיוס ומצאנו מאמר אלסכנדר בפירוש זה המאמר על צד הענין אשר אמרנו שהיסודות אמנם יתהפכו באיכיותם לא בצורתם ושמחנו בזה עכ"ל: והחכם ר' משה הנרבוני אמר בפירושו לחי בן יקטן חלק ג' ז"ל וצורות היסודות הם אשר אלה האיכיות נמשכים מהם והצורות העצמיות לא יקבלו הפחות והיתר ואמר בחלק ד' ממנו ודע כי הכבדות והקלות אינם בשלוח צורות היסודות אבל הם הבדלים עצמיים נמשכים לצורה עכ"ל: וכן דעתו בכל ספריו נמשך לדעת ב"ר כמנהגו כי הוא בכל הענינים מסכים עמו: ואחרי שזכרתי הדעות אשר נמצא לקדמונים בזה הענין ראוי שאביא מה שיראה סותר לדעת דעת מהם וזה כפי הנמצא בדבריהם וכפי מה שיעלה על לבי ובראשונה יראה שלדעת הראשון יתחייבו בטולים ארבעה: האחד שאם היו האיכיות ד' הם הצורות היה במאמר העצם הפך וזה נמנע א"כ הקודם הוא בטל אמנם החיוב הוא מבואר למה שהצורה יקרא עצם וראשונה מהחומר ושאין במאמר העצם הפך התבאר בספר המאמרות: השני אם היו האיכיות צורות היסודות היה במאמר העצם פחות ויתר והנמשך שקר א"כ הקודם אליו הוא שקר אמנם החיוב מבואר כי ביסודי יהיה החום בפחות ויתר באש ובאויר והקור במים ובארץ וכן שאר האיכיות ואמנם שאין במאמר העצם פחות ויתר התבאר בספר המאמרות: הג' שאלו היתה צורת המים הקרירות היתה צורתם מתבטלת בחמימותם והיו המים עולים למעלה למקום החם כיון שבהתחממותם נפסדה צורתם שהוא הקרירות ולא נשארה אמתת המים וזה שקר א"כ המוקדם הוא שקר. הד' האיכיות האלה הם מקרים במורכבים ומה שהוא מקרה במורכב א"א שיהיה עצמי בפשוט א"כ האיכיות אינם צורות היסודות: ואמנם שהאיכיות הם מקרים במורכבים הנה הוא דעת ב"ר ואבוחמד ושהמקרה אינו עצם הפשוט הוא מבואר בעצמו: ואמנם לדעת הבי יתחייבו ג"כ ד' בטולים: האחד כי הצורה היא אשר יסודרו ממנה בעצם פעולות הדבר והנה הקלות לא יסודר ממנו פעל לאש כי אם במקרה א"כ אין הקלות והכבדות צורות היסודות. ואמנם שמהקלות לא ימשך פעל כי אם במקרה מבואר כי לא תהיה להם התנועה למעלה כי אם בהיותו בזולת מקומו שאז יתנועע אליו בקלותו ווהו במקרה כי המנוחה היא לגשם הטבעי בעצם בהיותו במקומו כמו שהתבאר בספר השמע ולזה לא תהיה להם תנועה במקומם עם היות להם שם צורתם: הביטול הבי שהצורה אין ראוי שתהיה בהקש אבל יהיה בדבר בעל הצורה ואולם הקלות הוא נאמר

בהקש כי קצת היסודות הם קלים במקום אחד וכבדים במקום אחר והאש כל מה שקרב למרכז הוא יותר קל ואין לו קלות במקומו כמו שזכר הפלוסוף וזה ממה שיראה שאין הכבדות והקלות צורות: הביטול הג' מה שזכר אבוחמד במקום הנזכר והוא שאלו היתה צורת האויר עד"מ הקלות הנה כשיונח האויר תחת המים כנאד הנפוח הנה יתחייב שכיון שאין לו שם קלות שלא יהיה אויר וכן הארץ והמים כשיונחו באויר בהכרח נאמר א"כ שאינה מארץ ומים כיון שאין להם שם כבדות כי מן הנמנע שתהיה הצורה נפסדת או תהיה בכח והדבר בעל הצורה ימצא בפעל: הביטול הד' כי אם היה הקלות צורת האש יהיה בלתי איפשר שתהיה צורה ג"כ לאויר כי א"א שימצא צורה אחת בשני דברים מתחלפים במהותם וכן אם היה הכבדות צורת הארץ לא היה ג"כ הכבדות צורת המים: וזה הביטול עצמו יתחייב אם היו החום והקור והלחות והיובש צורות עצמיות כפי הדעת הראשון שזכרתי: ואמנם לדעת הג' עם היותו המוסכם מכל אחרוני החכמים שהוא האמת הנה אחרי העיון יתחייבו לו ג"כ ארבעה בטולים אחרים: האחד שאם היתה לכל יסוד מהיסודות צורה אחרת זולת האיכיות הנה יחוייב שיסודר ממנה פעל מה או יהיה הטבע כבר עשה הדבר לבטלה אבל הטבע לא יעשה דבר לבטלה ומזאת הצורה לא יסודר פעל כלל א"כ אין לאלה היסודות צורה אחרת כי אם האיכיות: ואמנם שלא יסודר פעל מה מהצורה הזאת יראה מאשר השקיטה במקום הטבעי וההחזרה אליו כשיפרד ממנו הנה זה לקלות הדבר או כבדותו כי לקלות האש יתנועע למעלה ושם ינוח וגם הקלות והכבדות לא ימשכו מצורה נעלמת כי אם מהחום והקור וכמו שאבוחמד זכר זה מקרא ראשון ממאמר הטבעיות הנזכר ז"ל אמנם הקלות הוא מהחום והכבדות הוא מהקור וכל אשר יהיה היובש נוסף עם אחד מן החמימות והקרירות נתוסף הקלות או הכבדות וכו'. הנה ביאר שההטאה הזאת ימשך בעצם מהחום והקור לא מצורה טבעית אחרת: ואמנם איכות וכמות היסודות לא ימשכו מהצורה עצמית כי הכמות ימשך אחר החום והקור וכמו שזכר הפילוסוף והביאו אבוחמד עצמו במקרא הרביעי אמר שכאשר יהיו המים על האש יגדל שיעורם וכאשר ישיגם הקור יקטן שיעורם וכאשר ישיגם השמש אשר הוא בין קצוות חום האש והקור המקפיא ישים המים בשיעור ראוי אמצעי וכו'. הנה ביאר שכמות היסודות הוא מפני החום והקור לא מפני צורות אחרות אבל כבר התבאר במקום אחר שאם יקטן או יגדל שיעור המים הרמוזים בלי סדר לא ישארו בגדר המים אבל יתהפכו ליסוד אחר וכמו שזכרו הפילוסוף בראשון מספר השמע על צורת המתדמי החלקים ואמנם איכות היסודות לא ימשך מצורה אחרת למי שיסבור שצורת היסוד הוא האיכות עצמו וג"כ החום אשר במים יחייב לפעול בו וכשיסור המכריח

ישוב לאיתנו הנה כל זה ממה שיורה שפעל היסודות הוא באיכיותיהם לא בצורה אחרת עצמית ואם אנחנו נעמוד על מציאות הצורה מפאת פעולתה והיה אין בכאן פעל מיוחד לצורה ההיא א"כ אין בכאן צורה אחרת אם לא שנאמר שנמצאת הצורה ההיא לבטלה והוא בלתי איפשר. והוא הביטול הראשון ואמנם הארכתי בו להשיב על מה שכתב אבוחמד ומה שחשב שהיה פעל הצורה עצמית ביסודות כמו שזכר: הביטול השני שאם היו ליסודות צורות אחרות זולת האיכיות לא ימצא להם אם כן הפעל הנמשך מאיכותם במה שהם יסודות אבל מדבר משותף להם וזולתם יותר פשוט ויותר קודם מהם כמו שההרגש אינו לאדם במה הוא אדם כי אם מדבר יותר כולל ופשוט מהאנושית אשר ישתתפו בו האדם וזולתו מהבעלי חיים ובהיות הענין כן הנה יחוייב שימצא דבר בעל איכיות יותר קודם ופשוט מן היסודות וזה שקר שאם כן לא היו היסודו' יסודות והתחלות ראשונות להויה וגם יתחייב שיהיו בדברים ההם בעלי האיכיות צורה אחרת לסבות שיחוייב כן כיסודות וילך הענין א"כ ללא תכלית ואם לא היה להם צורה היו היסודות הארבעה מורכבי' מהם ולא יהיו אם כן התחלות ראשונות כמו שזכרתי וכל זה שקר: הביטול הגי שאם היה ליסודות צורה אחרת הנה לא תמצא להם במה שהם יסודות כי היסודות התבאר שהם יסודות באותם האיכיות וכיון שהפשוטים הם בעבור המורכבים והאחרון בהויה הוא הקודם בטבע אם כן אין ליסודות צורה אחרת כי אם היה להם צורה אחרת תהיה במה שהם יסודות כי זהו המיוחד שבעניניהם וזה שקר אם כן הקודם אליו הוא שקר: הביטול הרביעי כי אם היו צורות היסודות בלתי האיכיות הנה לא יוכל אדם להגיד איזו צורה היה ואיזה פעל ימשך ממנה וזה שקר שיהיה הצורה בלתי מושגת עם הראות כל פעולותיה וגם כי היה הצורה דבר אחר מה יהיה ענין מאמר ארסטו שצורות היסודות ישארו במזג והנה אנו לא נשיג במורכב כי אם האיכיות והצורה הגשמית ויתר הצורות הבאות אחריה לא שיהיה שם צורה אחרת שאם היה שם היינו משיגים אותה באמצעות פעולותיה ומה יהיה ג"כ מאמר ארסטו שצורות היסודות העצמיות נשארות בנמזג אם בפעל ואם בממוצע בין הכח והפעל ואם היו בפעל איך לא נרגיש בהם ולא יפעלו פעולת יורו על מציאותם ואם היו במצוע בין הכח והפעל יהיה מכת הנמנע שאיכיות הדבר ומקריו ישארו במזג בפעל ולא ישארו הצורות העצמיות ואם בתחלה היו ביסודות בפעל ובנמשך לא יהיו באותו מציאות תהיה אם כן ההמזגה בהכרח הפסד לא מזג וכל זה ממה שמראה שהוא מן הנמנע שיהיה הצורה היסודית דבר זולת האיכיות האלה: ואחרי זכרון דעות הקודמים בדרוש הזה וזכרתי פני הסותר שהמחשבה יגזור לאחד מהדעות האלה הנה ראוי שנעיין עתה ונבחין הצודק

מהבלתי צודק מהדעות והבטולים שזכרתי: ואומר שהדעת הראשון הוא לדעתי אמתת הדרוש הזה ושהאיכיות הארבעה הראשונים המה צורות היסודות ועצמיותיהם. ואמנם הטענה הראשונה שעשיתי לבטל הדעת הראשון הזה מאשר לא ימצא במאמר העצם הפך אינה צודקת על כל פנים לפי שהיא לקוחה מספר המאמרות אשר נפלו בו הדברים על צד הפרסו' והפרסו' הוא צודק על הרוב לא תמיד וזה יתאמת בדברים המורכבים כמו שהמשיל שם כי אין האריה הפך העקרב עם היות אחד מהם חם והאחר קר כי ההפכיות הזה הוא במזגם לא בעצמיהם ובצורתם המיוחדות לא היו הפכים אבל נאמר שמזגיהם הפכיים. ולזה לא יהיו מקומותיהם הפכיים כי המקום ימשך אחר הצורה ועומד במדרגתה אבל הפשוטים איננו קשה שיהיו הפכיים כאש למים ולזה היו להם מקומות הפכיים. וזה מבואר בעצמו וכבר נטה למה שזכרתי אלסכנדר כפי מה שזכרתי בדברי ב"ר בשמע ע"ה והנה לפני' אחר זה אזכור שם מה שהשיב עליו ב"ר לא תפשו דבר: ואמנם הטענה השנית שזכרתי מאשר לא ימצא במאמר העצם פחות ויתר ג"כ הותרה כפי מה שזכרתי למעלה כי שם נאמר זה על צד הפרסום ולא יצדק תמיד וזה כי עם היות שהעצמים ינשאו על נושאיהם בהסכמה בשם ובגדר בלי תוספת וחסרון איננו נמנע מפני זה שאותו העצם ימצא בנושאיו בחוזק ובחולשה כי הנה הצורה החיונית שהיא הרגש ותנועה עם שהיא נאמרת בשם וגדר על כל חי לא ימשך מזה שלא יהיה האריה יותר מרגיש ומתנועע בקלות ומהרה מנמלה אחת והאדם עצמו פעמים ימצא בו ההרגש בחוזק ופעמים יחלש בו. ולזה מה שזכר הפלוסוף בספר הנפש שאין חיות האדם כחיות בעלי חיים אחר בלתי מדבר הנה התבאר שאין במאמר העצם פחות ויתר בשם ובגדר ר"ל לשיקרא הנושא חי ויגדר בו אבל כבר יהיה העצם ההוא בחוזק ובחולשה וכן יהיה ענין החום והקור באש ובאויר ובארץ ובמים שעם היות שיצדק על שניהם שם הקור ושם החום וגדרם לא יתחייב מזה שלא יהיה האש יותר חזק החום מהאויר והארץ חזקה הקור מהמים וזה מבואר בעצמו: ואמנם הטענה השלישית מהחום המקרי שימצא למים עם היותם בצורת מים איננה ג"כ נותנת האמת על כל פנים כי ההבדלים לא יחייבו להמצא בפעל תמיד עם נושאם אבל בכח כי הצומח אע"פ שבעבור מכריח מה לא יצמח כלל לא נאמר מפני זה שנתבטלה צורתו כיון שהוא מפאת ההכרח ולא בטבעו וכן הוא הענין במים כי עם היות צורתם הקור לא יתחייב שיהיו קרים בפעל תמיד אבל שיהיה להם כח על הקור כשלא ימנעהו מונע ודומה לזה אמר ב"ר ברביעי מספר השמים והעולם על מה שאמר תמסתיוס שאין הכבדות והקלות בפעל בהיותם במקומם הטבעי ואמר שהוא לא הבין טבע ההבדל כי אינו מחוייב שימצא על כל פנים בפעל

כי אס בכח והוא מבואר בעצמו: ואמנם לטענה הרביעית אומר כי האומר שהאיכיות הם צורות עצמיות ליסודות הנה לא יודה שהם מקרי במורכב אבל יאמר שהם ענינים עצמיים בו ימצאו בהרכבה מצורות הפשוטים: וגם שנאמר שהחום והקור הפרטיים המוגבלים הם דברים מקרים במורכב לא ימנע שהחום והקור בהחלט הם צורות עצמיות בפשוטים כמו שאמר ב"ר עצמו שהצורה הגשמית הם המרחקים הג' הבלתי מוגבלים עם היות שיודה שהמרחקים הג' ההמה הפרטיים ומוגבלים בגשמים הם מקרים בהם וימנו ממאמר הכמה וכמו שביאר בקצורו לספר מה שאחר הטבע והביאו אבוחמד במאמר הראשון מהאלהיות: הנה התבאר שהטענות אשר זכרנו בסתירת הדעת הראשון אינם צודקות והמה מבוארי הביטול בעצמם: ואמנם הטענות שזכרתי בביטול הדעת השני והשלישי המה מחייבות וצודקות על כל פנים והתבאר אם כן ביטול שתי הדעות ההמה ושהדעת הראשון הוא האמת בעצמו: האמנם למה שהיה כמו שאמר הפלוסוף בראשון מספר השמים שטענות המנגד יהיו ספקות לדעת המנגד אליהם והיה שב"ר במה שזכרתי שכתב בפירושו הארוך בספר השמע העיר שני ספקות לדעת הראשון הנה ראוי שאומר בהיתר' והנה הספק הראשון הוא כי אם היו האיכיות הם צורות היסודות היו בהכרח עצם ומקרה יחד וזה בטל והחיוב ביאר ממה שבא בספר המאמרות שהחום והקור והלחות והיובש הם ממאמר האיכות ואם כן הם מקר' ושהם עצם התבאר אצל האומר שהם צורות. הספק השני ממה שנכתב בפרק הרביעי כלל שני מאמר חמישי מספר השמע שאין במאמר העצם תנועה לפי שאין בו הפך. אלה הם שתי הספקות שהעיר ב"ר על הדעת הראשו' הזה כמו שזכרנו מדבריו במה שקדם: ואני אשיב לספק הראשון שאינו בטל שיכנס דבר מה בשני מאמרות מצדדים מתחלפים כי הנה אברהם ויצחק הם ממאמר העצם במהותם וממאמר המצטרף בערך האביות והבניות המתהפך ביניהם עם היות אחד מהמאמרים עצם והאחד מקרה. והנה אם החום והקור היו ממאמר האיכות מצד עצמותם כקנין וענין ותמונ' ותאר היה הספק עצום בחיי אבל החום והקור אינם מאותו המאמר כי אם מפאת ההתפעלות אשר יתפעל האדם מהם ומזה הצד הם איכיות וזה לשונו שם ואמנם נאמר בכמו אלו איכיות התפעליות לא מפני שחודשו בדברים המתוארים בם מהתפעל אבל מפני שהם יחדשו במרגושיהם התפעלות עכ"ל: הנה ביאר שאינם מן המאמר הזה בעצמותם ולזה לא יכנסו בקנין וענין או בכח טבעי אבל יהיו מהאיכות מצד ההפעלות אשך יעשו ולזה היו מסוג ההתפעלות מאותו המאמר ומבואר הוא שההתפעלות הוא דבר קרה לצורות במקרה ולזה נכנסו במאמר האיכות לא מצד עצמותם ובזה אין קושי כלל ודומה לזה הוא מאמר ב"ר שזכרתי בצורה גשמית

שאמר שהם המרחקים במה הם מרחקים לא בהיותם בשיעור כך כי מזה הצד הם ממאמ' הכמה עם היות שמצד עצמות' הם לדעתו ממאמר העצם והנה הענין לדעתו הוא יותר מסופק מהדרוש שאנחנו בו: ואמנם היתר הספק השני אינו ממה שיקשה כי ארסטו לא סמך דעתו בשאין בעצם תנוע' על אותה הטענה שזכר ב"ר ר"ל לפי שאין במאמר העצם הפך אבל היתה יסוד טענתו להיות המתנועע בכח וכמו שביארו ארסטו בשלמות בפרק הקודם אליו: האמנם למה שהיה כוונתו בפרק ההוא לבאר שאין בשאר המאמרות תנועה לקח הביאור כולל עם מאמר העצם כפי מה שאמר בו על צד הפרסום בספר המאמרות לא על שיסמך על זה בהקדמה צודקת. וכבר התעורר לזה ב"ר בפירושו הארוך במקום הזה ואמר שביאר זה ארסטו במאמר העצם בפרק הרביעי הזה על צד היותר טוב ובעבור ביאור שאר המאמרות לא שיהיה הכרחי אחרי מה שכבר ביאר בפ' הקודם: ואחרי התרת ספקות ב"ר ראוי שתדע שאין להם שיסמוכו על דברי ראש הפלוסופים כי אע"פ שלא דבר בביאור בדבר הזה כפי הנמצא מדבריו הנה מה שכבר אמר בספר השמים והעולם ובספר ההויה וההפסד מאשר הכובד והקלות הם צורות היסודות או קרובים להם יותר משאר המקרים וכו' יסכים עם מה שאמרתי כי הכובד והקלות הם בלי ספק מהמקרים הראשוני' שימשכו אחרי החום והקור אשר הם צורות היסודות ואמר ארסטו עוד בספר ההויה שצורות היסודות ישארו בנמזג אם בפעל ואם בממוצע בין הכח והפעל ירצה שהחום והקור שהם צורותם ישארו בנמזג אם בפעל מצד החום והקור הנמצא בו ואם שנאמר שלא ימצא בו בפעל כיון שאינם בו כאשר הם ביסודות ובחוזקם אבל כיון שימצא בם חום וקור נאמר כי לא ימצאו שם בפעל כיון שאינם בחזקם ואינם ג"כ בכח כיון שחמימות ימצא בם ולכן ראוי שנאמר שימצא בם במצוע בין הכח והפעל ולזה הסכים ג"כ דברי אבובכד ן' תפיל באמרו שהכובד והקלות אם שיהיו אמתת הנמצא ואם שיהיו דבר נוסף על הגשמות והנה אין ספק שזה הספק אשר הניחוהו מהיות הכובד והקלות צורות או נמשכים מהם לא יפול כי אם על דברים שיהיו מסוג אחד כאיכיות שהחום והקור והכבדות והקלות כלם נכנסים בסוג האיכות. ובכלל כל דברי אבובכד יובנו כפי האמת מסכים למה שאמרתי ולא כמו שפירש הנרבוני: אמנם ארחת ישמעאלים ב"ס ואבוחמד וב"ר ברחו מהדעת האמתי הזה מהבטולים שזכרתי ובאו לחשוב מחשבות שצורות היסודו' הם דברים אחרים נעלמים מאתנו וכבר התבאר שאינו כן: אף כי האמת יורה דרכו אם מפאת מקומות היסודות אשר הם כמו שאמר ארסטו הולכים מהלך הצורה והיה ההתחלפות אשר במקומות הוא כפי החום והקור ר"ל שהיותר חם הוא המתקרב אל המקיף והיותר קר הוא המתקרב אל האמצע ועוד כי

הפועל האחרון בהוית הב"ח הוא החום היסוד כמו שהתבאר בספר ההויה ובמקומות אחרים וכל זה ממה שיורה שהחום והקור הם צורות היסודות. ואין לך שתאמר שאם היו האיכיות צורות עצמיות היה אם כן צורה אחת בשני יסודות מחולפים והוא הבטול הרביעי שזכרתי לדעת הרביעי: כי הנה עם היות שבכל יסוד ויסוד שתי איכיות הנה אין הצורה עצמית בו כי אם אחד מהם לבד והוא האיכות הנמצא בו בעצם וראשונה מאשר תמצא ביסוד אחר ואם כן החום צורת האש והלחות צורת האויר והקור הוא צורת המיס והיובש הוא צורת הארץ ושאר האיכיות אשר להם אינם צורות כי אם משיגים עצמיים ולכן היה שחום האויר אינו כחום האש ולחות המים אינו כלחות האויר וקור הארץ אינו כקור המים אבל חום האויר ולחות המים וקור הארץ אינם ממין חום האש ולחות האויר וקור המים כי עם היות שכלם יקראו איכיות בשלוח כפי האמת הם מחולפים בטבעם לפי שאלו הם צורות עצמיות והאיכיות השניים ההם הם משיגים לא צורות כמו שאמרתי: התבאר מזה שהאיכיות הארבעה הם צורות היסודות והוא אשר רציתי לבאר: והתהלה לאל המהולל בתושבחות.

תם